

222994
HEIKKI MÜÜR

HINNAD

JA

MAJANDUS-
REFORM

H. MÜÜR · HINNAD JA MAJANDUSREFORM

HINNAD JA
MAJANDUSREFORM

ÕPILASEKSPEDITION

1932

V-2299A

VIII
A-2487

H. MÜÜR

HINNAD JA MAJANDUSREFORM

KIRJASTUS „EESTI RAAMAT“
TALLINN 1970

HIINAD JA
MALAJUSREFORM

Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu

RAAMATUKOGU
1970

SISSEJUHATUS

Oma igapäevases tegevuses puutuvad paljud töötajad sageli kokku hindadega. Igal sammul on aga hindadega tegemist meie rahvamajanduse ulatusliku ökonoomikatalituse rohkearvulisel töötajaskonnal. Tööstuses väljastatakse toodang hulgihindade alusel, põllumajandussaadused müüakse kokkuostu- ja realiseerimishindade alusel, kauba- ja reisijatevedude eest tasutakse vastavalt kehtestatud veotariifidele, jaevõrgust müüakse kaupu riiklike jaehindadega, elanikkonnale osutatakse väga mitmesuguseid teenuseid teenustariifide alusel.

Ei ole võimalik nimetada teist majandusliku tegevuse valdkonda, kus kajastuvad ja peavad seetõttu ka leidma arvestamist vägagi komplitseeritud rahvamajanduslikud seosed, nagu seda on plaaniline hinnakujundamine. Hinnakujundamine hõlmab kogu sotsialistliku laiendatud taastootmise protsessi; ta peab arvestama ning optimaalselt kooskõlastama tootmise (sealjuures kõigi tootmisfaaside), kaubaringluse ja tarbimise huve. Hindades põimuvad taastootmise kõigi loetletud faaside ökonoomilised, tehnilised, tehnoloogilised ja kaubatundmisealased probleemid.

Plaaniline hinnakujundamine on rahvamajanduse plaanilise juhtimise oluline komponent. Hinnakujundamine on vahetult seotud kesksete rahvamajanduslike proportsioonide kindlaksmääramisega: tootmise, tarbimise ja akumulatsiooni vahel; üksikute tootmisharude vahel; riigi ja elanikkonna, samuti elanikkonna üksikute kihtide vahel rahvatulu jaotamisel; linna ja maa vahel; riigi üksikute piirkondade vahel. Hinnakujundamine peab Nõukogude riigis kaasa aitama tähtsate rahvamajanduslike, sotsiaalsete, organisatsiooniliste ja isemajanduslike eesmärkide saavutamisele.

Kõik NSV Liidu rahvamajanduses kasutatavad hinnad moodustavad tervikuna ühtse, omavahel orgaaniliselt seotud süsteemi. Ükskõik millise tarbekauba jaehinda ei saa kehtestada isoleeritult, arvestamata nii teiste tarbekaupade hulgi- ja jaehindu kui ka tootmisvahendite hindu. Tootmisvahendite hinnad kajastuvad lõpptulemusena tarbekaupade hulgi- ja jaehindades. Tarbekaupade jaehinnad avaldavad omakorda tagasimõju toodangu omahinna ja hulgihindade kujundamisele.

Lõplike hindade — tarbekaupade jaehindade taseme kindlaksmääramine ja selle muutmine eeldab tootmis- ja ringluskulusid ja rentaablust kujundavate tegurite arvestamist ning nõuab ühtlasi ka kaalukate sotsiaalsete ja majanduspoliitiliste asjaolude arvessevõtmist. Hindade tase ja selle muutumine kajastub vahetult töötajate reaaltuludes, nende elatustasemes, samuti Nõukogude rubla ostujõus. Plaanilised hinnad peavad arvestama eri kaupade kättesaadavust erinevate töötajate rühmade poolt, sõltuvalt nende tulude tasemest. Maakaubandusvõrgus müüdavate tarbekaupade jaehindade taset ei saa kehtestada lahus põllumajandussaaduste kokkuostuhindadest ning majanditele müüdavate põllumajandusmasinate, väetiste jt. tootmisvahendite hindadest. Nimetatud hindade vahekordadest sõltub ekvivalentne vahetus linna ja maa vahel. «Hindade probleemid ristuvad kõik Nõukogude riigi majanduslikud ja järelikult ka poliitilised põhiprobleemid.»¹

Plaanilise hinnakujundamise teoreetiliste lähtealuste ja praktika põhiküsimuste tundmine on muutunud eriti aktuaalseks tänapäeva majandamistingimustes, seoses tööstuse, põllumajanduse (sovhoosid), ehituse, transpordi, kaubanduse jt. rahvamajandusharude üleminekuga planeerimise ja majandusliku stimuleerimise uutele tingimustele. Rahvamajandusplaani põhinäitajateks ning ettevõtete töö hindamise kriteeriumideks on kujunenud realiseeritud toodang, kasum ja rentaablus; viimased neist on ka stimuleerimisfondide kujundamise aluseks. Kasumi tegeliku laekumise tingimuseks on toodangu realiseerimine. mis tähendab ühtlasi tema tunnustamist ühiskonna poolt. On selge, et realiseeritud toodang, kasum ja ren-

---

¹ NLKP kongresside, konverentside ja Keskkomitee pleenumite resolutsioonid ja otsused, II osa, Tallinn 1956, lk. 338.

taablus iseloomustavad ettevõtete tööd ning stimuleerivad selle parandamist vajalikul määral vaid siis, kui nad kujunevad majanduslikult igati põhjendatud hindade alusel.

Kuivõrd toote müümiseks on vajalik hind, siis eeldab uue toote väljalase ka uut hinda. Orienteeruvate arvestuste kohaselt kehtib NSV Liidus üle 10 miljoni hinna. Paljud neist on ka diferentseeritud, lähtudes toodangu kvaliteedist, sordilisusest, realiseerimise kohast ja ajast, mistõttu praktiliselt hindade hulk ületab väljastatava toodangu nimetuste hulga. Iga üksiku hinna põhjendamiseks tuleb omakorda teada kümneid näitajaid: tooraine, materjalide, kütuse ja energia kulunorme, töökulu norme ja palku ning kõiki muid kulusid, mis kujundavad toodangu omahinna, fondimaksu ja ettevõtte stimuleerimisfondide kujundamise normatiive, rentaabluuse taset, transpordikuluseid (veokaugus, tariifid), käibekulusid, kaubandusorganisatsioonide kasumit, käibemaksu määra, kauba tarbimisomadusi, tema efektiivsust, töökindlust, vastupidavust, välisviimistlust jt. omadusi. Iga hind peab olema teatud kindlas vahekorras teda asendavate kaupade hindadega. Seega hõlmab hindadealane töö tohutul hulgal arvutusi, neist igaühe aluseks peavad olema soliidid ökonoomilised, tehnilised, tehnoloogilised ja kaubatundmisealased teadmised.

1967. aasta hulgihindade reform oli üks kesksem lüli NSV Liidu rahvamajanduses läbiviidavas majandusreformis. Kujundatud uus hulgihindade süsteem lõi ökonoomilised eeldused ettevõtete massilisele üleminekule planeerimise ja majandusliku stimuleerimise uuele korrale. Senine töö uute hulgihindade alusel veenab meid selles, et hulgihindade reform temale esitatud ülesanded põhiliselt täitis. Reformi tulemusena vastavad praegused hinnad põhijoontes tootmise planeerimise ja materiaalse stimuleerimise uuele süsteemile, nad tagavad ettevõtetele täieliku isemajandamise põhimõttel töötamise. Siiski ei suuda ka uued hinnad lahendada veel kõiki hindade valdkonda kuuluvaid probleeme, neid tekib aga majanduse arenguga pidevalt juurde. Intensiivse tehnika progressiga muutuvad küllaltki kiiresti tootmis- ja realiseerimistingimused, muutuvad ka kogu hindade süsteemile esitatud nõuded.

Seega tuleb hulgihindade reformi pidada uue majan-

dussüsteemi raamides läbiviidava süstemaatilise, sihikindla hindade süsteemi väljaarendamise alguseks. NSV Liidu arenev rahvamajandus nõuab hindade ja hinnakujundamise mehhanismi järjekindlat täiustamist, nende vastavusse viimist rahvamajandusharude proportsioonide muutumisega, tootmistehnika arenguga, töökulude muutmise ja jt. teguritega.

Eeltoodust nähtub hinnakujundamise täiustamise eriline aktuaalsus, ta on kujunenud tähtsaks teguriks rahvamajanduse edasise arendamise ja majandusreformi süvendamiseks. Ka saadakse ettekujutus hindadealase töö ulatusest. Kõik see ongi tinginud spetsialiseerunud hindade talituse väljakujunemise rahvamajanduse ökonomikatalituse koosseisus kõigil selle tasemetel, samuti kõigi rahvamajandusharude töötajate ning — võib julgelt öelda — ka kõigi kodanike kui tarbijate elava huvi hinnakujundamise kaasaegsete probleemide ja nende lahendusvõimaluste vastu.

Käesoleva brošüüriga püütaksegi anda ülevaade hindade süsteemist ja plaanilise hinnakujundamise mehhanismist NSV Liidus üha süveneva majandusreformi taustal. Tutvustatakse lugejaid hinnakujundamise tähtsamate metodoloogiliste, praktiliste ja organisatsiooniliste küsimustega, mis on uue majandussüsteemi juurdumise käigus kujunenud aktuaalseteks ning mille lahendamiseks on olemas hindade süsteemi täiustamine ja selle kaudu ka majanduslike suhete areng kogu rahvamajanduses.

*

Siinjuures avaldan siirast tänu Eesti NSV Riikliku Hindade Komitee spetsialistidele Aino Rohtmale ja Esta Kurmele käsikirja läbivaatamise ning asjalike nõuannete eest.

HINNAKUJUNDAMISE OSAST UUE MAJANDUS- SUSTEEMI JUURDUMISEL

Ühiskondlikult vajalikud töökulud ja hindade funktsioonid

Poliitilises ökonomias juba klassikaliseks kujunenud definitsiooni kohaselt on hind kauba väärtuse rahaline väljendus. Väärtus on aga kvantitatiivselt määratletav antud toodangule tehtavate ühiskondlikult vajalike töökuludega. Seega on marksistliku tööväärtuse teooria kohaselt iga kauba väärtus määratud temas asjastatud töö hulgaga, see tähendab — temale kulutatud tööajaga, mis on leidnud ühiskonna poolt tunnustamist.

Tuleb kohe märkida, et ühiskondlikult vajalikud töökulud on seotud toodangu kogu taastootmise protsessiga. Poleks õige piirduda ainult ühiskondlikult vajalike töökuludega, mis on seotud kauba tootmisega, sealhulgas tootmise kõigis staadiumides; arenenud tööjaotuse ja kõrge spetsialiseerimise astme korral on lähteaine hankimisest kuni lõpliku toote valmistamiseni hulgaliselt vaheetappe, kõigi nendega seotud töökulude kindlakstegemine on küllaltki komplitseeritud. Kauba tootmisega seotud töökulud on muidugi põhilised ja oma suuruselt määravad, siiski on tootmine vaid taastootmisprotsessi esimene faas. Toodetud kaubad läbivad ringlusprotsessi, millega on samuti seotud ühiskondlikult vajalikud töökulud. Taastootmise viimase faasiga — tarbimisega — on omakorda seotud tarbimiskulud. Seoses ühiskondliku tootmise efektiivsuse üldise tõusuga ongi aktuaalselt kerkinud päevakorrale toodangu tarbimise efektiivsuse suurendamise ülesanne, mistõttu hinnakujundamisel püstitataksegi eesmärk saavutada summaarsete tootmis- ja tarbimiskulude minimeerimine.

Ühiskondlikult vajalike kulude all mõistetakse majanduslikult põhjendatud kulutusi kaasaja keskmistes tööttingimustes — keskmise tootmistehnika, -tehnoloogia, tootmise organiseerimise, töötajate kvalifikatsiooni jt.

tegurite juures. Ühiskondlikult vajalikud kulud on seega juba oma olemuselt dünaamilised. Tööviljakuse kasv ning põhi- ja käibefondide üha parem kasutamine tagavad töökulude pideva alanemise. Hinnakujundamise praktikas tulebki arvestada tingimusi, mis põhjustavad ühiskondlikult vajalike kulude taseme muutumist. Kulud, mis varem olid majanduslikult põhjendatud ja ühiskondlikult vajalikud, võivad hiljem uutes tingimustes osutuda ebamajanduslikeks.

Ühiskondlikult vajalike kulude kategooria, väärtuse ja hinna mõisted on lahutamatult seotud ühiskondliku tarbimisväärtuse kategooriaga. Ühiskond tunnustab vaid niisugust tööd, mis on kulutatud toodangule, milline on ühiskonnale ja tema liikmetele kasulik, rahuldab tema konkreetseid vajadusi. Kui on toodetud kaupu, mis mingisugustel põhjustel ei osutu vajalikeks, siis ei leia nad realiseerimist ja neile kulutatud tööd ei hüvitata hinna kaudu.

Seega ei sõltu ühiskondlikult vajalikud kulud mitte ainult tööviljakuse tasemest, vaid ka elava ja asjastatud töö erinevate toodanguliikide vahel jaotamise proportsioonidest, teiste sõnadega — ühiskondliku tootmise optimaalsest tootmisharulisest ja naturaal-esemelisest struktuurist. On väga vajalik, et üksikute kaupade tootmise maht vastaks ühiskondlikule vajadusele nende kaupade järele.

«Ühiskondlik vajadus, see tähendab tarbimisväärtus ühiskondlikus ulatuses, — see määrabki siin selle osa kogu ühiskondlikust tööajast, mis langeb erinevatele tootmisaladele. See on aga just seesama seadus, mis avaldub juba üksiku kauba suhtes, ja nimelt: et kauba tarbimisväärtus on tema vahetusväärtuse, seetõttu aga ka tema väärtuse eeldus.»¹

Ühiskondlikku vajadust tuleb rahuldada olemasolevate tööjõu-, materiaalsete ja rahaliste ressursside kõige ratsionaalsema kasutamise juures. Seetõttu on ka ühiskondlikult vajalike kulude probleem vahetult seotud optimaalsete rahvamajandusplaanide väljatöötamisega. Optimaalsete proportsioonide ja üksikute toodanguliikide põhjendatud kasvutempode rikkumine toob endaga kaasa

---

¹ К. Маркс и Ф. Энгельс, Сочинения, т. 25, ч. II, Москва 1962, стр. 186.

põhjendamatud kulutused ja kaod, mida hinnaga ei hüvitata. Valmistatud toodangu, olgu siis tegemist tootmisvahendite või tarbeesemetega, ühiskondlik tunnustamine leiab ikkagi aset tema realiseerimise fakti kaudu, tema müümisel kehtestatud plaaniliste hindadega. Normaalselt kulgev realiseerimisprotsess kajastabki seetõttu sotsialismi tingimustes arengu plaanipärasust, ta on eelnevalt optimaalselt kindlaksmääratud proportsioonidest kinnipidamise otsene tulemus. Seega ongi uuele majandussüsteemile seaduspärane realiseeritava toodangu muutumine plaani üheks põhiliseks kinnitatavaks näitajaks.

Kuivõrd hind peab üha enam kajastama ühiskondlikult vajalikke töökulusid, siis on vaja selgitada ka viimaste kindlaksmääramise võimalusi. Nimetatud probleem on kujunenud kaasaja majandusteoorias ja -praktikas üheks aktuaalsemaks. Majandusteaduslikes töödes ja ettekannetes leidub vihjeid selle kohta, et teatud tootegruppide ja ka konkreetsete kaupade hinnad on nende toodete väärtusest kas kõrgemad või madalamad. On aga elementaarne, et võrdsusmärgi panekuks suuruste vahele ei piisa ainult ühe suuruse (hinna) kvantitatiivsest määrangust. Teadmised väärtusest baseeruvad seni siiski valdavalt intuitsioonil. Taoliste vihjete puhul peetakse enamasti silmas toodete omahinna ja kasumi vahet. Valdava osa hinna struktuurist moodustabki omahind, mis aga sõltub oluliselt (tööstuses ca 80 protsendi ulatuses) toodangu valmistamisel kasutatud tootmisvahendite hindadest. Seega otsustatakse väärtuse üle tegelikult hindade järgi, tehakse väärtusest hindade funktsioon (peab olema vastupidi). Küsimuse pea pealt reaalsele alusele asetamiseks ongi vaja lahendada ühiskondlike töökulude kvantitatiivse määratlemise probleem.

Antud toodangu hinnataseme kindlaksmääramiseks tuleb kõigepealt teada temaga seotud ühiskondlikult vajaliku töö kulusid. Teaduslikkusele pretendeerivaid järeldusi kaupade hindade ja väärtuse vastavuse või nende kõrvalekaldumise ning viimase ulatuse kohta võib teha ainult siis, kui on olemas konkreet- sed andmed erinevatele toodetele jagunevate ühiskondlikult vajalike töökulude kohta. Ühiskondlikult vajalike töökulude kindlakstegemine on aga üks komplitseeritumaid ülesandeid. Selleks tuleb nii elava kui ka asjastatud töö kulud kõigepealt ühismõõduliseks muuta, taandada

ühisele nimetajale, milleks saavad olla vaid täielikud töökulud tundides. Probleemistiku komplitseeritusest ettekujutuse saamiseks loetleme näitena¹ üksikud põhilised töökulud (tööaja kulu), mida on vaja teada ja mis tuleb summeerida ühele villasele ülikonnale mineva töökulu kindlakstegemiseks:

- 1) põllumajanduses teatavat liiki ja teatava kvaliteediga villakoguse tootmine, mis on antud juhul vajalik 3 m villase riide saamiseks;
- 2) villa varumine ja transportimine töötlemispaika;
- 3) villa puhastamine;
- 4) 3 m villase riide valmistamine;
- 5) värvide, voodriiide, jõhvriide, niidi, nõöptide jm. abimaterjalide, samuti kütuse, elektrienergia jt. tootmisvahendite tootmine vastavates tööstusharudes koguses, mis on vajalik antud villase riide eelnevaks töötlemiseks ja temast ülikonna valmistamiseks;
- 6) kõigi nimetatud ressursside ja riide enese toimetamine töötlemispaika;
- 7) villase ülikonna õmblemine õmblustööstuse ettevõttes;
- 8) ehitiste ja rajatiste, masinate ja seadmete kulumine (amortisatsioon) kõigil nimetatud tootmisstaadiumidel ühe ülikonna kohta arvestatuna;
- 9) ülikonna transportimine realiseerimispaika, tema hoidmine ja müümine tarbijale.

Toodud loetelus on näidatud vaid tootmise ja ringluse põhilised staadiumid, kus on kulutatud tööd toodangu, antud näite puhul villase ülikonna valmistamiseks ja realiseerimiseks. Kõigi sellega kaasnevate kaudsete töökulude väljatoomine ei ole otsese arvutuse korras mõeldav, nende väljajätmine ei anna aga täielikku pilti kogu rahvamajanduses tervikuna konkreetsetele toodanguliikidele tehtavatest ühiskondlikult vajalikest töökuludest. Seega on päevakorrale tõusnud kaasaegsete matemaatiliste arvutus- ja planeerimismeetodite rakendamine ka ühiskondlikult vajalike töökulude kindlakstegemisel. Metodoloogiliseks lahenduseks töötab siin

---

¹ Näide on võetud õpikust «Цены и тарифы», Москва 1969, стр. 13.

kujuneda tootmisharudevaheliste tootmise ja tarbimise ristbilansside väljatöötamine ning kasutamine.

NSV Liidus, sealhulgas Eesti NSV-s ja mitmes teises liiduvabariigis on häid kogemusi tootmisharudevaheliste tootmise ja tarbimise maatriksbilansside koostamisel. Neid on seni välja töötatud peamiselt väärtuseliselt ja natuuras, koostatakse neid aga ka töömahukuse näitajates — tööajas. Tööajas koostatav tootmisharudevaheline bilanss võimaldabki välja selgitada rahvamajanduse täieliku (nii otsese kui ka kaudse) töökulu toodanguliikide kaupa, teiste sõnadega toodete täieliku rahvamajandusliku töömahukuse, arvestades sealjuures rahvamajanduses reaalselt esinevaid proportsioone. Nendel andmetel on suur tähtsus tööjõu planeerimisel, pealegi annavad nad lähtealuse väärtuse kvantitatiivseks määratlemiseks.

Sellega aga ühiskondlikult vajalike töökulude kindlakstegemine ei piirdu. Teatavasti kulutatakse tootmise ja ringluse erinevatel staadiumidel, erinevates rahvamajandusharudes vägagi erineva keerukuse ja kvalifikatsiooniga tööd. Töö keerukus on teatavasti määratud töötajate haridustasemega, teadmiste ja kogemustega, tööstaaži jt. analoogiliste tunnustega. Seetõttu tulebki maatriksbilansi lahendustulemusi järgnevalt edasi töödelda, viia seal esinev äärmiselt erinev konkreetne tööühisele nimetajale, lahendada nn. töö redutseerimise, tema lihtsale tööle taandamise probleem. Praeguse palgakorralduse, samuti madalapalgaliste töötasu olulise tõstmise juures ei saa muidugi lähtuda palga erinevustest, vaid tuleb välja töötada teaduslikult põhjendatud töö keerukuse koefitsientide süsteem.

Loodetavasti suutis selline kokkusurutud käsitlus siiski anda teatud ettekujutuse toodete ühiskondlikult vajalike töökulude küllaltki keeruka kvantitatiivse piiritlemise perspektiivsest metodoloogiast. Taolised ühiskondlikult vajaliku tööaja kulu arvutused (praegu veel eksperimendi järgus) annaksid lähtealuse hindade põhjendatud vaherkordade kehtestamisele, hindade siis juba teadlikule ja ka kvantitatiivselt põhjendatud kõrvalekaldumisele (juba teada olevast) väärtusest kindlate rahvamajanduslike eesmärkide saavutamiseks, ja seda üldise Nõukogude hinnapoliitika raames.

Ühiskondlikult vajaliku tööaja kulu kindlakstegemine

tähendab toodangu väärtuse otsest väljendamist tööajas. Selliste näitajatega hakatakse otseselt planeerima tootmist ja jaotamist kommunismi tingimustes, kui on ära langenud rahaliste näitajate vajadus. Praegu, kaubatootmise ja -ringluse tingimustes on aga vaja teaduslikult põhjendada kauba väärtuse rahalist väljendust, s. o. kauba hinda.

Ühiskondlikult vajalike kulude mõõtmiseks rahalises väljenduses tuleb rahaliselt hinnata lihtsale tööle taandatud töötundi. Viimast teades oleks juba lihtne määrata iga toote väärtust. Ühe etalooniks võetud lihtsa töötunni rahaline hindamine on aga seotud tööjõu taastootmise väärtuse probleemiga sotsialismi tingimustes. Teatavasti ei ole majandusteadus lahendanud töö redutseerimise meetodite ja teede küsimusi, samuti tööaja rahalise hindamise — tööjõu taastootmise väärtuse probleemi. Tuleb põhjalikult uurida ja lahendada paljusid probleeme ühiskondlikult vajalike kulude nii tööajas kui ka rahaliste näitajate kaudu mõõtmise valdkonnas. Seetõttu kasutataksegi käesoleval ajal hindade taseme lähtealusena toodangu keskmist tootmisharulist omahinda ja lisaproducti normatiivi, mis avaldub kasumi ja käibemaksu normeerimise kaudu.

Kõigi kaupade hindade summa kui ühiskondliku produkti väärtuse terviklik rahaline väljendus peab uue majandussüsteemi tingimustes hüvitama järgmised, laiendatud taastootmises pidevalt korduvad kulud:

ettevõtete materiaalsed tootmiskulud ja palgakulud (toodangu omahind) ning kaupade realiseerimise kulud (käibekulud);

kulud ettevõtete fondimaksu tasumiseks tootmisfondidelt. Need vahendid suunatakse riigieelarve kaudu eelkõige uute ettevõtete ehitamiseks ja tegutsevate põhjalikuks rekonstrueerimiseks;

kulud tootmise laiendamiseks vajalike põhifondide suurendamiseks (kapitaalmahutused) ja käibefondide laiendamiseks. Uutes tingimustes on nende kulude allikaks tootmise arendamise fond, mis kujundatakse ettevõtetes kasumi, amortisatsiooni (uuendamiseks mineva osa) jt. vahendite arvel;

kulud töötajate materiaalseks stimuleerimiseks ja rahva sotsiaal-kultuurilisteks vajadusteks. Esimeste alli-

kaks on ettevõtete kasumist moodustatav materiaalse ergutamise fond, teiste põhiliseks allikaks on ka uutes tingimustes riigieelarve, täiendavalt ettevõtte mastaabis aga ka sotsiaal-kultuuriliste ürituste ja elamuehituse fond;

kulud riigikaitseks ja riigiaparaadi ülalpidamiseks. Need kaetakse eranditult üldriiklikest vahenditest, hüvitatakse aga sellegipoolest kaupade hindade summa kaudu. Riigieelarvesse koondatakse need vahendid ettevõtete poolt kaupade realiseerimisest saadud kasumilt tehtavate maksete (eeskätt kasumi vaba jäägi ja fikseeritud maksete) ning käibemaksu näol.

Toodangu üldises maksumuses ehk kaupade hindade summas langeb toodangu omahinnale ja käibekuludele ca 80 protsenti. Ülejäänud osa on lisaproduct, mis esineb peamiselt kasumi ja käibemaksu vormis. Lisaproducti kasutatakse sotsialistlikuks akumulatsiooniks (kapitaalmahutused põhifondide suurendamiseks, käibevahendite, varude ja reservide juurdekasv), sotsiaal-kultuurilisteks vajadusteks, riigikaitse tugevdamiseks ja riigiaparaadi ülalpidamiseks.

Nagu juba näidatud, kujutab hind endast kauba väärtuse rahalist väljendusvormi. Väärtuse ja hinna vahelist seost väljendas V. I. Lenin järgmiselt: «Hind on väärtuseaduse avaldus. Väärtus on hindade seadus, s. o. hinna avaldumise üldistatud väljendus.»¹ Hinna kui majandusliku kategooria olemus on aga määratud tema poolt väljendatavate kaubalis-rahaliste suhete sotsiaalsete raamidega.

Sotsialistliku majandussüsteemi tingimustes kasutab ühiskond hindu teadlikult, plaanipäraselt kogu rahvamajanduse ja kõigi ühiskonnaliikmete kasvavate vajaduste üha täielikuma rahuldamise huvides, ning seda tööviljakuse pideva kasvu ja tootlike jõudude kiiretempolise arendamise alusel. Hinna sotsiaal-majanduslik sisu avaldub ning on üksikasjalikumalt lahtimõtestatav tema funktsioonide kaudu.

Millised on siis hinna funktsioonid sotsialistlikus majanduses ning kuidas tuleb neid mõista uue majandussüsteemi taustal? Hinna kui kaubamajanduse kesk-

---

¹ V. I. Lenin, Teosed, 20. kd., lk. 178.

se väärtuselise kategoria ja rahvamajanduse arendamise tähtsa majandusliku hoova osa väljendavad kokkuvõtlikult tema kaks põhifunktsiooni:

- 1) kauba väärtuse, töökulude ühiskondliku määra kvantitatiivse väljendamise funktsioon ning
- 2) jaotus- ja stimuleerimisfunktsioon.

Hinna keskne funktsioon sotsialistlikus rahvamajanduses ongi kaupade väärtuse kvantitatiivne väljendamine. Selles funktsioonis kasutatakse hinda toodangule minevate kulude plaaniliseks arvestamiseks ning taastootmise väärtuseliste proportsioonide kindlaksmääramiseks. Teatavasti on rahalised näitajad kõige üldistavamad. Ainult nende abil saab iseloomustada tootmise mahtu ettevõtete ja majandusharude kaupa ning rahvamajanduses tervikuna, tööviljakuse tõusu, kulude alandamist ning majandusliku tegevuse teisi tähtsaid külgi.

Hinna esimene funktsioon on vahetult seotud rahvamajanduse planeerimise ja materiaalse stimuleerimise süsteemiga, hindade igakülgsest põhjendatusest sõltub suuresti nende efektiivsus. Tuleb ju planeerimisel majanduslikke protsesse kvantitatiivselt mõõta ning väljendada. Samuti on vajalik õigesti hinnata tootmise ja ringluse iga lüli (ettevõtte, organisatsiooni, tootmisharu) panust üldistesse töötulemustesse, kõrvutada igal sammul individuaalseid ja ühiskondlikult vajalikke kulusid. Mitte asjata ei seatud majandusreformiga esiplaanile niisuguseid kinnitatavaid plaaninäitajaid, nagu seda on realiseeritav toodang, kasum ja rentaablus.

Seega eeldab uue majandussüsteemi ette püstitatud eesmärkide saavutamine töökulude piisavalt täpset ühiskondlikku määra. Hind kui kauba väärtuse rahaline väljendus peabki olema selliseks määraks. Sealjuures etendab ta oma osa seda paremini, mida enam ta vastab ühiskondlikult vajalikele töökuludele. Õigesti kehtestatud hind annab igaühele neist kriteeriumi selle kohta, mida mingi konkreetse kauba tootmine, realiseerimine ja ka tarbimine ühiskonnale maksma läheb. See aga annab juba planeerimisel, rahvamajanduse arendamise strateegia väljakujundamisel õige orientiiri optimaalsete plaanivariantide valikuks.

Teaduslik hinnakujundamine peab olema rajatud sotsialismi majandusseaduste toime õigele arvestamisele.

Kuivõrd hinnad peavad tuginema ühiskondlikult vajalikele kuludele, siis väärtusseaduse põhinõude — ekvivalentse vahetuse nõude kohaselt peavad hinnad (P) eelkõige sisaldama ühiskondlikult vajalike kulude kõiki elemente ($c+v+m$):

c — tarbitud tootmisvahendite väärtus, mis on üle kantud toodangule ja tarbitud tootmisvahendite plaanipäraseks asendamiseks samas ulatuses;

v — uus väärtus, mis on loodud materiaalse tootmisfääri töötajate tööga enda jaoks ja jaotatakse töötajate vahel vastavalt nende tööle, ning

m — lisaprodukt, uus väärtus, mis on loodud tööga ühiskonnale ja läheb sotsialistlikuks akumulatsiooniks ning ühiskonna aineliste ja kultuuriliste vajaduste rahuldamiseks.

Ainult sellised hinnad vastavad plaanimajanduse nõuetele. Vaid kõiki töökulude elemente hõlmates võivad hinnad tagada igale normaalselt töötavale ettevõttele tema toodangu omahinna hüvitamise ning vajaliku kasumi saamise. Nad loovad tingimused kaubakoguste ekvivalentseks vahetuseks, mis vastab sotsialistlikule jaotusprintsibile, võimaldavad kõrvutada kulusid töötulemustega ja ellu viia programmilist põhimõtet — saavutada maksimaalseid tulemusi minimaalsete kulutuste juures.

Ka tootmise planeerimise ja materiaalse stimuleerimise uue süsteemi juurdumine kogu NSV Liidu rahvamajanduses eeldab ühiskondlikult vajalikele kuludele tuginevaid hindu. Ainult sellised hinnad võimaldavad ettevõteteid üle viia uutele majandamistingimustele ning tagada igapähele neist tootmiskulude hüvitamine ja kasumi saamine ulatuses, mis on vajalik fondimaksu tasumiseks, majandusliku stimuleerimise fondide moodustamiseks jm. otstarbeks. Oli igati seaduspärane, et üks kardinaalsem abinõu NSV Liidu rahvamajanduses läbiviidavas majandusreformis oli 1967. aasta hulgihindade reform, mis lõi ökonoomilised eeldused ettevõtete massiliseks üleminekuks uuele majandussüsteemile.

Arvestusliku funktsiooni kõrval täidavad hinnad ka jaotus- ja stimuleerimisfunktsiooni. Jaotusfunktsiooni abil reguleerib riik erinevate toodanguliikide tootmise rentaablust ning mõjutab seega aktiivselt ühiskondliku produkti ja rahvatulu jaotust. Hinna stimu-

leerivat funktsiooni kasutab ühiskond kui vahendit, mis soodustab progressiivseid struktuurinihkeid materiaalse hüvede tootmise ja tarbimise valdkonnas.

Hinna jaotus- ja stimuleerimisfunktsiooni on võimalik täita hinna väärtusest kõrvalekaldumise tõttu. See viib hinna ja väärtuse suuruse mittevastavusele, milline võimalus K. Marxi väljenduse kohaselt «peitub juba hinna vormis eneses».¹ Seega jaotatakse rahvamajanduses loodud puhastulu hinna abil tootmisalade vahel ümber. Nii näiteks on gaasi hind (lähtudes kütteväärtusest) orienteeritud kivisöe hinna tasemele, kuigi gaasi väärtus on söe omast mitu korda madalam. Seetõttu moodustab söe hinnas kasum 9 protsenti, gaasi hinnas aga peaaegu 50 protsenti omahinna suhtes. Gaasi hind hõlmab rendimakseid (fikseeritud maksed) ja käibemaksu. Sama tuleb öelda ka nafta ja naftatoodete hindade kohta. Seega on gaasi ja nafta hindade kaudu realiseeritav suur puhastulu tema ümberjaotamise ilmne tulemus.

Sotsialistlikus majanduses leiab hindade hälbimine ühiskondlikult vajalikest kuludest aset plaanipäraselt. Selleks määrab ühiskond kindlaks eri toodanguliikide hindade teatavad vahekorrad. Siit järeldubki, et hindade kujundamise õigsusel ei ole mitte ainus kriteerium nende hindade ühiskondlikult vajalikele kuludele orienteerumise näol.

Hinnad peavad samuti kajastama mitut majanduslikult põhjendatud väärtuselist vahekorda, aitama aktiivselt ellu viia Nõukogude hinnapoliitikat kindlate rahvamajanduslike eesmärkide saavutamiseks. Eeltoodud näidegi eri kütuseliikide hindade kohta iseloomustab analoogiliste ja vastastikku asendatavate toodanguliikide hindade vahekorda. Kui näiteks kivisöe, küttemasuudi ja gaasi hinnad kehtestatakse ainult nende kütuseliikide tootmis- kuludest lähtudes, siis oleks süsi masuudist ja gaasist (tingkütusele üleviiduna) mitu korda kallim. Sääraste hindade korral püüaksid kõik ettevõtted kasutada vaid kõige odavamat kütust — gaasi ja masuuti, ning öelda ära kivisöest. Rahvamajanduslikust seisukohast ei oleks see otstarbekas.

---

¹ К. Маркс и Ф. Энгельс, Сочинения, т. 23, Москва 1960, стр. 112.

Väga tähtsat osa etendavad hinnakujundamisel uute ja vanade toodete hindade, tehniliselt progressiivsete ja kvaliteetsemate toodete ning tavaliste toodete hindade vahekorrad; kõik nad teenivad tehnika progressi huve.

Hindade süsteem ja Nõukogude hinnapoliitika

Sotsialistlikus rahvamajanduses kasutatakse vägagi mitmesuguseid hindu. Erinevad hinnad teenindavad kaubalis-rahalisi suhteid taastootmise eri valdkondades. Tööstustoodang kulgeb sotsialistlike ettevõtete vahel hulgihindade alusel. Põllumajandussaadusi ostetakse kokku kolhoosidelt, uuele süsteemile üleläänud sovhoosidelt (esimeste hulgas ka Eesti NSV sovhoosid) ja üksikisikutelt kokkuostuhindade, teistelt riiklikelt majanditelt realiseerimishindade alusel. Tarbekaupade lõplikeks hindadeks on jaehinnad, millega nad müüakse elanikkonnale. Ehitustegevuse toodang antakse tellijaile üle iga ehitise ja objekti kui individuaaltoodangu kohta eraldi kalkuleeritud eelarvelise maksumuse alusel; kindlaid hinnakirjahindu saab siin rakendada tüüpprojektide järgi ehitamisel.

Materiaalsete hüvede tootmise ja realiseerimise kõrval osutatakse elanikkonnale ning samuti ettevõtetele väga mitmesuguseid teenuseid. Nende puhul rakendatakse hindade eri varianti — tariife, mis paistavad silma ka oma tunduvalt lihtsama struktuuri poolest: kuivõrd siin erinevaid kaubakulgemise lülisid ja vastavaid hinnakujundamise staadiume tavaliselt olla ei saa, siis hõlmavad tariifid ainult teenuse omahinda ja ettevõtte kasumit. Kõige massilisemalt rakendatavateks on siin kõigi transpordiliikide kauba- ja reisijateveo tariifid, neile lisanduvad elukondlike, kommunaal-, kultuurialaste ja side-teenuste tariifid.

Kõik loetletud hindade liigid on omavahel seotud ning moodustavad ühtse h i n n a d e s ü s t e e m i. Nii määravad põllumajandussaaduste kokkuostuhinnad kulude taseme toiduainete ja ka kergetööstuses; nad ise sõltuvad aga samuti põllumajandusele müüdavate tootmisvahendite hulgihindadest. Hulgihindadel on otsene seos jaehindade ja veotariifidega jne. Seetõttu on arusaadav, et

mingite konkreetsete hindade probleeme ei saa lahendada isoleeritult, vaid tuleb alati arvestada kavandatava muudatuse mõju kogu hindade süsteemile. Kuivõrd hindade süsteemis kuulub juhtiv koht tööstustoodangu hindadele ning ka majandusreform puudutas esmajärjekorras seda rahvamajandusharu, siis peatume järgnevalt tööstustoodangu hindade alaliikide juures.

Tööstuses rakendatakse kahesuguseid hulgihindu. Ettevõtte hulgihind hõlmab täisomahinda ja normaalset kasumit. Mitme tööstustoote hinda kuuluvad aga täiendavate elementidena käibemaks ja nn. turustuse mahahindlus varustus- ja turustusorganisatsiooni kulude katteks ning viimasele kasumi tagamiseks. Sellist hulgihinda nimetatakse tööstuse hulgihindaks.

Ettevõtte hulgihinnaga väljastavad oma kaupu tootja-ettevõtted. Tema peamiseks ülesandeks on seetõttu tootmise stimuleerimine vastavalt plaanilisele nomenklatuurile ja ettevõtete tööks vajalike isemajanduslike tingimuste loomine. Tööstuse hulgihinna alusel soetavad endale tootmisvahendeid tarbivad ettevõtted. Nende hindade ülesandeks on seetõttu toodangu ratsionaalse tarbimise stimuleerimine ning isemajandamise tugevdamine tarbivates ettevõtetes. Kahesuguste hulgihindade kasutamine võimaldab seega kooskõlastada toodangu valmistamise ja kasutamise huvisid. Nii näiteks ei kujune metsatööstuses lehtpuidu varumine odavamaks okaspuidu varumisest. Halvemate tarbimisomaduste tõttu peab aga lehtpuit olema tarbijale odavam. See vastuolu on kergesti lahendatav kahe hinnakirja abil, mis näevad ette eraldi ettevõtte hulgihindu metsamajandeile ja tööstuse hulgihindu metsamaterjalide töötlejale.

Kaugeltki mitte kõigil tööstustoodetel ei ole kahesuguseid hulgihindu. Umbes pool tööstustoodangust realiseeritakse ainult ettevõtte hulgihindadega, mis sellisel juhul on hindadeks ka tarbijate jaoks. Niisugused tooted on näiteks kivisüsi, värvilised metallid, keemiatööstuse toodang ja masinaehituse toodang.

Omaste küsimus on transpordikulude kajastamine hulgihindades. See lahendatakse nn. frankeerimise süsteemi abil. Hindu, kuhu on lülitatud vastava toodangu keskmised transpordikulud, nimetatakse tavaliselt hulgihindadeks franko — vagunsihtjaam. Kauba

saajale on tagatud toodangu kättesaamine sihtjaamas (või -sadamas) ühtse hinnaga. See on tarbivale ettevõttele põhimõttelise tähtsusega küsimus: tagab veokulude suhtelise püsivuse, võimaldab kulusid normeerida ja selle baasil organiseerida isemajandamist. Tegelikud erinevad veokulud kaetakse ja seega ka nivelleeritakse tavaliselt turustusorganisatsiooni raames, kes on seetõttu otseselt huvitatud ratsionaalsemast varustamise planeerimisest ja veovahendite kasutamisest.

Hinnad franko — vagunsihtjaam omavad erilist tähtsust niisuguste rahvamajandusharude suhtes, nagu seda on ehitus ja kaubandus, kus transpordikulude osa tegelikes ehitus- ja käibekuludes on küllaltki suur. Üleliidulises ulatuses realiseeritakse hulgihinnaga franko — vagunsihtjaam tsementi, metsamaterjali, ehitusrauda jt. ehitusmaterjale, mis tunduvalt ühtlustab eri paikkondades töötavate ehitusorganisatsioonide ökonoomilisi töötingimusi. Tuleb lisada, et selles valdkonnas on astunud veelgi oluline samm edasi: alates 1969. aastast on Eesti NSV-s rakendatud kohalikele ehitusmaterjalidele ja raudbetoon-toodetele ühtsed vabariiklikud hinnad franko ehitusplats. See ühtlustas tunduvalt vabariigi erinevate ehitusorganisatsioonide töötingimusi ning oli otsene ettevalmistus ehitusorganisatsioonide järkjärguliseks üleminekuks planeerimise ja materiaalse stimuleerimise uuele süsteemile, alates 1970. aastast.

Tarbekaupade hulgihindade franko — vagunsihtjaam rakendamine on oluline eeldus ühtsete jaehindade tagamiseks kas kogu NSV Liidu, vastava hinnavööndi või liiduvabariigi ulatuses (toodangu nomenklatuuri kohaselt). Nad loovad samuti tingimused kaubandusorganisatsioonide isemajandamiseks, kuivõrd käibekulude katmiseks rakendatakse ühtseid kaubanduslikke mahahindlusi jaehinnast. Eesti NSV-s on kasutusel vaid kahe sugused mahahindlused, eraldi riiklikule ja kooperatiivkaubandusele, kusjuures viimane esindab maakaubandust suhteliselt kõrgema käibekulude tasemega. Kui hulgihinnad ei hõlma transpordikuluseid ning kõik veokulud kannab toodangu ostja vahetult, siis selliseid hulgihindu nimetatakse hindadeks franko — vagunsaatejaam. Need hinnad on tüüpiliseid masinaehituse põhitoodangu — mitmesuguste masinate, tööpinkide, seadmete, aparatuuride jm. osas.

Käibemaksu kui hinnaelemendi lülitamine mitme tööstustoote hinda on tingitud objektiivsetest majanduslikest tingimustest, mis on seotud nii hindade endi kujundamisega kui ka kaupade realiseerimisega. Niisugusteks tingimusteks võivad olla tootjate rentaabluse reguleerimise vajadus, erinevused analoogiliste ja vastastikku asendatavate toodete tootmiskuludes, kaupade nõudmise ja pakkumise vahekord, sotsiaalsed motiivid jne.

Sageli saadakse ekslikult aru kaheksa tasemega hindadest: madalamatest — tootmisvahendite hindadest, ja kõrgematest — tarbekaupade hindadest. Sealjuures lähtutakse asjaolust, et käibemaksustamisele kuuluvad põhiliselt tarbekaupad; tootmisvahendite hulgihinnas esineb käibemaks vaid erandjuhtudel (naftatooted, gaas ja osaliselt elektrienergia). Küsimuse lähemal vaatlemisel ilmneb, et põhiline osa käibemaksu üldsummast laekub riigieelarvesse vaid nelja kaubagrupi — veinid-viinad, tubakatooted, suhkur ja riidekangad — hindade kaudu. Kui need välja jätta, on tarbekaupade hindades sisalduva puhastulu määr samasugune kui tootmisvahendite hindades. Tuleb lisada, et käibemaksustamisele ei kuulu kaugeltki kõik tarbekaupad. Nii puudub käibemaks piima- ja piimasaaduste, kalakaupade, juurvilja, puuvilja, mitmete jämevillaste kangaste, linaste kangaste jt. kaupade hindades. Samal ajal ei kata näiteks liha, vorsti ja või hinnad vastava tooraine kokkuostu ja ümbertöötamisega seotud kulusid, riik maksab neile peale.

Ja hinnad tuginevad hulgihindadele. Oma struktuurilt erinevad nad hulgihindadest täiendava ning ühtlasi ka viimase hinnaelemendi — kaubandusliku mahahindluse poolest, mis lisandub hinnale kaubakulgemise ning samuti hinnakujundamise viimases staadiumis — jaelulis. Kaubanduslikud mahahindlused on mõeldud kaubandusorganisatsioonide käibekulude katmiseks ja neile normaalse kasumi tagamiseks.

Tööstustoodangu eri liiki hindade omavahelisest seostest ning nende struktuurist annab pildi järgnev skeemtabel. Igale hinnale vastavad elemendid on üldjuhul seostatud pideva, erandjuhul aga punktiirjoonega.

Tööstustoodangu hindade liigid ja nende struktuur

Hindade liigid	Hinnaelemendid	Täisomahind	Ettevõtte kasum	Turustuse mahahindlus	Käibemaks	Kaubanduse mahahindlus
1. Ettevõtte hulgihind						
2. Tootmisvahendite tööstuse hulgihind						
3. Tarbekaupade tööstuse hulgihind						
4. Tarbekaupade jaehind						

Kõik loetletud hinnad teenindavad kaubalis-rahalisi suhteid organiseeritud, plaanilise jaotuse ja ringluse valdkonnas. Nad määratakse kindlaks plaaniliselt Nõukogude riigi sellekohaste organite poolt, vastavalt kehtestatud korrale. Seetõttu nimetatakse neid hindu riiklikeks hindadeks.

Riiklike hindade kõrval tuleb eristada nn. organiseerimata turu vabalt kujunevaid hindu ehk lihtsalt turuhindu. Kolhoositurul kujunevate hindadega võivad müüa oma saaduste ülejääke abimajapidamisi omavad töötajad ja kolhoosid. Turuhindadele orienteerunud, tavaliselt aga neist mõnevõrra madalamad on põllumajandussaaduste hinnad tarbijate kooperasiiooni komisjoni-kaubanduses. Kooskõlastatult ostjaga, seega sisuliselt samuti nõudmisest-pakkumisest lähtudes määravad kolhoosid hinna oma abitootmisettevõtetes valmistatud toodangule; erandjuhuks on siin toidukaupade realiseerimine riikliku kaubanduse jaevõrgu kaudu, mil müügihind ei tohi olla kõrgem riiklikust jaehinnast. Vaba hinnakujunemist kohtab samuti teenustariifide valdkonnas: õmblus-, remondi- jm. tööde eest tasutakse eraisikutele — käsitöölisele — vastavalt kokkuleppele.

Kuidas siis tegelikult mingi konkreetne hind kujundatakse? Selle väljatöötamisel võetakse tavaliselt aluseks keskmine tootmisharuline plaaniline omahind. See iseloomustab tootmiskulusid enamikus ettevõtetes, mis väljastavad antud toodangut. Niisugune lähenemine omahinna taseme määramisele hindade põhjendamiseks

vastab K. Marxi poolt «Kapitalis» formuleeritud ühiskondlikult vajalike kulude mõistele. Kuivõrd kehtestatavad hinnad astuvad jõusse järgmisel, s. o. plaaniperioodil, siis ei tule lähtuda mitte ainult saavutatud omahinna tasemest, vaid ka selle võimalikust alanemisest.

Hankivas tööstuses, kus tootmist oluliselt mõjutavad geoloogilised, bioloogilised jt. looduslikud tegurid, võetakse hindade kujundamise aluseks võõndilised keskmised tootmiskulud. Nende põhjal kujundatakse võõndilised või piirkondlikud hinnad kivisöele, rauamaagile, metsamaterjalile ja teistele hankivate tööstusharude toodetele. Analoogiliselt tuleb tootmiskulusid määravad looduslikud tegurid arvesse võtta ka põllumajandussaaduste võõndiliste kokkuostu- ja realiseerimishindade väljatöötamisel.

Kuigi kasum moodustab hinnas tunduvalt väiksema osa kui omahind, ei etenda ta hinna põhjendamisel sugugi väiksemat osa. Kasumi näitaja pole tähtis mitte ainult õige hinna kujundamise seisukohalt. Tema kasutamine on vahetult seotud ettevõtete isemajandamisega. Kasum peabki tagama valdavale enamikule ettevõtetest normaalsed tingimused majanduslikuks tegevuseks isemajandamise alusel. Eriti tõusis kasumi osatähtsus majandusreformiga: kasum kujunes üheks rahvamajandusplaani tähtsamaks kinnitatavaks näitajaks ning samuti reaalseks vahendite allikaks ettevõtete stimuleerimisfondide moodustamisel.

Käesoleval ajal määratakse rentaablus toodangu hindades kindlaks tootmisharuti, arvestades vastava tootmisharu fondimahukust. Seega ei kajasta hind nüüd mitte ainult jooksvaid kulusid antud toodangu valmistamiseks, vaid ka ühekordseid, kapitaalmahutustega seotud kulutusi. Rentaabluse tase peab uutes tingimustes tagama ettevõtetele vajaliku kasumi nende normaalseks laiendatud taastootmiseks peamiselt ettevõtete endi vahendite arvel.

NSV Liidu rahvamajanduses rakendatavat ühtset hindade süsteemi suunab Nõukogude riik ühtse hinnapoliitika teostamise kaudu. Nõukogude hinnapoliitika on suunatud eelkõige nõukogude rahva heaolu pidevale tõusule. Selleks peab ta igati soodustama materiaalsete hüvede tootmist, stimuleerima tööjõu-, materiaalsete ja looduslike ressursside ratsionaalsemat kasu-

tamist ning tagama selle alusel rentaabluse tõusu ja puhastulu suurenemise.

Hinnad võivad teatavasti ühiskondlikult vajalikest töö- kuludest kõrvale kalduda. Kui seda protsessi ei juhita, võivad hinnad majanduslikke protsesse rahvamajandus- plaani eesmärkidele vastupidises suunas mõjutada. Või- vad kujuneda kunstlikud vastuolud ettevõtte ja rahva- majanduse huvide vahel. Kui näiteks hindu õigeaegselt ei muudeta, siis võivad ettevõtted olla huvitatud tehniliselt aegunud toodangu valmistamisest, mis kindlustab neile madalama omahinna ja kõrgema rentaabluse. See- tõttu teostabki riik hinnakujundamise valdkonnas ühtset poliitikat, tagab ühtse lähenemise ettevõtete kulude hüvitamisele, nende kasumi kujundamisele, stimuleerib ettevõtteid rahvamajandusele vajalike eesmärkide saavu- tamiseks.

Hinnapoliitika peab olema ühtne rahvamajanduse kõigi lülide jaoks, ta peab tuginema ühtsetele põhimõtetele. Hinnapoliitika peab tagama rahvamajanduslike, ettevõ- tete kollektiivide ja üksiktöötajate huvide kooskõlasta- mise, ta peab välistama ametkondliku ja kitsalt praktilise (näiteks sotsiaalsete motiivide mitteamestamine) lähe- nemise hindade kujundamisele. Hinnapoliitika abiga kindlustatakse rahandussüsteemi ja rahaühiku (rubla) stabiilsus.

Nõukogude hinnapoliitikale kuulub kaalukas koht rah- vamajanduse arendamise paljude külgede riiklikul suu- namisel. Ja ehindade valdkonnas annab hinna- poliitika riigile tähtsa hoova rahva elatusaseme reguleerimiseks, elanikkonna rahaliste tulude, kaupade pakkumise ning ka rubla ostujõu majanduslikult põhjen- datud vahekordade kujundamiseks. Antud valdkonnas on hinnapoliitika peamine eesmärk jaehindade stabiliseeri- mine ning teede leidmine nende süstemaatiliseks alanda- miseks vastavalt sellele, kuidas alanevad tarbekaupade omahind ja käibekulud, kuidas suurenevad kaubaressur- sid ning kaupade pakkumine (kaupade hindade summa) ületab maksevõimelise nõudmise.

Põllumajandussaaduste riiklike hinda- de majanduslikult põhjendatud kindlaksmääramisega jaotab riik plaanipäraselt rahvatulu põllumajanduse ja teiste majandusharude vahel, kasutab neid hindu konk- reetsete põllumajandusharude arengu mõjustamiseks.

Kokkuostuhinnad peavad tagama kolhoositootmise arendamise ning kolhoosnike vajaliku materiaalse huvituse. Põllumajandussaaduste kokkuostuhindade taset tuleb arvestada ka kolhoosidele müüdavate põllumajandusmasinate, väetiste, kütuse, ehitusmaterjalide jt. tootmisvahendite hindade kindlaksmääramisel.

Tööstustoodangu hulgihindade abiga määrab riik kindlaks tööstusharude ja ettevõtete isemajandamise tingimused, stimuleerib tehnika progressi ja rahvamajandusele vajalikumate toodete valmistamist. Antud valdkonnas on hinnapoliitika põhisuunaks kujunemas hulgihindade süstemaatiline plaaniline reguleerimine, mis peab neid üha enam lähendama ühiskondlikult vajalikele kuludele, kompenseerima majanduslikult põhjendatud omahinna ja tagama normaalse rentaabluse. Tuleb pidevalt täiustada hulgihindade süsteemi, et see paremini stimuleeriks tootmisfondide efektiivsemat kasutamist, töökulude alandamist, toodangu kvaliteedi tõusu, ökonoomsemate materjalide kasutamist jne.

Kogu hindade süsteemi ulatuses peab ühtne hinnapoliitika tagama ühesuguse tarbimisväärtusega toodangu hindade ühtsuse ning hindade diferentseerimise vastavalt toodangu kvaliteedile. Tähtis eesmärk on ka ratsionaalse hindade geograafia ning nende põhjendatud territoriaalse diferentseerimise kujundamine, lähtudes kulude tasemest ning üha efektiivsemast tootlike jõudude paigutusest ja tööjaotusest rahvamajanduses.

Kuidas siis tegelikult viiakse ellu Nõukogude hinnapoliitikat? Siin tuleks märkida kolme põhilist momenti.

1. Riikliku hinnapoliitika ühtsus saavutatakse eelkõige hinnakujundamise ühtse metodoloogia väljatöötamise ja rakendamisega. NSV Liidus suunavad seda tööd NSV Liidu Riiklik Hindade Komitee ja liiduvabariikide hindade komiteed. Nende poolt väljatöötatud meetodilised juhendid, instruktsioonid jt. meetodilised materjalid on kohustuslikud kõigile ametkondadele ja ettevõtetele. NSV Liidu Riiklik Hindade Komitee koordineerib meetodilist tööd kõigis ametkondades, suunab tootmisharuliste instruktsioonide, hinnakirjade makettide, tüüphinnakirjade jt. materjalide väljatöötamist ning rakendamist. Intensiivset tööd tehakse kaasaegsete hinnakujundamise meetodite (normatiivne, parameetiline) rakendamise ettevalmistamisel.

2. Tsentraliseeritud korras määratakse kindlaks hindade põhiliikide — jaehindade, hulgihindade ja kokkuostuhindade üldine tase. Samuti kehtestatakse põhiliste toodanguliikide hindade tase, lähtudes riigi majanduslikust olukorrast ning hinnakujundamise üldistest põhimõtetest.

3. Kõrgemad organid määravad kindlaks samuti tähtsamate tarbekaupade ja tootmisvahendite konkreetset hinnad. Elanikkonna tarbimises ja rahvamajanduse arengus määravat kohta omava toodangu hindade kehtestamisega on tagatud vajalikud raamid ka kõigi teiste toodete hindade kujundamiseks juba madalamate organite poolt.

Rahvamajanduse plaanipärase arengu huvid nõuavad seega ühtse Nõukogude hinnapoliitika järjekindlat elluviimist. See eeldab majandusreformi käigus väljakujunenud hindade talituse kõigi lülide pingsat tööd ning riiklikust hindade distsipliinist ranget kinnipidamist.

Hindade talitus ja tema töö põhisuunad

1968. aasta lõpul tähistati NSV Liidus plaanilise hinnakujundamise poolsajandit. V. I. Lenini poolt allakirjutatud Rahvakomissaride Nõukogu 21. novembri 1918. aasta dekreediga tehti äsja Kõrgema Rahvamajanduse Nõukogu juures moodustatud Hindade Komiteele ülesandeks vabriku-, hulgi- ja jaehindade kehtestamine.¹ See leninlik dekreet panigi aluse plaanilisele hinnakujundamisele Nõukogudemaal.

Sotsialistliku ühiskonna ajaloo jooksul on hinnapoliitikat aktiivselt kasutatud sotsialistliku ja kommunistliku ülesehitustöö huvides. Hinnad on alati olnud kesksete sotsiaalpoliitiliste ja majanduslike ülesannete lahendamise tähtis vahend, tähtsad hoovad kõige uue ja progressiivse juurutamisel meie riigi majandusellu. Ka tänapäeva majandusreform, üleminek majanduslike hoobade laialdasemale kasutamisele rahvamajanduse juhtimisel eeldab uut moodi lähenemist hinnakujunda-

---

¹ НИИ цен. 50 лет планового ценообразования в СССР (Материалы к научной сессии), Москва 1968, стр. 5—7.

mise küsimustele, tõstab veelgi hindade osa Kommunistliku Partei ja Nõukogude valitsuse majanduspoliitika vahendite üldises süsteemis.

Majandusreformi keskne nõue — õigesti kooskõlastada rahvamajanduse tsentraliseeritud plaanilist juhtimist liiduvabariikide ja ametkondade, kohalike organite ja ettevõtete initsiatiiviga — avaldub ilmekalt ka hinnakujundamise kaasaegsete metodoloogiliste ja organisatsiooniliste probleemide lahendamises. Ühtse hinnapoliitika elluviimise organisatsiooniliseks eelduseks ongi spetsiifilise hindade talituse väljakujunemine NSV Liidu rahvamajanduse ökonoomikatalituse kõigis lülides, tema kõigil tasemetel.

NSV Liidus on loodud ühtne hinnakujundamise organite süsteem. Selle põhiosaks on üldriiklikud hinnakujundamise organid. Juba alates 1966. aastast on edukalt töötanud NSV Liidu Riikliku Plaanikomitee juures asuv Riiklik Hindade Komitee ning vastavad hindade komiteed kõigis liiduvabariikides, hiljem lisandusid neile suuremates vabariikides hindade osakonnad autonoomsete vabariikide ministrite nõukogude ja oblastite täitevkomiteede plaaniorganite juures.

Selle suhteliselt lühikese ajaga on riiklikud hinnakujundamise organid ära teinud küllaltki tõhusa töö. Pärast rahvamajanduse nõukogude kaotamist ning liiduliste ja liidulis-vabariiklike tööstuslike ministeeriumide moodustamist 1966. aastal on suudetud tunduval määral vähendada ebakõlasid ja puudusi hindade süsteemis, tugevdada tsentraalset hinnakujundamist, eriti aga kontrolli hindade väljatöötamise ja nende rakendamise üle. On osutunud võimalikuks tugevdada koordineerimist hinnakujundamise valdkonnas, tagada hinnakujundamise ühtsete põhimõtete ja meetodite juurdumine üldriiklikust hinnapoliitikast lähtudes.

Tõsiseks tunnustuseks riiklike hinnakujundamise organite senisele tööle on 1969. aasta lõpul avaldatud NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus NSV Liidu Riikliku Plaanikomitee juures asuva Riikliku Hindade Komitee ümberkujundamise kohta NSV Liidu Ministrite Nõukogu Riiklikuks Hindade Komiteeks. Vastav reorganiseerimine viidi läbi ka liiduvabariikides. Selle ümberkorraldusega rõhutatakse veelgi hinnakujundamise

osatähtsust NSV Liidu rahvamajanduses, luuakse eeldused hinnakujundamise paremaks juhtimiseks, ühtse hinnapoliitika tagamiseks ja riikliku distsipliini tugevdamiseks antud valdkonnas.

Üha suuremat osa on hakanud etendama ka ametkondlikud hinnakujundamise organid. Paljudel ministriumidel ja keskasutustel on juba välja kujunenud või välja kujunemas oma kompetentne hindade talitus. Majandusreformi süvenedes moodustatakse ka enamiku, eeskätt suuremate ettevõtete ja organisatsioonide ökonoomikatalituste koosseisus omaette hinda-dealased allüksused. Kogu sellel kõikehõlmaval hinnakujundamise aparaadil seisab ees suur töö hindade süsteemi edasisel täiustamisel.

NSV Liidu Riiklik Hindade Komitee ning liiduvabariikide hindade komiteed juhivad organisatsiooniliselt ja metodoloogiliselt kogu tööd hinnakujundamise valdkonnas. Hinnakujundamise organite pea ülesanne on ühtse riikliku poliitika teostamine hindade valdkonnas ja plaanilise hinnakujundamise organiseerimine. Nad organiseerivad ka kontrolli riiklikust hindade distsipliinist kinnipidamise üle.

Hinnakujundamise organite töös moodustab peamise osa uute toodanguliikide hindade kehtestamine ning vananenud hindade läbivaatamine seoses kaupade tootmise ja realiseerimise tingimuste muutumisega. Üleliidulise Hindade Komitee pädevuses on hindade kinnitamine kõigile tähtsamatele tootmisotstarbelistele toodanguliikidele ja tarbekaupadele, mis etendavad määravat osa rahva elatustaseme kujundamisel.

Nii kinnitab NSV Liidu Riiklik Hindade Komitee hulgihinnad rasketööstuse tähtsamatele toodetele: kivisöele, naftale ja naftatoodetele, gaasile, maakidele, värvilistele ja mustadele metallidele, tsemendile, metsa- ja saematerjalidele, mäekeemiatööstuse toorainele ja keemiatööstuse tähtsamatele toodetele, masinatele, seadmetele, aparaatidele jne. Tarbekaupade hulka, mille hulgi- ja jaehinnad kinnitatakse üleliidulise Hindade Komitee poolt, kuuluvad: leib, jahu, tangained, suhkur, või, kala, viin ja liköörid, kangad, trikotaaž, nahk- ja kummijalatsid, tubakatooted, seep, fotoaparaadid, raadiokaubad, elektrilised majapidamiseseadmed, kellad, jalga- ja mootorrattad, sõiduaudod jm.

Vabariikide hindade komiteede kompetentsi kuuluvad nende kaupade hinnad, mida üleliiduliselt ei kinnitata. Eeskätt on nendeks kaupadeks lokaalselt toodetavad ja tarbitavad saadused. Nii kinnitavad vabariikide hindade komiteed kohalike ehitusmaterjalide, raudbetoontoodete, kohalike kütuseliikide (näiteks meil Eesti NSV-s turba, briketi ja küttepuude) jm. hulgihinnad. Tarbekaupade osas on aga nende kompetentsi kuuluva toodangu nomenklatuur tunduvalt laiem: makaronid, piimasaadused, munad, vorst, suitsuliha, kondiitritooted, viinamarja- ja puuviljaveinid, nahkgalanteriikaubad, majapidamiskaubad, mööbel jne.

Hindade talituse erinevate lülide tööd hindade kehtestamisel iseloomustavad järgmised andmed: 1968. aastal kinnitas üleliiduline Hindade Komitee 42 000 uue toodangu- ja teenuseliigi hinda, vabariikide hindade komiteed ja neile alluvad organid aga 190 000 hinda.

Teatud õigused hindade kehtestamisel on ministereeriumidel, ametkondadel ja ettevõtetel. Nii kinnitavad NSV Liidu ministereeriumid ja ametkonnad ametkonnasiseselt tarbitava toodangu hulgihinnad (kui neil puuduvad üldriiklikud hinnad) ning tagavaraosade hinnad.

Õigus ühekordsete tellimiste alusel valmistatava toodangu hindade kinnitamiseks on ettevõtetel. Ühekordsete tellimiste alusel valmistatava toodangu hinnad kehtestavad ettevõtted kooskõlastatult tellijatega ning need on vajalikult reglementeeritud. Ühekordsete tellimiste hulka ei saa arvata mass- või seeriatootmise korras valmistatavat toodangut, neile peavad olema kehtestatud alalised hinnakirjahinnad. Ka on piiritletud rentaablus selliste toodete hindades.

Kaubatootmist ja -ringlust iseloomustavad kaasajal toodangu väljalaske suurendamise kõrval kaupade sortimendi intensiivne laiendamine ja uuendamine. Seega tuleb välja töötada ja kinnitada üha uute toodete hindu, selles töös kasvab aga seaduspäraselt vabariiklike hindade komiteede osa. Kui tootmisvahendite hindade kujundamine on suhteliselt tsentraliseeritud (rasketööstuse toodangu mahust kuulub 80—85 protsenti üleliidulise Hindade Komitee nomenklatuuri), siis tarbekaupade jaekäibest toimub ligemale pool vabariikides kehtestatud

hindadega. Teenustariifid kinnitatakse valdavas enami-
kus vabariikide hindade komiteede või veelgi madala-
mate organite poolt. Kaupade valiku rikastamiseks toi-
mub elav kaubavahetus vabariikide vahel. Elatustaseme
tõusuga ja transpordi arenguga elavneb kiiresti kodanike
kui ostjate ja teenuste tarbijate liikumine eri paikkon-
dade vahel. Kõik see eeldab hindade talituse ühe keskse
ülesandena hinnakujundamise efektiivset koordineeri-
mist kogu NSV Liidu ulatuses.

Hindade koordineerimise all ei tule mõista
igal juhul ühesuguste hindade kehtestamist. Objektiivsed
erinevused tootmis- ja realiseerimistingimustes, majan-
duslikult põhjendatud hälbed ühiskondlikult vajalikes
töökuludes leiavad kajastamist eri vabariikide poolt väl-
jatöötatavates hindades. See vastab vabariikide üha laie-
nevatele õigustele majanduse juhtimise valdkonnas, seal-
hulgas ka hinnakujundamise alal. Kogu probleem on
selles, et hindade territoriaalne diferentseerumine vas-
taks ühiskonna huvidele ja toimuks ratsionaalsetes raami-
des: tagaks tootmise õige spetsialiseerumise ja ressursside
optimaalse kasutamise, võtaks majandusliku pinna
ebaratsionaalsetel vedudel, väldiks põhjendamatuid eri-
nevusi reaaltuludes, välistaks spekulatsiooni võimaluse
jne.

Hindade koordineerimine võib aset leida mitmesuguses
vormis. Keskne koht kuulub siin kahtlemata metoodi-
lise töö tõhustamisele. Vajalike metodoloogiliste
aluste olemasolu tagab omahinna põhjendatud kal-
kuleerimise, kindla tasemega rentaabluuse projekteerimise
ning uute hindade igakülgse tehnilis-ökonoomilise
põhjendamise. Seetõttu oligi näiteks hinnakujundajate
1969. aasta üleliidulise nõupidamise üheks oluliseks arut-
luse objektiks uute tööstustoodete hindade kujundamise
metoodika projekt. Selle metodoloogilistest alustest läh-
tudes töötati välja hinnakujundamise tootmisharulised
metoodilised juhendid. Viimased võimaldavad vastava
haru spetsiifikat arvestades kujundada uusi hindu ühtse-
tel alustel hindade talituse kõigi lülide poolt. Metodo-
loogilist ühtlust aitab saavutada ka toodanguliikide
tüüphinnakirjade väljatöötamine, kus on välja toodud
toodete tarbimisväärtust iseloomustavad põhiparameet-
rid.

Suur samm edasi hinnakujundamise metodoloogia

täiustamisel on perspektiivsete hinnakujundamise meetodite — normatiivse ja parameetrilise meetodi kasutuselevõtt. Need võimaldavad kanda uute hindade väljatöötamise raskuspunkti vahetult ettevõtetesse ja muuta seda tunduvalt operatiivsemaks. Hinnakujundamise operatiivsuse saavutamiseks püütakse vähendada ka instantside arvu tehniliste tingimuste ja hindade projektide läbivaatamisel ning kinnitamisel. Samuti püütakse ühendada nende dokumentide läbivaatamist ja kehtestatakse nende liikumise (esitamisest kuni kinnitamiseni) omavahel kooskõlastatud piirtähtjad.

Teatavasti on õigeaegne profülaktika alati efektiivsem hilisemast ravist. Ka hindade koordineerimise raskuspunkt püütakse viia hindade väljatöötamisele, kooskõlastada nad aegsasti enne kinnitamist. See eeldab aga õigeaegset ja ammendavat informatsiooni kõigist kinnitatud ning seni kehtivaist standarditest, tehnilistest tingimustest ja hindadest, sõltumata sellest, millise organi pädevusse ühe või teise hinna kehtestamine kuulub. Hindadealase informatsiooni tõhustamiseks on ette nähtud abinõud hinnakirjamajanduse täiustamiseks, kavandatakse hinnakirjade väljasaatmise ratsionaalsed skeemid. Tähtis koht kuulub siinjuures metodoloogiliste küsimuste ja ka konkreetsete hindade vahetule operatiivsele kooskõlastamisele hindade talituse eri lülide vahel. Teistele eeskujuks on sageli toodud Balti liiduvabariikide hindade komiteede asjalikku operatiivset kontakti ning perioodilisi koordineerimisnõupidamisi nii jooksvate kui ka põhimõtteliste küsimuste lahendamiseks.

Majandusreformi süvenedes omandab erilise koha riiklikust distsipliinist kinnipidamine ning kontroll hindade väljatöötamise ja rakendamise üle. Hindade distsipliini rikkumine viib paratamatult rahvamajanduse plaanilise juhtimise nõrgenemisele ja isemajandamise põhimõtete alahindamisele ettevõtetes. Uutes tingimustes on riiklikust hindade distsipliinist kinnipidamine omandanud erilise teravuse, kuivõrd sõltuvalt realiseeritud toodangu mahust ja kasumist kujundatakse ettevõtete stimuleerimisfondid.

Rahvamajandusplaani üks põhinäitajaist — kasum — on oma olemuselt vastuoluline. Enamikul juhtudel tuleb kasumi juurdekasv omahinna alandamisest ja näitab

siis ka rahvusliku rikkuse tegelikku suurenemist. Teatud juhtudel võib aga ettevõtte kasum suureneda ka teiste ettevõtete arvel; säärane kasv on näilik, kajastab vaid vahendite ümberjaotust.

Põhilisi kõrvalekaldumisi riiklikust distsipliinist võiks klassifitseerida:

1) esitatakse kinnitamiseks uute toodete üleskrüvitud hinnaprojektid. Projekte kontrollitakse hoolikalt, vajaduse korral korrigeeritakse neis näidatud töömahukust, kulunorme jm. Paraku on selline töö kujunenud hindade komiteedes üheks põhilisemaks ja palju töökulu nõudvaks;

2) realiseeritakse toodangut temale vastavas instantsis kinnitamata või aegunud hindadega. Sääraseid nähteid tuleb kontrollivatel organitel pahatihti fikseerida. Kahtlemata aitaks siin ka see, kui nõuda rangemalt hinna aluse näitamist arvetel ja kehtestada personaalsed sanktsioonid selle nõude ignoreerijate suhtes;

3) nn. kokkuleppehindade ulatuslik rakendamine ühekordsete tellimiste puhul. Seda moodust kasutati varem laialdaselt mitmes tööstus-, eriti masinaehitusharus, ja ta tagas tootjaile enamasti põhjendamatult kõrge rentaabluse. Nüüd on spetsiaalse instruksiooniga täpselt määratud nende toodete ring, mille osas on võimalik kokkuleppehindu rakendada, ning fikseeritud ka rentaabluse piirid nende hindade kalkulatsioonides: see peab vastama ettevõtte keskmisele plaanilisele rentaabluse tasemele, kuid ei tohi väljuda vahemikust 10—20 protsenti plaanilise omahinna suhtes;

4) ajutiste hindade rakendamise nõuetest üleastumine. Ka nende kasutamine on rangelt piiritletud. Eksimus seisnebki selles, et ei esitata õigeaegselt kinnitamiseks püsivaid hindu ning realiseeritakse kaupu kauem ja lubatust rohkem suhteliselt kõrgemate ajutiste hindadega. Sääraseid möödalaskmisi on fikseeritud ka meie vabariigi kergetööstuse ettevõtetes («Kreenholmi Manufaktuuris» jm.).

Hindade talituse ees seisvate komplitseeritud ülesannete täitmine, õige hinnapoliitika läbiviimine, hinnakujundamise koordineerimine igas liiduvabariigis, vajalik kontroll riiklikust distsipliinist kinnipidamise üle sõltub suuresti hinnakujundajate kaadrist. NSV Liidu mitmes juhtivas majandusinstituudis viiakse sisse hinnakujunda-

mise eriala, vabariikidele vajalikku kaadrit hakatakse kohapeal ette valmistama spetsialiseerimise korras laia profiiliga ökonoomiliste erialade baasil.

Hinnakujundamise täiustamise organisatsioonilisi ja metodoloogilisi põhiprobleeme

Hindade väljatöötamise ja kinnitamise senine mehhanism on põhijoontes vastanud rahvamajanduse arengule ning on seda teenindanud. Süsteem tervikuna on end õigustanud: on tagatud suhteliselt stabiilne baas rahvamajanduse planeerimiseks ja ühtse hinnapoliitika teostamine Nõukogude riigi majanduspoliitika üldises süsteemis antud ajajärgul. Kehtestatud hinnad on enamikus olnud ka majanduslikult põhjendatud ning taganud vastaval perioodil vajalikud vahekorrad tootmisharude ja majandusüksuste vahel (kuni majandusliku situatsiooni muutumiseni).

Majanduselu oma mitmepalgelisuses on vägagi dünaamiline. Kaasaega ja ka lähemat tulevikku (mida suudame rahvamajanduse planeerimisega hõlmata) iseloomustavad tootmise ja toodangu tehnilise taseme tõus, toodangu kiire moraalne vananemine ja sellega seotud kiirema uuendamise vajadus, toodangu nomenklatuuri laiendamine jt. progressiivsed tehnilis-ökonoomilised tendentsid. Ka tootmise juhtimise ja majandusliku stimuleerimise uue süsteemi praktiline juurdumine ise mõjutab oluliselt hierarhilist süsteemi plaanikomitee — ministeerium — ettevõtte; hinnakujundamise valdkonnas hõlmab see süsteem järjekorras hindade komiteed, ministeeriumi ja ettevõtet. Kõige selle valguses ilmnevad aga üha enam hindade väljatöötamise ja kinnitamise senise korra puudused, tema teatav paindumatus.

Ilmselt on vaja täpsustada hinnakujundamise erinevate lülide funktsioone ja õigusi, et nad paremini vastaksid uutele majandamistingimustele ning tagaksid kogu hindade süsteemi suurema paindlikkuse. Hinnakujundamise mehhanism peab tagama hindade väljatöötamise ja kinnitamise operatiivsuse, ajakulu viimise miinimumini, hinnakirjade lihtsustamise ning nende mahu vähendamise. Praeguse elutempo juures pole mõeldav, et hinna kinnitamine viivitaks toodangu realiseerimist, et toote mõningase modifitseerimisega

peaks kaasnema tingimata uue hinna kinnitamine kõrge-
ma organi poolt.

Seega seisneb probleem objektiivsete piiride leidmises funktsioonide jaotamisel erinevate hinnakujundamise organite ja rahvamajanduslike lülide vahel. Üldised läh-
tealused on siin teada ja tegelikkuses ka rakendatud: iga organ kinnitab hinna sellele toodangule, mida toodetakse ja kasutatakse tema tegevusorbiidis. Seetõttu ka tähtsa-
mate toodete hulgihinnad kinnitab NSV Liidu Riiklik Hindade Komitee, põhiliselt vabariikidega piirnevate toodete hinnad vabariikide hindade komiteed, tootmis-
haru tähendusega toodete hinnad — ministeeriumid jne. Teatud õigused hindade kehtestamisel on tööstusettevõte-
tel, teadusliku uurimise instituutidel, oblastite täitevko-
miteedel jne. See on muidugi kõige üldisem lähenemine, mida tuleb igal üksikjuhul igakülgsetelt põhjendatult detai-
liseerida.

Hinnakujundamise praeguse subordinatsioonisüsteemi tsentraliseeritusest saab ettekujutuse andmetest hinna-
kirjade läbivaatamise ja kinnitamise kohta 1967. aasta hulgihindade reformi käigus (tabel 2). Nagu tabelist nähtub, etendavad vabariikide hindade komiteed, minis-
teeriumid ja ametkonnad hindade kehtestamisel küllaltki kaalukat osa.

Tabel 2

Hinnakujundamise organite osa hulgihindade hinnakirjade läbivaatamisel ja kinnitamisel aastail 1966—1967¹

Hinnakujunda- mise organid	Rasketöös- tuses		Kerge- ja toiduainete tööstuses		Kokku	
	hinna- kirju	osatäht- sus (%)	hinna- kirju	osatäht- sus (%)	hinna- kirju	osatäht- sus (%)
NSV Liidu Riiklik Hindade Komi- tee	162	32,6	38	17,4	200	27,9
Liiduvabariikide hindade komi- teed	235	47,2	152	69,4	387	54,0
Ministeeriumid ja ametkonnad . . .	101	20,2	29	13,2	130	18,1
Kokku	498	100,0	219	100,0	717	100,0

¹ NSV Liidu Riikliku Hindade Komitee andmetel.

Seega ei kinnita andmed kurtmisi hinnakujundamise funktsioonide äärmusliku tsentraliseerimise kohta, küll aga viivad järeldusele, et hinnakujundamise mehhanismist tingitud puudused on rohkem metodoloogilist laadi. Seega on vaja koos hinnakujundamise süsteemi edasise järjekindla detsentraliseerimisega pöörata erilist tähelepanu hindade väljatöötamise meetodite täiustamisele.

Uutes majandamistingimustes on kasvanud tunduvalt kasumi osa ning ettevõtete huvi kasumi suurendamise vastu. Kasum sõltub teatavasti tootjaettevõtte hulgihindadest (realiseerimiskasum), aga samuti ka tööstuse hulgihindadest — nendest sõltuvad materiaalsed tootmiskulud toodangu omahinnas. Neis tingimustes võivad vead hinnakujundamises avaldada negatiivset mõju kogu tootmise planeerimise ja materiaalse stimuleerimise uue süsteemi arengule, selle juurdumisele rahvamajanduses.

Eeltoodust järeldub, et hinnakujundamise funktsioonide eri organite vahel jaotamise edasiseks täiustamiseks on vaja eelkõige välja töötada abinõud, mis tagavad hindade igakülgset põhjendatud kujundamise ka nimetatud hierarhilise süsteemi madalamate lülidest poolt ja hindade rakendamise kontrolli tugevdamise. Seda on võimalik teha hindade alase metodoloogilise töö taseme üldise tõstmise baasil, sealhulgas kulu- ja rentaabluuse normatiivide ning toodangu tarbimisomadusi iseloomustavate tehnilis-ökonomiliste parameetrite väljatöötamisega tootegruppide kaupa. Sellise eeltöö tulemusena saab võimalikuks üheaegselt:

a) laiendada oluliselt ettevõtete õigusi konkreetsete toodete hindade kindlaksmääramisel,

b) teostada ühtset riiklikku hinnapoliitikat, tagada hinnakujundamise ühtne metodoloogiline juhtimine ja antud perioodiks kavandatud tootegruppide ühtne hindade tase.

Tuleb muidugi arvestada ka seda, et hinnakujundamise raskuspunkti kardinaalne ülekandmine rahvamajanduse madalamatesse lülidesse oleneb paljuski mõnest olulisest majanduslikust eeltingimusest. Nii ei ole veel välja töötatud abinõusid, mis tagaksid ettevõtete huvi nende toodangu hindade alandamise vastu, vastavalt

tööviljakuse kasvule ja tootmiskulude alandamisele.¹ Samuti ületab paljude toodanguliikide rahvamajanduslik vajadus veel tunduvalt nende võimaliku toodangu. Kõige selle tõttu peavad hindade komiteede töötajad praegugi olulise osa oma tööajast kulutama hindade projektide õigsuse kontrollimisele ja liialduste avastamisele hinnakalkulatsioonides. Ei tarvitse olla eriteadlane, et ette kujutada, kuhu viiks tänapäeva reaalses olukorras hindade kehtestamise massiline üleandmine ettevõtetele ilma vajaliku metodoloogilise ja ökonoomilise ettevalmistuseta.

Sellega seoses ei saa mööda minna «vaba» hinnakujundamise propageerimisest, ettevõtete poolt kehtestata-vate nn. kokkuleppehindade praktika laiendamise ideali-seerimisest.

Sotsialistlikus majanduses kasutatakse kaubalis-rahalisi suhteid, kuid sotsialistlik majandus kujutab endast siiski eeskätt plaanipäraselt organiseeritud ma-jandust. Pole õige eeldada, et ainult hinnad peavad tagama tasakaalu nõudmise ja pakkumise vahel, ning peavad tingimata tõusma mingisuguse toodangu defitsiit-suse korral.

Nii tootmisvahendite kui ka tarbekaupade tootmise ja tarbimise vastavus tuleb saavutada eelkõige ikkagi kogu rahvamajanduse proportsionaalse arendamisega, seda tuleb ette näha juba arengutempode kavandamisel rahva-majandusplaanis. Hindade süsteem saab siin vaid mõne-võrra kaasa aidata ja seda eeskätt defitsiitse toodangu tootmise stimuleerimiseks, vähemal määral aga nõudmise piiramiseks (kui see üldse on otstarbekas). Nõudmise ja pakkumise vahekorra reguleerimine vaid hindade abil viiks defitsiitse toodangu jaotamisele ainult maksevõime-lise nõudmise järgi, ning ei võimaldaks nende piiratud ressurside rahvamajanduslikult kõige otstarbekamat kasutamist. Võiks veel lisada, et selliselt suurendaksime põhjendamatu tootmiskulusid uute masinate, mater-jalide, tooraineliikide esimeste tarbijate juures.

---

¹ Teatud soovitusel küsimuse lahendamiseks on väljatöötamisel NSV Liidu Rahandusministeeriumi Rahanduse Teadusliku Uurimise Instituudis. Soovitatakse stimuleerida tootjaid hulgihindade alandami-sele neile täiendava ressurside fondi loomisega (peamiselt kasumi vaba jäägi arvel). Neid ressursse tuleks kasutada tootmistehniliste abi-nõude läbiviimiseks, et alandada toodangu omahinda ning kompen-seerida kasumi vähenemine hulgihindade alandamise tõttu.

NSV Liidu ja rahvademokraatiamaade ettevõtetal on küllaldaselt kogemusi hindade väljatöötamisel hankija ja ostja vastastikuse kokkuleppe alusel. See praktika arvestab toodangu omahinna (mis niikuinii kompenseeritakse) taseme kõrval olulise kaaluga just nõudmist ja pakkumist. Nagu need kogemused näitavad, taandus kokkuleppe saavutamine sageli sellele, et tootja dikteeris hinna, ostja pidi aga sellega nõustuma. Ebasoodsa nõudmise ja pakkumise vahekorra puhul tingis ostja nõustumise samuti asjaolu, et ka kõrgendatud hinnad leidsid kajastamist kulueelarvetes ja kaeti ilusasti riigi taskust, s. o. kapitaalmahutuste arvel. On ilmne, et kokkuleppehindade praktikat ei tule praegustes reaalses tingimustes eriti forsseerida. Kokkuleppehindu on mõeldav kasutada ikkagi nende toodete puhul, kus nõudmine on täielikult kaetud või ületatud. Sel juhul tagab soodne konjunktuur ostjale valikuvõimaluse ja seetõttu ka reaalse võimaluse hinna määramisel kaasa rääkida; vaid siis võib võita sellest toodangu sortiment, kvaliteet ja uudsus.

Laialdaselt on praktiseeritud hindade kinnitamist ka keskasutuste poolt. Rahvamajanduse nõukogude perioodil kehtestasid need mitmeid hulgihindu oma ettevõtete toodangule, sealhulgas suurel määral ajutisi hindu. Need nägid toodangule ette riiklikest hinnakirjahindadest tunduvalt kõrgema ja samuti väga kirju rentaabluse, mis oligi üks peamine ajutiste hindade kehtestamise korra muutmise põhjus.

Eespool esitatud arvanded kinnitavad NSV Liidu ministeeriumide küllaltki suurt osatähtsust hindade kehtestamise üldises süsteemis. Eriti käib see masinaehituse kohta, seda haru esindavad tööstusministeeriumid kinnitasid hindade reformi käigus ligemale 100 hinnakirja. Ka see praktika ei tööta endast mingit olulist probleemi lahendust: ministeeriumide poolt kehtestatud hinnad kannavad pahatihti ikkagi ametkondlikku pitsarit, tagavad toodetele üldriiklikest hulgihindadest kõrgema, kohati isegi liiga kõrge rentaabluse, hindade kinnitamise protseduur sellest aga märkimisväärselt ei lühenenud.

Seega ei ole küsimus ilmselt mitte niivõrd hindade kujundamise funktsiooni üleandmises ühelt organilt teisele, kuivõrd reaalsete tingimuste loomises, mis tagaksid hindade igakülgset põhjendatud kehtestamist. Probleemi raskuspunkt on hakanud seaduspäraselt

kanduma hindade väljatöötamise ja kehtestamise meetodite täiustamisele. Meil peab välja kujunema hinnakujundamise metodoloogia, millele tuginedes tootja saaks kujundada iga konkreetse toote hinna üldriikliku hinnataseme piires. Hinnakujundamise praktikas peavad juurduma põhimõtteliselt teistsugused meetodid. Siin tuleks ära märkida kaks peamist võimalikku arengusuunda.

Eeskätt peaks ka hinnakujundamises leidma kaaluka koha tootmise planeerimises, omahinna arvestuses jm. laialdaselt kasutatav ja end õigustanud normatiivne meetod. Hinnakujundamises avalduks normatiivse meetodi kasutamine selles, et keskorganid (üleliiduline ja vabariikide hindade komiteed) kinnitaksid mitte niivõrd konkreetsete toodete hindu — tähtsamate toodete hindade kehtestamine peab ka edaspidi jääma nende kompetentsi —, kuivõrd suure kogumi nende hindade universaalseid elemente: materiaalse tootmiskulude, töökulu ja rentaabluse koondnormatiive tootmisharude või toodanguliikide kaupa. Tootmistingimuste muutudes tuleb loomulikult ka neid normatiive täpsustada. Nende riiklike normatiivide alusel saaksid siis ettevõtted määrata iga uue toote ja ka senise toote järgmise modifikatsiooni konkreetse hinna.

Seega ei toimuks ettevõttes mitte põhimõtteliselt uue hinna kehtestamine, vaid tema kokkumonteerimine etteantud elementidest. Piltlikult võiks siis ettevõtet vaadelda noorukina, kes suurest «konstruktori» detailide valikust konstrueerib üha uusi kujundeid. Selle nn. kuubikute meetodi praktiliseks rakendamiseks tehakse intensiivset eeltööd, sealhulgas nähakse ette tema kasutamine ka kergetööstuse toodangu hinnakirjade käimasoleva läbivaatamise käigus (uued hinnad kehtestatakse aastail 1972—1973).

Teiseks perspektiivseks hinnakujundamise meetodiks peaks kujunema parameetiline meetod. Selle kohaselt oleksid hinnakujundamise lähtealusteks toodangu tähtsamad, tarbimisomadusi iseloomustavad tehnilis-ökonomilised parameetrid (näiteks masinate, seadmete tootlikkus jm.) ning tootmisharu keskmine tootmiskulude ja rentaabluse tase selle parameetrilise skaala ühe ühiku kohta. Seega tuleks siis välja töötada ja tsentraliseeritult kinnitada tootmisharu, toodangulii-

kide, masinaehituses ilmselt aga ka masinate ja seadmete alarühmade obligatoorsed tehnilis-ökonomilised parameetrid, mida tuleks arvestada iga konkreetse hinna kujundamisel. Seejärel on vaja kindlaks määrata hinna funktsionaalne seos nendest parameetritest. Kui see seos abstraherida, väljendada sellekohaste valemite kaudu, siis on tootjail siit lihtne tuletada antud tootegrupi iga uue toote hind.

Selliste meetodite rakendamine võimaldaks ettevõtetel operatiivselt kujundada iga konkreetse toote hind ja seda ühtse riikliku hinnapoliitika ja stabiilse tootmisharulise hinnataseme juures. See lihtsustaks hinnakujundamise mehhanismi tervikuna, kiirendaks tunduvalt hulgihindade väljatöötamise ja kinnitamise protsessi. On ilmne, et küsimuse põhimõttelisest lahendamisest majanduslike eksperimentideni, sealt aga omakorda uute meetodite laialdase rakendamiseni on hulk tööd. Selleks tuleb lahendada metodoloogilisi probleeme, välja töötada tootmisharulised kulu- ja rentaabluse normatiivide ning toodangu tehnilis-ökonomiliste parameetrite süsteemid jne.

TOOTMINE JA HULGIHINNAD

Hulgihinnad, rentaablus ning täieliku isemajandamise juurdumine uue majandussüsteemi tingimustes

Majandusreform esitas uusi, kõrgendatud nõudeid ka hinnakujundamisele. Vastavalt neile vaadati läbi hulgihinnad, kehtestati (enamasti 1. juuli 1967. aasta seisuga) uued hinnakirjad. Millised olid siis hulgihindade reformi tähtsamad tulemused ja kuidas nad tagasid uue majandussüsteemi juurdumise NSV Liidu tööstuses?

Kõigepealt tagati rahvamajandusplaanis fikseeritavate uute ülesannete — kasumi ja rentaabluse tegelik muutumine rahvamajandusharude ja ettevõtete töö efektiivsust kajastavateks näitajateks. See osutus võimalikuks ainult majanduslikult põhjendatud, kaasaja tootmistingimusi ja jaotussuhteid arvestavate hulgihindade rakendamisega.

Lähtudes majandusreformi põhimõtetest, kehtestati uued hinnad, arvestades mitte ainult jooksvaid kulusid, vaid ka toodangu valmistamisest osavõtivate tootmisfondide maksumust (tootmisharulist fondimahukust). Sellega tagati tööstuse üldine üleminek uuele rentaabluse näitajale, mida arvutatakse kasumi suhtena tootmisfondide maksumusse. Viimasel on teatavasti oluline koht tootmisfondide parema kasutamise stimuleerimisel.

Hulgihindade reformi teine põhiline tulemus seisnes selles, et uute hulgihindade alusel loodi tingimused kõigi tööstusharude ja nende normaalselt töötavate ettevõtete täielikuks isemajandamiseks. Endastmõistetavalt pidid hulgihinnad katma ettevõtete tootmiskulud (omahinna), neisse planeeritav kasum sai aga reaalseks vahendite allikaks fondimaksu ja mitmel juhul ka fikseeritud maksete tasumisel, ettevõtete stimuleerimisfondide (tootmise arendamise fondi, materiaalse ergutamise fondi, sotsiaalkultuuriliste ürituste ja elamuehituse fondi) moodusta-

misel, pangakrediidi protsentide tasumisel ning tagas neile kasumi vaba jäägi.

Kolmas tulemus seisnes Nõukogude hinnapoliitika tõhustamises, hulgihindade senisest aktiivsemas kasutamises taastootmisprotsessi efektiivsuse tõstmisel: tehnika progressi intensiivistamise, tootmisressursside parema kasutamise, toodangu sortimendi uuendamise ja laiendamise, tema tarbimisväärtuse tõstmise jms. stimuleerimisel.

Hulgihindade reformi üks tähtsam tulemus oli kahtlemata uute hulgihindade tunduv lähendamine ühiskondlikult vajalikele kuludele. See avaldus eeskätt selles, et hindade taseme planeerimisel tagati kõigi tööstusharude keskmiste tootmiskulude (toodangu omahinna) tingimusteta katmine ning nähti hindades ette kasum ulatuses, mis kindlustab tootmisharu põhi- ja käibefondide normaalse laiendatud taastootmise (rahvamajanduse plaanilistest proportsioonidest lähtudes) põhiliselt haru enda vahendite arvel.

Täieliku isemajandamise põhimõte kajastub ka tootmisharude arendamisega seotud kulude ulatuslikumas lülitamises toodangu uutesse hulgihindadesse. Mitme hankiva tööstusharu toodangu (toornafta, looduslik gaas jne.) hindades leiavad nüüd arvestamist haru arendamisega seotud geoloogiliste uurimistööde kulud (hinda lülitati eraldised nende kulude katteks), metsamajanduse kulud leiavad katmist metsatööstuse toodangu hulgihindade kaudu (kännuraha ümarpuidu hinnas tõusis 2,3 korda).

Siinkohal tuleks rõhutada hulgihindade ühiskondlikult vajalikele kuludele lähendamise olulist praktilist tähendust. Rahvamajanduse planeerimisel, majanduslike ülesannete lahendamisel tuleb hulgaliselt läbi viia väga mitmesuguseid (tootmisülesannete jaotamise, tootmise spetsialiseerimise, kapitaal mahutuste, ettevõtete paigutuse, projektlahenduste, uue tehnika jne. jne.) majandusliku efektiivsuse arvutusi. Sellised arvutused saavad olla õiged ja neid võib suunata optimaalsete lahendusvariantide valikule vaid siis, kui arvutuse lähteandmed on tõepärased. Eelkõige peavad kõikvõimalike seadmete, masinate, tooraine-, materjali- ja kütuseliikide hinnad andma õige orientiiri selle kohta, mis nende tootmisvahendite tootmine ja kasutamine rahvamajandusele tervi-

kuna maksma läheb. Uued hulgihinnad kujutavadki endast senisest tunduvalt õigemalt kriteeriumi taoliste otsuste langetamisel.

Hulgihindade ühiskondlikult vajalikele töökuludele lähendamiseks oli vaja üle saada kõigepealt dotatsioonisüsteemist tervete tootmisharude kaupa. Enne hindade reformi töötasid kahjumiga mitu suurt tööstusharu — söetööstus, raua- ja mangaanimaagi kaevandamine, mitme värvilise metalli maakide ja mäekeemiatööstuse tooraineliikide tootmine. Kahjumit andsid veel niisugused suured tootegrupid, nagu kaaliväetised, väävelhape, saematerjal, ajalehepaber, mitmed ehitusmaterjalid jm. Säärase olukorra põhjused on samuti teada: eeskätt oluline palkade tõus kahe hindade reformi vahelisel perioodil (aastail 1955—1967) sellest aeglasema tööviljakuse kasvu juures hankivas tööstuses. Kuna toorainet ja kütust realiseeriti madala hinnaga, mis sageli ei katnud isegi nende tootmise omahinda, siis oli selge, et tootmiskulud neid ressursse tarbivates harudes olid kunstlikult madalad ega kajastanud tegelikke rahvamajanduslikke tootmiskulusid.

Kõigile tööstusharudele normaalse rentaabluse tagamiseks tuli hulgihindade taset loomulikult mõnevõrra tõsta. Kõige tunduavam oli hulgihindade tõus muidugi toorainet andvates tööstusharudes (rauamaagi tootmisel 2,3 korda, söe tootmisel 1,8 korda jne.), musta metallurgia toodangu hinnad tõusid keskmiselt 44 protsenti, värvilise metallurgia toodangu hinnad 21 protsenti. Keemiatööstuses erinevate toodanguliikide hindade tõusud-langused lõpptulemusena tasakaalustusid, samuti rasketööstuse lõpp-produkti — masinaehituse toodangu hindade muutused nivelleerusid oma paljude plusside ja miinustega lõpuks nullsaldole. Kui rasketööstuses hulgihindade tõus moodustas keskmiselt 15 protsenti, siis kogu tööstuses (kaasa arvatud ka kõik kerge- ja toiduainete tööstuse harud) oli hindade tõus tunduvalt tagasihoidlikum, ulatudes vaid 7—8 protsendini.

Seega hulgihindade küllaltki suur tõus esmastes hankivates tööstusharudes justkui amortiseeriti tehnoloogilises järjekorras järgnevate tööstusharude kasumi tunduva normaliseerimise arvel. Eriti käib see masinaehituse kohta, kus tööviljakuse kiire tõus eelneva aastatosina jooksul kattis kogu palkade tõusu ja kujundas ülemäära

kõrge rentaabluise taseme (30 protsenti tootmisfondide maksumusse). Selline suund võimaldas saavutada hulgihindade reformi ette püstitatud eesmärgid ja samaaegselt rahuldada tähtsat sotsiaal-majanduslikku tingimust — säilitada jaehindade stabiilset taset.

Keeruline probleem oli majanduslikult põhjendatud rentaabluise taseme määramine hulgihindades. Teatavasti sisaldas varasem hulgihindade süsteem põhjendamatu erinevusi rentaabluise tasemes tööstusharuti, millest tulenes omakorda rida teisi puudusi. Nii kõikus rasketööstusharude rentaabluise (protsentides tootmisfondidesse) vana hulgihindade puhul vahemikus —16 protsendilt söetööstuses kuni +60 protsendini aparadiehituses. Hulgihindade reformi tähtis tulemus oligi seniste ebanormaalsete äärmuste kaotamine ja majanduslikult põhjendatud rentaabluise taseme kehtestamine tööstusharuti.

Teatavasti lähtuti rentaabluise planeerimisel uutes hulgihindades tema üldisest keskmisest tasemest 15 protsenti tootmisfondide maksumusse. Selline suhe ei tulenenud meelevaldselt, vaid tema määramisel lähtuti rahvatulu senise jaotuse reaalsest vahekorra — tööstuse üldise kasumi suhtest tööstuse kui terviku tootmisfondide maksumusse. Niisugune norm vastas ka tootmise planeerimise ja majandusliku stimuleerimise uue süsteemi nõuetele. Saadav kasum võimaldas ettevõtetal tasuda fondimaksu, luua materiaalse stimuleerimise fondid jne.

Seega jäeti kasumisumma hulgihindade üldsummas samale, ühiskondlikult vajalikuks tunnistatud tasemele, ka tagati lõplike hindade — jaehindade stabiilsus. Eelnevalt ilmneb, et hulgihindade reformiga täiustati oluliselt hulgihindade süsteemi, ent ei loodud uut süsteemi täiesti uuel tasemel, nagu seda eeldasid elukauged hinnakujundamise kontseptsioonid.

Huvitav on märkida, et esmakordselt Nõukogude hinnakujundamise praktikas põhjendati teoreetiliselt ka üldine lähenemine rentaabluise normatiivi määramisse. Ülaltoodud keskmine rentaabluise tase peegeldab tootmisfondide efektiivsuse ajalooliselt kujunenud keskmist taset kogu NSV Liidu tööstuses ja on seega hea lähteorientiir selle näitaja objektiivselt vajalikul ja sealjuures igakülgsest põhjendatud diferentseerimisel tööstusharude kaupa.

Keskmise rentaabluise taseme raames on ühtlustatud tunduvalt eri tööstusharude rentaablust. Kui varem masinaehituse rentaabluise suhe kõigi teiste rasketööstusharude rentaabluste (7,4 protsenti tootmisfondide maksumusse) oli ca 4:1, siis juba 1967. aasta teisel poolel moodustas see vaid ca 1,4:1 (21,1 protsenti 14,8 protsendi västu). Iga tööstusharu rentaabluise konkreetne tase põhjendati sellekohaste arvutustega, kus lähtuti vastava haru põhi- ja käibefondide suurendamise optimaalsest vajadusest (ka tsentraliseeritud kapitaalvahutuste osast selle katmisel), stimuleerimisfondide otstarbekast suurusel, fikseeritud maksetest, krediidi protsentidest, eraldistest geoloogilisteks uurimistöödeks jms. Seetõttu tagavad uued hulgihinnad nüüd tootmisharudele normaalsemad tingimused laiendatud taastootmiseks, tagavad täieliku isemajandamise uutest majandamistingimustes.

Seoses tööstusharude rentaabluise ilmse lähenemise tendentsiga tuleb siiski tähelepanu juhtida ühtse rentaabluise normatiivi saavutamise praktilisele võimatusele ja seda eeldava nn. «tootmishinna» kontseptsiooni teoreetilisele paikapidamatusele. Seda on näidanud elu ise, hulgihindade reformi praktilised tulemused ja uue majandussüsteemi juurdumise senised kogemused. Miks ei ole siis võimalik rakendada ühtset rentaabluise normatiivi kogu tööstuses?

Kõigepealt tuleb siin esile tõsta toodanguliikide hindades rentaabluise diferentseerimist tingivaid objektiivseid tegureid:

1. Erinevat tootmisfondide struktuuri (põhifondide ja käibevahendite vahel) ning käibevahendite käibeküürust tööstusharuti. See tingib suured erinevused tootmisfondide ja jooksvate kulude vahel, mida ei saa normatiivi kujundamisel arvestamata jätta. Kui näiteks kerge- ja toiduainete tööstuses, mida iseloomustavad põhifondide väiksem osatähtsus, kiire käibevahendite käive ja suured jooksvad kulud, oleks piirdunud keskmise rentaabluise normatiiviga (15%), siis rentaabluise suhteliselt omahinda oleks jäänud täiesti ebapiisavaks (3—4%) ning oleks hulgaliselt nende harude keskmisest juba veidi kõrgema omahinna tasemega ettevõtteid viinud dotatsioonisisüsteemile.

2. Vajadust tagada rentaablus kõigile normaalselt töötavaile ettevõtetele, viia miinimumini plaanilise kahjumiga ettevõtete arv antud tööstusharus. Näiteks metsatööstuses osutus sel kaalutlusel vajalikuks tõsta rentaabluse normatiivi 20 protsendini.

3. Vajadust tagada õiged vahekorrad analoogiliste ja vastastikku asendavate toodete hindades. Sellised vahekorrad on saavutatavad ka vaid erinevate rentaabluse normatiivide rakendamisega.

Peale nimetatute tuli hindade reformi läbiviimisel arvestada ka rida ajamomendist tulenevaid piiravaid tingimusi: vajadust säilitada jaehindade taset, tagada põllumajanduse tulukust ja riigieelarve tulude stabiilsust. Need tingimused olid põhjendatud ja 1967. aasta hulgihindade reformi läbiviimisel neid arvestati.

Igast metodoloogilisest kontseptsioonist võib kommunistliku ülesehitustöö praktikas leida kasutamist see, mis konkreetsetel ajajärgul on otstarbekas ja aitab arengut tõepoolest edasi viia. Ka hinnakujundamise tootmishinna kontseptsioonist võeti hulgihindade reformi läbiviimisel kasutusele tema ratsionaalne iva — seostati rentaabluse määr hindades tootmisfondide maksumusega, ja seda kooskõlas uue rentaabluse näitaja kasutuselevõtuga rahvamajandusplaanis. Hinna kujundamisel jäeti kõrvale kui praktiliselt ja teoreetiliselt sobimatu, tootmishinna kontseptsiooni põhiline sisu ise: kasumi planeerimine kõigi toodete hindadesse ühtse normi (!) alusel, proportsionaalselt tootmisfondide maksumusele.

Kapitalistlikus majanduses teatavasti reguleerib keskmise kasumi ja tootmishinna kujunemine kapitalide ümberjaotust tootmisharude vahel. Sotsialistlikus majanduses, ka uue majandussüsteemi tingimustes kujundatakse rahvamajanduslikud proportsioonid ikkagi eeskätt riiklike tsentraliseeritud kapitaalvahetuste teadliku, diferentseeritud suunamise kaudu. Sellised vahekorrad nähakse ette rahvamajandusplaanis ja riigieelarves, nad ei saa sõltuda üksikute tootmisharude puhastulust ning selle kasutamisest. Konkreetsete tootmisalade põhifondide ja käibevahendite normaalse laiendamise reaalne vajadus (tingimata erinev!) omavahendite arvel (vastavalt uue majandussüsteemi põhimõtetele) nähtigi ette nende toodangu rentaabluse diferentseeritud kindlaksmääramisega hulgihindades.

Kui viia kasuminorm sõltuvusse tööstuse üldisest fondimahukusest, siis tekitaks see tööstusharudes huvi fondimahukuse suurendamise vastu, mis on otseses vastuolus uue majandussüsteemi põhieesmärkidega. Lohutus, et fondimaksuga (keskmiselt 6 protsenti tootmisfondide maksumusse) see huvi kaob, ei ole piisav: valdav osa ($15-6=9\%$) jääb ju tootja valdusse.¹ Seega vältis 1967. aasta hulgihindade reform mehhaanilise hinnakujundamise ohu ning lõi tingimused hinna reaalseks kasutamiseks isemajandamise tugevdamisel ja konkreetsete stimuleerivate funktsioonide täitmisel.

Uue majandussüsteemi tingimustes on omandanud erilise koha ettevõtete rentaabluse probleem. Teatavasti on selle lahendamine ettevõtete täielikule isemajandamisele ülemineku üks tähtsam eeltingimus. Kui hulgihindade reformiga lahendati põhiliselt tootmis- harude rentaabluse küsimus ja tagati selle taseme tunduv ühtlustamine, siis harudesiseselt ettevõtete rentaab- luse tase oluliselt ei nivelleerunud. See on ka arusaadav ja seaduspärane: hinnad tuleb ju ikkagi määrata kesk- mistest tootmiskuludest lähtudes, konkreetsete tootmis- tingimuste ja sellest tulenevalt ka individuaalsete toot- miskulude paratamatud erinevused aga alati jäävad.

Üldiselt tuleb nentida, et plaanilise kahjumiga töota- vate ettevõtete arv on hulgihindade reformi tulemusena kardinaalselt vähenenud ja viidud võimaliku miinimu- mini. Nii jaguneb neile ettevõtetele praegu vastava haru toodangu mahust: metallurgiatööstuses 4 protsenti, töö- pingiehituses 1,1 protsenti, puuvillatööstuses 0,3 prot- senti, villatööstuses 0,1 protsenti, linatööstuses 0,1 prot- senti jne. Neid üksikuid ettevõtteid iseloomustab keskmisest tunduvalt kõrgem tootmiskulude tase, mis on tingitud erakorralistest tootmistingimustest, väikesest tootmise mahust, nõrgast tehnilisest varustatusest, pro- jekteeritud võimsuseni mitte jõudmisest, ebaotstarbekast spetsialiseerimisest jt. teguritest. Ilmselt ei saa neid arvata normaalselt töötavate ettevõtete hulka ja orien-

---

¹ Siinkohal võib lisada, et fondimaksu mõju ettevõtete põhi- ja käibefondide kasutamisele, nende majanduslikule tegevusele üldse on osutunud oodatust tunduvalt madalamaks. Nii maksid Eesti NSV uuel süsteemil töötavad ettevõtted 1968. aastal eelarvesse tehtavate mak- sete üldsummast põhilise osa (ca 75%) kasumi vaba jäägina, fondi- maks moodustas vaid veidi üle 20 protsenti.

teerida kogu hindade süsteemi nende tootmiskulude tasemele.

Tuleb arvestada, et hulgihindade süsteemi kujundamine, lähtudes kõige halvematest majandamistingimustest, tähendaks sisuliselt uue hulgihindade süsteemi väljatöötamist täiesti uuel, senisest 3—4 korda kõrgemal tasemel. Sellega tagataks küll ka üksikute nõrgemate ettevõtete rentaabel töö, viidaks aga nullile isemajandamise põhimõte tervikuna. Säärane hulgihindade tõus tooks endaga kaasa jaehindade olulise tõusu, palgasüsteemi kardinaalse läbivaatamise vajaduse ja rubla ostujõu languse.

On ilmne, et hinnakujundamine ei saa olla universaalne abinõu kõigi äärmuslike nähtuste rahvamajanduslikult otstarbekatesse raamidesse viimisel. Teatavasti sellist ülesannet hulgihindade reformi ette ei püstitatudki. Tuleb ikkagi kasutada ka teisi finantskanaleid ning eelkõige ette näha abinõud tootmise enda paremaks korraldamiseks: ettevõtete otstarbekaks spetsialiseerimiseks, nende töömahu normaliseerimiseks, tehnilise varustatuse parandamiseks jne.

Kahtlemata jäävad aktuaalsetena päevakorrale ettevõtete isemajandamise tingimuste tagamise ja nende rentaabluse ühtlustamise ülesanded tootmisharusiseselt, selle hulgihindade üldise taseme raames. Hulgihindade süsteem peab siinkohal üheaegselt tagama:

a) ühtse (või ka vööndilise) tööstuse hulgihinna tarbijatele, mis on aluseks omahinna planeerimisel ja hinnakujundamise baasi loomisel kõigis tarbivates tootmis-
harudes,

b) vajaliku rentaabluse erinevates tingimustes normaalselt töötavaile ettevõtetele ettevõtte hulgihinna kaudu.

Esimene ülesanne on põhiliselt lahendatud. Ettevõtetele vajaliku rentaabluse tagamiseks on mõeldav kasutada nelja erinevat moodust:

1) grupilisi arvestushindu, erinevatest tootmistingimustest lähtudes kujundatakse kas keskmisest madalamad või kõrgemad ettevõtte hulgihinnad, mis turustusorganisatsioonide raames tasakaalustatakse ja tagavad toodangu realiseerimise tarbijatele ühtse tööstuse hulgihinnaga (kasutatakse kivisöetööstuses, põlevkivitööstuses jm.);

2) juurde- ja mahahindluste rakendamist sama töös-

tusharu raames eri toodanguliikide, tootmisalade ja ettevõtete rentaabluse tagamiseks; näiteks piimatööstuses rakendatakse neid või, piima ja piimasaaduste tootmise rentaabluse normaliseerimiseks, samuti rakendatakse neid konservitööstuses (puu- ja aedviljakonservide osas);

3) fikseeritud makseid; üksikutes tööstusharudes osutus võimalikuks juba tööstuse hulgihinna kujundamisel arvestada teatud osa ettevõtete keskmistest halvemaid tootmistingimusi, mistõttu paremad ettevõtted peavad liigse, nende tööst mitteoleneva puhastulu ära andma (rakendatakse naftatööstuses, gaasitööstuses, tekstiilitööstuses jm.);

4) hindade geograafilist (vööndilist) diferentseerimist; näiteks energeetikas, metsatööstuses, tsemenditööstuses jm.

Ettevõtete vajaliku rentaabluse kindlustamine jääb kahtlemata ka lähemas tulevikus hinnakujundamise üheks kesksemaks küsimuseks. Ilmselt on vajalik tootmisharudes üksikute toodete kahjumist ja tervikuna ülalpeetavust iseloomustavast dotatsioonisüsteemist lõplikuks ülesaamiseks siiski ulatuslikumalt kasutada kahe hinnakirja süsteemi, kehtestada vajaduse korral grupilised ettevõtte hulgihinnad tootjaile ja ühtsed tööstuse hulgihinnad tarbijaile. See NSV Liidu mäetööstuses läbi proovitud süsteem on muide leidnud kasutamist ka välismaal. Näiteks on Ameerika Ühendriikide monopolid selle eeskujul üles ehitanud oma allüksustele sisemiste üleandehindade (*transfer price*) süsteemid. Juurde- ja mahahindluste rakendamine võiks siin olla ajutine üleminekuvorm.

Hinnakujundamine ja rahvamajanduse planeerimine

Hinnakujundamise protsessi plaanipärane suunamine on sotsialistliku riigi rahvamajanduse arengu plaanilise juhtimise orgaaniline koostisosa. Plaaniline hinnakujundamine on kaubalis-rahaliste suhete ja väärtusseaduse kasutamise üks olulisem tingimus sotsialistlikus majanduses. Hindade plaanilise kehtestamise tulemusena luuakse nii tootjatele kui ka tarbijatele ühiskondlikult vajalike kulude kriteerium, selle kaudu kujundatakse tingimused majandusüksuste täielikuks isemajanda-

miseks, tootmise majandusliku efektiivsuse tõstmiseks, luuakse rahvatulu plaanilise jaotamise mehhanism.

Plaaniliselt kehtestatud, stabiilsetel hindadel on rahvamajanduse planeerimise seisukohalt alati olnud suur tähtsus. Teatavasti töötatakse rahvamajandusplaani välja võrreldavates ehk nn. püsivhindades, mis võimaldab plaani väljatöötamise käigus kindlaks määrata arengudünaamika ja vajalikud proportsioonid ning hiljem kinnitatud plaaniülesanded ühtse süsteemina nende täitjateni — ettevõtete ja majandusorganisatsioonideni — «alla» viia.

Teatavasti tingivad muudatused hindade süsteemis rahvamajandusplaani näitajate ümberarvutamise vajaduse; nii tuli 1967. aasta II poole plaan ümber arvutada valdavas osas rahvamajandusharudes ja ettevõtetes, kus uusi hindu ei olnud kehtestatud juba varem. Hindade jooksvad muudatused võivad oluliselt mõjustada finantsmajanduslike vahetordi tooraine ja materjalidega varustamise ning valmistoodangu turustamise osas, muuta vahetordi riigieelarvega. Nad võivad aga ka paralüeerida ettevõtete väljakujunenud isemajanduslike vahetordade ja sellega kaasneva materiaalse stimuleerimise süsteemi, kuna ettevõtetes rakendatavad finantsmajanduslikud normatiivid (fondimaksu, fikseeritud maksete, krediitiprotsendi, ettevõtete stimuleerimisfondide eraldiste jm. määrad) on suhteliselt püsivad. Nimetatud normatiivide stabiilsus on aga teatavasti ettevõtete uuel süsteemil töötamise üks põhiline tingimus. Seega on ilmne, et hindade stabiilsus on kogu rahvamajandusplaani, kõigi tootisharude ja ettevõtete plaanide stabiilsuse ning ka nende täitmise reaalsuse üks olulisem eeltingimus.

Ilmselt pole siinkohal vajadust peatuda ettevõtete plaanide stabiilsusel üldse. Plaanide ja nende väljatöötamisel kasutatavate finantsmajanduslike normatiivide stabiilsuse nõue oli juba tootmise planeerimise ja materiaalse stimuleerimise uue süsteemi lähtealuste väljatöötamise üks tähtsam nurgakivi. Uue majandussüsteemi juurdudes ja tema üksikmomentide täpsustudes on püütud seda nõuet ka üha järjekindlamalt ellu viia. On teada, milliseid raskusi toovad ettevõtetele realiseerimis- ja kasumiplaanide, materjali- ja palgafondide jms. sagedased muutmised ning kuidas uue majandussüsteemi tingimustes püütakse nendest puudustest järk-järgult üle saada.

Hindade stabiilsus ei tähenda aga seda, et hinnad peaksid jääma pikemat aega muutumatuiks, et neid võiks kinni külmutada, vaatamata kõigi majanduslike tingimuste muutumisele. Plaaniline hinnakujundamine eeldab hindade stabiilsuse orgaanilist ühendamist nende paindlikkusega, eeldab niisugust hindade süsteemi, mis õigeaegselt reageeriks muudatustele majanduse arengus, kaupade tootmise, ringluse ja tarbimise tingimustes.

Hindade paindlikkuse probleem ei ole hinnakujundamise praktikas ja ka majandusteoorias uus küsimus. Küll aga suureneb uutes majandamistingimustes, rahvamajanduse juhtimise ja planeerimise majanduslike meetodite osatähtsuse kasvades selle probleemi aktuaalsus ning tema radikaalse, igakülgset põhjendatud lahendamise vajalikkus. Küsimus on lahendatav eeskätt seoses kogu rahvamajanduse perspektiivse ja jooksva planeerimise täiustamisega, kusjuures rahvamajanduse planeerimise üldises süsteemis kujuneks välja plaaniliselt suunatav, paindlik hindade süsteem.

Hindade paindlikkus sotsialistlikus majanduses peab kujutama endast hindade plaanilist reguleerimist, mitte aga nende kõikumist realiseerimistingimuste stiihilise muutumise mõjul turul. Hindade paindlikkus peab kujunema Nõukogude hinnapoliitika tähtsaks koostisosaks, seda tuleb kasutada teadlikult kogu taastootmisprotsessi — tootmise, ringluse ja tarbimise efektiivsuse tõstmise eesmärgil. Paindlik hindade süsteem peab teenima rahvamajanduse plaanipärase arengu huve, ta peab tagama hindade üldise taseme stabiilsuse antud perioodil ja võimaldama selle raames operatiivselt muuta konkreetseid hindu, mis ei vasta antud kaupade tootmise ja tarbimise tingimustele ning muutuvale tarbimisväärtusele.

Omaette küsimus on hindade stabiilsuse ja paindlikkuse piiritlemine. Juba rahvamajanduse planeerimise stabiilsuse tagamisest lähtudes on selge, et hinnad ei või peegeldada tootmis- ja tarbimistingimuste igasuguseid muutusi. Ilmselt on otstarbekas, et hindade paindlikkust rakendataks eeskätt negatiivsete nähtuste kõrvaldamiseks (veel parem — eelnevaks välistamiseks) meie majanduselus. Sääraste hulgas võiks märkida: toodangu sortimendi, nomenklatuuri ja kvaliteedi ebasoovitav

muutmine (nn. «kasulike» ja «kahjulike» toodete probleem), toodangu aeglane uuendamine, raskused mõnede toodete realiseerimisel, rahvatulu ümberjaotus hindade mehhanismi kaudu ebasoovitavas suunas jms. Siin annab palju ära teha paindlike hindade rakendamisega.

Paindlike hindade rakendamine kogu rahvamajanduse ulatuses on omakorda seotud ajamomendiga — tuleb kujundada põhjendatud kriteeriumid selle kohta, millal ja missuguste tingimuste kujunedes muuta konkreetsete toodete või tootegruppide hindu, millal tervikuna välja töötada uued hinnakirjad. Prognoosid selles valdkonnas eeldavad muidugi hästi korraldatud informatsiooni konkreetsete toodete hindade, tootmiskulude ja -tingimuste kohta ning seda nii ajaliselt, eri perioodide kohta, kui ka ruumiliselt, eri vabariikide kohta (kohaliku hinnakujundamise kasvava osatähtsuse tõttu).

Eeltoodust lähtudes tuleb käsitleda hulgihindade läbivaatamise senist praktikat ja kaaluda võimalusi selle paindlikumaks muutmiseks. Kuni viimase ajani olid hulgihindade läbivaatamise põhiliseks mooduseks nende kardinaalsed, episoodilised läbivaatused — hulgihindade reformid. Majanduse areng on tõstnud päevakorrale hulgihindade reformide plaanipärase kooskõlastamise konkreetsete toodete ja tootegruppide hindade, samuti tervete hinnakirjade operatiivse muutmisega.

NSV Liidu rahvamajanduse areng on näidanud, et hindade muutumatus pikema perioodi vältel on eemaldanud nad oma objektiivsest majanduslikust alusest — ühiskondlikult vajalikest kuludest, toodangu tegelikest tootmis- ja realiseerimistingimustest. Säärane olukord nõrgendab hulgihindade osa majanduselus, tootmise efektiivsuse tõstmise ja tehnika arengu stimuleerimisel.

Nii realiseeriti enne viimast hulgihindade reformi 12 aasta jooksul valdav enamik tööstustoodangust 1. juulil 1955. aastal kehtestatud hindadega. Selle perioodi vältel muutusid tunduvalt tootmiskulud, sealjuures eri tootmisharudes erinevalt. Tootmiskulude sellise seaduspärase muutumise kõrval mõjutasid nende dünaamikat vaadeldaval perioodil, võrreldes varasemate hulgihindade reformide vaheliste perioodidega, veel oluliselt põllumajandusliku tooraine maksumuse tunduv kasv (kokkuostuhindade mitmekordse tõstmise tõttu) ja palgade korrigeerimine kõigis põhilistes tootmisharudes.

Tunduvalt uuenes selle aja jooksul toodangu nomenklatuur masinaehituses (paljudes hinnakirjades tuli muuta toodangu nomenklatuuri koguni 80—90 protsendi ulatuses), kergetööstuses jt. tööstusharudes. Real juhtudel orienteerisid vananenud hinnad majanduse arengut ebasoovitavas suunas ega soodustanud vajalike rahvamajanduslike proportsioonide saavutamist. Erinevate toodete hindade vahekorrad ei vastanud majanduse arendamise vajadustele, ei stimuleerinud uue tehnika arendamist ja laialdast rakendamist, ei taganud ressursside otstarbekat kasutamist. Kõik see tingis hulgihindade üheaegse massilise läbivaatamise vajaduse.

Kogu varasem hinnakujundamise praktika, uute hulgihindade rakendamise senised tulemused ning ka tootmise planeerimise ja majandusliku stimuleerimise uue süsteemi eeliste täielikuma kasutamise vajadus aga veenavad selles, et hindade plaanilisel reguleerimisel ei saa piirduda ainuüksi episoodiliste kardinaalsete reformidega.

Hulgihindade ulatuslikud reformid on vajalikud siis, kui hindade muutumine puudutab kõiki või enamikku tööstusharusid. Selliste reformide läbiviimine on väga töömahukas ja ta puudutab praktiliselt rahvamajanduse kõigi lülide ökonoomikaalitusi. Ilmselt õigustaksid hulgihindade sellised massilised läbivaatused end siis, kui on vajalik lahendada kogu tööstuse hulgihindade süsteemi täiustamise põhilisi, kardinaalseid ülesandeid. Niisugused hulgihindade reforme põhjustavad tingimused võiksid olla näiteks alljärgnevad:

1. Vajadus hulgihindade ulatuslikuks muutmiseks hankivas tööstuses. Sel juhul saavad ahelreaktsiooni korras puudutatud kõigi toodete hinnad tehnoloogilises järjekorras, alates esmast toorainet hankivatest tootmisharudest ja lõpetades lõpliku valmistoodangu tootmisega.

2. Vajadus tootmisharudevaheliste proportsioonide järsuks muutmiseks, erakordsete arengutempode tagamiseks jm. taolisteks olulisteks niheteks majanduselus. Ilmselt ei piisa selliste erakorraliste eesmärkide saavutamiseks ainult kapitaalvahetuste, materiaalsete ressursside, palgafondide jm. ümberjaotamisest, vaid tuleb selleks rakendada ka kogu hulgihindade süsteemi stimuleerivat mõju. Analoogiliselt toimiti teatavasti põllumajanduses, kus selle haru mahajäämuse likvideerimiseks tuli kardinaalselt tõsta kokkuostuhindu.

3. Vajadus muuta hindade väljatöötamise metodoloogiat, hinna mudelit. Nii oli 1967. aasta hulgihindade reform tingitud otseselt ka planeerimise ja materiaalse stimuleerimise uue süsteemi juurutamisest, mis juba ise eeldas hinnakujundamise metodoloogia muutmist. Nimelt on ju uue majandussüsteemi juures üks põhiline plaaninäitaja tootmise rentaablus, mis leitakse kasumi ja tootmisfondide maksumuse suhtena. Järelikult tuli ka kaupade hindade planeerimisel kujundada neis rentaabluse (tingimata diferentseeritud) normatiiv, lähtudes tootmisharulisest fondimahukusest.

Hulgihindade edasise täiustamise, nende paindlikkuse tagamise põhiliseks mooduseks uutes majandamistingimustes kujuneb nende jooksev plaaniline reguleerimine, vastavalt majanduslike tingimuste muutumisele. Hindade selline dünaamilisus, nende paindlikkus on kõigiti põhjendatud kogu hinnakujundamise tegurite kompleksi dünaamilisusega, nimelt:

- a) tootmis- ja käibekulude dünaamilisusega;
- b) rahvamajanduslike proportsioonide, tootmise struktuuri suhteliselt kiire muutumisega;
- c) valmistatava toodangu nomenklatuuri kiire uueneemisega, seniste toodete kiire moraalise vananemisega.

Nimetatud tegurid toimivad tootmisharuti erinevalt ja tingivad seetõttu hindade läbivaatamise erineva sageduse neis harudes. Kui toodangu omahinna tase alaneb tööstuses keskmiselt 1,5 protsenti aastas, siis masinaehituses moodustab see alanemine koguni 3—4 protsenti, metallurgiatööstuses ja keemiatööstuses aga ca 1 protsenti, kuna söetööstuses ja metsatööstuses on omahind kujunenud võrdlemisi stabiilseks. Hankivas tööstuses võivad kulude tasemele avaldada küllaltki püsivat mõju looduslikud — geoloogilised ja bioloogilised — tingimused. Suhteliselt aeglaselt alanevad tootmiskulud kergetööstuses ja enamikus toiduainete tööstuse harudes. Neis avaldavad kuludele määravat mõju põllumajandusliku tooraine maksumus ja kvaliteet.

Proportsioonide ja tootmise struktuuri muutumine puudutavad tootmisharusid samuti küllaltki erinevalt. Teatavasti on neis tootmise mehhaniseerimise ja automatiseerimise tempo erinev, ka kulgeb tootmistehnoloogia täiustamine erineva intensiivsusega. Lõpuks on vaja samuti arvestada toodangu tarbimisväärtuslikku külge ja

selle iseärasusi. Toorainet andvates tööstusharudes muutub toodangu nomenklatuur ja tema tarbimisväärtus suhteliselt aeglaselt, masinaehitusele on aga omane toodangu kiire uuenemine, masinate ja aparaatide tootlikkuse jt. tarbimisväärtuslike parameetrite pidev tõus.

Seega on vajalik hulgihindu plaanipäraselt täiustada, vastavalt konkreetsete majanduslike tingimuste muutmisele igas tootmisharus. Ilmselt tekib vajadus eri toodete hindade ja nende vahekordade muutmiseks ühtedes tootmisharudes kiiremini, teistes aeglasemalt. Hindade selline plaanipärane läbivaatus peab toimuma sellekohaste perspektiiv- ja jooksvate plaanide kohaselt. Sealjuures võib hindade täiustamise abinõusid oma mõjuulatuse järgi liigitada:

1) tööstusharude toodangu hulgihindade taseme ja vahekordade muutmine. Need muudatused tingivad puhastulu tootmisharudevahelise ümberjaotuse ja mõjuvad oluliselt harude majandusliku tegevuse tulemustele;

2) ühe haru poolt väljaantava toodangu (näiteks ühe toodanguliigi piires, vastastikku asendatava toodangu jne.) hindade vahekorra muutmine. Eriline tähendus on siinjuures uue ja vana toodangu hindade õigeaegsel muutmisel. Seejuures antud tööstusharu hulgihindade üldine tase tervikuna ei tarvitse muutuda;

3) konkreetsete kaupade hinna muutmine (alandaamine), alates tema tootmise alustamise momendist kuni selle lõpetamiseni.

On osutunud otstarbekaks lülitada hindade süsteemi täiustamise tähtsamad abinõud riiklikesse rahvamajanduse arendamise plaanidesse, kus siis ette nähakse konkreetsete tööstusharude toodangu hulgihindade muutmise põhilised ülesanded ja välja tuuakse nende muutuste mõju teistele tööstus- ja rahvamajandusharudele (selle toodangu tarbijatele). Need ülesanded saavad rahvamajanduse arendamise plaanide koostisosadeks.

Viie aasta plaanides, mis on rahvamajanduse planeerimise põhivorm, nähaksegi alates 1971.—1975. aasta perspektiivplaanist plaaniülesannete üldises süsteemis ette hulgihindade läbivaatused tööstusharuti ning näidatakse nende läbiviimise ajad ja kavandatavate muutmiste ulatused (indeksite näol). See võimaldab hindade süsteemi täiustamise viie aasta programmi aegsasti põhjendada ja

kooskõlastada viisaastakuks kavandatud tootmiskulude alandamisega tööstusharuti, samuti arvestada rahvamajanduslike proportsioonide plaanilist muutumist.

Sealjuures peab ka hindade planeerimise mehhanism ühtima rahvamajandusplaanide väljatöötamise kehtiva korraga: lähtudes viie aasta plaani arvutustest omahinna alandamise ja tööviljakuse tõstmise alal, esitavad ministeeriumid jt. keskasutused oma toodangu hulgihindade läbivaatamise plaanide projektid vastavalt alluvusele kas vabariigi või üleliidulisele Riiklikule Hindade Komiteele; viimane töötab välja hulgihindade muutmise plaani lõpliku variandi, mis esitatakse (alluvusele vastavalt) kas vabariigi või üleliidulisele Riiklikule Plaanikomiteele ning kinnitatakse seejärel koos rahvamajandusplaani ja riigieelarvega. Seega orienteerub hindade jooksev läbivaatamine rahvamajanduse igakülgset põhjendatud arenguperspektiividele, ta baseerub kõigil rahvamajanduse arendamise viie aasta plaani väljatöötamisel tehtud majanduslikel arvutustel.

Ilmselt ei ole rahvamajanduse planeerimise kaasaja taseme juures reaalne ja ka otstarbekas esialgselt välja töötada kaht paralleelset viie aasta plaani: üht baasiperioodi, s. o. võrreldavates hindades (nagu seda seni tehakse), ja teist jooksvates hindades, arvestades viieks aastaks kavandatud hindade muudatusi. Peaks igati piisama vaid esimesest. Küll peab aga rahvamajanduse arendamise viie aasta plaan hõlmama siis konkreetsete hindade muutmise ülesandeid. Pärast uute hulgihindade operatiivset rakendamist (aasta algusest) ei ole viie aasta plaani antud aasta plaaniülesannete uutesse hindadesse (nüüd juba täpne) ümberarvutamine enam keerukas, kuna vastavad muudatused plaaninäitajates nähti põhijoontes ette juba viie aasta plaani väljatöötamisel.

Viie aasta plaani ülesannetest lähtudes on võimalik aegsasti välja töötada konkreetseid abinõusid kavandatud hulgihindade muutmise ettevalmistamiseks. Eriline tähendus on siin uute hinnakirjade õigeaegsel väljatöötamisel. Need peavad olema kinnitatud, paljundatud ja laiali saadetud ettevõtetele ja majandusorganisatsioonidele enne planeeritavale eelneva aasta maikuud. Siis osutub praktiliselt võimalikuks välja töötada järgmise aasta rahvamajanduse arendamise plaani pro-

jekt (see töö aga teatavasti algab ettevõtetest) osaliselt muudetud hindadega ning kehtestada need uued hinnad koos järgmise aastaplaani jõustumisega, s. o. planeeritava aasta 1. jaanuarist. Enamikul juhtudel rakendatakse uusi hindu ülejärnevast aastast, kusjuures järgneval, planeeritaval aastal toimub tootmise ja realiseerimise arvestus paralleelselt mõlemates, nii uutes kui vanades hindades.

Hulgihindade jooksva läbivaatamise selline süsteem, paindliku hinnakujuendamise sünkroniseerimine rahvamajandusplaani väljatöötamisega võimaldab saavutada olukorra, kus hulgihindade osaline reguleerimine eri tööstusharudes ei too endaga kaasa ka rahvamajanduse arendamise aastaplaani ja riigieelarve uutesse hulgihindadesse ümberarvutamise vajadust. Teatavasti aga just selles seisnebki hindade jooksvale plaanilisele reguleerimisele ülemineku üks põhiline raskus.

Esitatu kujutab endast hulgihindade jooksva reguleerimise süsteemi kondikava. Tema rakendamise detailprobleemid (nagu üldise majandusreformi üksikküsimusedki) vajavad kõige otstarbekama lahenduse ni jõudmiseks veel tõsiselt vaagimist ja tõenäoliselt ka praktikas katsetamist.

Nii ilmselt peab hinnakujuendamisel tunduvalt kasvama NSV Liidu Hindade Komitee käsutuses oleva hulgihindade jooksva reguleerimise erifondi osatähtsus. See moodustati teatavasti juba 1966. aastal, kuid on seni leidnud minimaalset kasutamist; meie vabariigile näiteks ei ole sealt paari aasta jooksul vahendeid eraldatud. Nimetatud fondi vahendeid kasutatakse hulgihindade muutmise tagajärjel tootjate tulemi vähenemisest ja tarbijate kulude suurenemisest tekkivate tegelike kahjude hüvitamiseks, kui neid hindade muudatusi ei saa arvestada juba rahvamajandusplaani ja riigieelarve koostamisel, s. t. edaspidi kindlalt piiritletud erandjuhtudel, kui:

- 1) hinnad tuleb kehtestada juba jooksva aastal või
- 2) hinnad kehtestatakse küll järgmise aasta 1. jaanuarist, kuid nende hilise väljatöötamise ja kinnitamise tõttu ei ole muudatusi võimalik arvestada rahvamajandusplaani ja riigieelarve projektide väljatöötamisel.

Hulgihindade õigeaegne jooksev reguleerimine rahvamajanduse planeerimise raames kujuneb kindlasti keskseks abinõuks, mis tagab hindade vajaliku paindlikkuse uue majandussüsteemi tingimustes. Muidugi ei tähenda

see, et hindade paindlikkuse probleem ainult sellega piirduks. Paindlikkus tagatakse samuti terve sellekohaste abinõude kompleksiga: kahe hinnakirja süsteemiga (eraldi hulgihindade väljatöötamisega tarbekaupadele, täiendavalt senistele jaehindadele), arvestushindadega, fikseeritud maksetega, põhihinnast juurde- ja mahahindluste süsteemiga, nn. libisevate hindadega jne.

Hinnad ja tootmise efektiivsuse stimuleerimise põhiprobleeme

Hulgihindade süsteemi üks keskne ülesanne on tootmise efektiivsuse tõstmise, tehnika progressi majanduslik stimuleerimine kõigis tema mitmekülgses avaldusvormides. Hinnad saavad oma kaaluka sõna kaasa rääkida toodangu uuendamisel, tehniliselt täiuslikumate ning tootlikumate masinate ja seadmete tootmisel, uute progressiivsemate tooraine- ja materjaliliikide valmistamisel, toodangu kvaliteedi tõstmisel, ressursside paremal kasutamisel jm. Muidugi on mitmepalgelised ka hinnapolitika avaldusvormid selliste eesmärkide saavutamisel.

Tehnika arengu, toodangu kvaliteedi ja ressursside kasutamise küsimused ning hindade aktiivne rakendamine nende lahendamisel on olnud päevakorral korduvalt. Hulgihindade reform ja uue majandussüsteemi juurdumine neid probleeme ei mineta. Vastupidi: uue majandussüsteemi süvenedes muutuvad tootmise efektiivsuse küsimused järjest aktuaalsemaks, tootmise dünaamilisus eeldab aga omakorda hindade mehhanismi pidevat täiustamist. Tootmise efektiivsuse avaldumise vormid on teatavasti vägagi mitmekülgsed. Seetõttu on ka hinnakujundamise probleemide ring antud valdkonnas küllaltki laiaulatuslik. Käesolevas alapunktis piirduksime vaid lühidalt mõne üldise metodoloogilise probleemiga.

Hinnakujundamise ees seisab selles valdkonnas raske metodoloogiline ülesanne: tagada tootjate materiaalne huvi uute, progressiivsete ja kvaliteetsete toodete valmistamise vastu ning luua samaaegselt ka uute toodete tarbijail huvi nende kasutamiseks. Konkreetsemalt seisab küsimus selles, kuidas tagada soodne rentaablus ettevõtte hulgihindades tootjaile, vältides samaaegselt tööstuse hulgihindade võimalikku tõusu tarbijate suhtes. Sellise sihikindla hinnapolitika läbiviimiseks

tuleb eelkõige kindlaks teha ressursid, mille arvel osutub võimalikuks tagada soodsad hinnad nii tootjaile kui ka tarbijaile.

Efektiivsema toodangu valmistamine ja kasutamine annab tavaliselt küllaltki reaalselt väljaarvutatavat rahvamajanduslikku säästu. See võib avalduda juba toodangu kui tooraine ja lähtematerjali edasise töötlemise, transportimise, turustus-varustus- ja käibekulude suhtelises alandamises: läheb ju parema koostise, kvaliteedi ja tarbimisomadustega lähteaine (maagi, metalli, metsamaterjali, põllumajandusliku tooraine jm.) edasine töötlemine, transportimine, säilitamine ja realiseeriminegi lõpliku toodangu ühe ühiku kohta arvestatult vähem maksma.

Tingimata ja kõige suuremas ulatuses avaldub aga rahvamajanduslik efekt toodangu kasutamisel, näiteks uute masinate ja seadmete suurema tootlikkuse, kvaliteetsemast materjalist suurema lõpptoodangu koguse saamise, toodete funktsioneerimisaja soovitava suurenemise jne. näol. Nii näiteks tärglisse tootmisel senisest suurema tärglisesisaldusega kartulitest kulub sama tärgliskoguse jaoks vastavalt vähem mugulaid. Samuti hoiame kokku kartulite varumise, säilitamise, transportimise ja töötlemise kuludes.

Progressiivsema toodangu valmistamisega kaasnevad mõnevõrra suuremad elava ja asjastatud töö kulud. Ise-majandamise põhimõtte kohaselt tuleb aga kõik majanduslikult põhjendatud tootmiskulud katta. Seetõttu on endastmõistetav, et kogu väljaarvutatavast rahvamajanduslikust säästust tuleb kõige esmalt katta tootja progressiivsema toodangu valmistamisega seotud täiendavad tootmiskulud. Sellest jääb järele puhas rahvamajanduslik sääst, mis peab minema jaotamisele:

1) tootjale, tema toodete senisest keskmisest kõrgema rentabluse tagamiseks uute, rahvamajandusele vajalike toodete ettevõtte hulgihindades;

2) tarbijale, nende toodete tööstuse hulgihinna tõusu vältimiseks, soovitavalt aga — selle mõningaks suhteliseks alandamiseks tarbimisväärtuse võrreldava ühiku kohta;

3) riigile, fikseeritud maksete või käibemaksu vormis, kui puhassääst peaks kujunema liiga suureks.

Selline on hinnakujundamise põhimõtteline

metodoloogiline skeem rahvamajanduslikult efektiivse toodangu tootmise ja kasutamise stimuleerimiseks. Seega tuleneb tootjate kõrgendatud rentaablus saadavast rahvamajanduslikust efektist enesest, teisi vahendite allikaid siin ei ole. Pole mõeldav, et riik hakkaks uuele toodangule peale maksma, see peab end ikkagi ise ära tasuma ning andma veel täiendavat majanduslikku säästu. Kui ta seda ei suuda, siis ilmselt pole selline toodang ka efektiivne ning tuleb üldse kaaluda tema valmimise otstarbekust.

Eeltoodust ilmneb ka metodoloogiline järeldus hinnakujundamise konkreetsete probleemide lahendamiseks tootmise efektiivsuse stimuleerimise valdkonnas: töö raskuspunkt tuleb viia toodangu tarbimisväärtuse (selle parameetrite) ja tema kasutamisest saadava rahvamajandusliku säästu võimalikult täpsele mõõtmisele, et saada alus hulgihindade põhjendatud vahekordade kujundamiseks, nende diferentseerimiseks toodangu tarbimisväärtuse, kvaliteedi põhjendatud skaala ulatuses.

Tootmise efektiivsuse tõstmiseks on 1967. aasta uute hulgihindade kehtestamisega mõndagi ära tehtud: tagati progressiivse toodangu kõrgem rentaablus, kehtestati paralleelsed hinnad paralleelsete tehniliste tingimuste (uue ja vana) puhul, hulgalised maha- ja juurdehindlused, sõltuvalt kvaliteedi muutustest jne. Need abinõud olid põhiliselt omal kohal ja õigustasid end. Hindade niisuguse diferentseerimise eelduseks oli nende seostamine toodangu põhiliste kvalitatiivsete parameetritega, kus seda vähegi teha andis. Nii näiteks kujundati esmakordselt maakide hinnad, kus oli arvestatud nende metallurgilist väärtust. Tsemendi, metsamaterjali, metalli jt. hinnad töötati välja uute standardite alusel, mis esitavad toodangu kvaliteedile kõrgendatud nõudeid. Masinaehituse toodangu hindades arvestati toodete töökindlust ja vastupidavust jne. Kuna hinnakirjad töötati välja ranges vastavuses kehtivate standardite ja tehniliste tingimustega, siis oli hindadega tootmise efektiivsuse tõusu võimalik mõjutada vaid vastavalt sellele, kuivõrd normatiiv-tehnilises dokumentatsioonis olid esitatud toodangu tarbimisväärtust iseloomustavad kvaliteedinäitajad.

Siit on välja kujunenud ülesanne edaspidiseks: pidevalt kaasajastada normatiiv-tehnilist dokumentatsiooni,

määrata kindlaks tänapäeva nõuetele vastavate kvaliteedinäitajate skaalad, mis oleksid aluseks hindade sellekohasel diferentseerimisel, juurde- ja mahahindluste kehtestamisel jne.

Uute hulgihindade rakendamise ja uue majandussüsteemi juurdumise käigus on tekkinud ka uusi, lahendamist vajavaid metodoloogilisi küsimusi. Nii on näiteks küllaltki aktuaalseks kujunenud toodangu kiire moraalse vananemise ja tema uuendamise probleem ning seda eriti masinaehituses. Selles osas on otsustatud kasutada Saksa Demokraatliku Vabariigi positiivseid kogemusi ja rakendada ka meil nn. libisevaid hindu, mis alaneksid vastavalt toodangu moraalsele vananemisele jne.

Valdava osa tootmise efektiivsuse stimuleerimisega seotud hinnakujundamise probleemidest võib kokkuvõtlikult rühmitada ning taandada järgmistele sõlmküsimuste lahendamisele tootmisharude ja toodanguliikide kaupa:

1) toodangu rahvamajanduslikku efektiivsust, tema tarbimisväärtust iseloomustavate parameetrite süsteemi väljatöötamine, mis kujuneks aluseks hinnakirja astmes-tiku ülesehitamisel, hindade diferentseerimisel tarbimisväärtuse, kvaliteedi järgi;

2) toodangu efektiivsuse tõstmisest tuleneva rahvamajandusliku säästu (mainitud parameetrite süsteemi astmete kaupa) arvutamise meetodika täpsustamine;

3) toodangu konkreetsetes kasutamistingimustes racionaalse tarbimisväärtuse piiri määramine, mille saavutamist antud toote osas hulgihindade süsteemiga tulebki stimuleerida.

Sellise küllaltki ulatusliku metodoloogilise eeltöö tulemusena osutubki võimalikuks hulgihindade süsteemi teadlik suunamine tootmise efektiivsuse tõusu saavutamisele. See töö peab muidugi olema ülimalt konkreetne ja baseeruma iga antud tootmisharu tehnoloogia ja ökonoomika, samuti rahvamajanduslike seoste sügaval tundmisel. Üldised metodoloogilised lähtealused hulgihindade süsteemi suunamiseks tootmise efektiivsuse tõstmisele on olemas. Rahvamajandusharuti on vajalik konkreetselt analüüsida ja põhjendada, milliste toodete hindade, mis eesmärgil, millal, mille arvel ja kui palju on otstarbekas tõsta või alandada.

Tootmise rahvamajandusliku efektiivsuse probleemi

raames on oluline koht ka ressursside ratsionaalse kasutamise tagamisel. Selle saavutamisele aitab kaasa ka uus hulgihindade süsteem. Kahtlemata soodustab ressursside ratsionaalsemat kasutamist eelkõige rentaabluse (ka fondimaksu) planeerimine hulgihindades, seostatult tootmisharulise fondimahukusega. Kujuneb ju tegelik rentaablus suhteliselt kõrgemaks ja fondimaks suhteliselt madalamaks, kui me olemasolevaid põhi- ja käibefonde suudame efektiivsemalt kasutada. Tööstusliku tooraine hulgihindade olulise tõstmisega laienes tunduvalt maavarade leiukohtade täielikuma kasutamise ökonoomne piir. Kännuraha suurendamine ümarpuidu hinnas lubab eeldada metsarikkuste senisest heaperemehelikumat kasutamist jne.

On tehtud ettepanekuid maksu kehtestamiseks loodusrikkuste — maapõuevarade, maa, veekogude jms. kasutamise eest. Mõned aastad tagasi olid need ettepanekud ajakirjanduses jm. ulatuslikuks diskussiooniobjektiks. Põhimõtteliselt olid need ettepanekud suunatud looduslike ressursside ratsionaalsemale kasutamisele. Rahvamajanduse arengu kaasaegse taseme juures tuleb aga neisse ettepanekutesse ning nende arvestamise võimalustesse läheneda diferentseeritult.

Kõigepealt tuleb mitmesuguste ettevõtete ja ehitiste projekteerimise ning paigutamise variantide hindamisel tingimata ja kiiresti sisse viia igakülgsed, kompleksed majandusliku efektiivsuse arvutused. Nii on vaja täpselt teada, millist kasu või kahju saaks näiteks hüdroelektrijaama mingi konkreetse projektlahenduse realiseerimisest energeetika ise, kõik elektrienergia tulevased tarbijad, põllu- ja metsamajandus, vee- ja kalamajandus, jõetransport, teedemajandus jm. Kõik see eeldab aga käsitletavate ressursside igakülgselt ja objektiivselt hindamist, neile konkreetse kvantitatiivse hinnangu andmist.

On ilmne, et täieliku isemajandamise tingimustes peavad loodusrikkustele kehtestatud «hinnad» leidma rakendamist kõigepealt maa võõrandamisel hoonete, teede, hüdroehitiste jm. rajamiseks, reovete suunamisel veekogudesse jne. Osaliselt on seda ka varem tehtud: teedemajandid maksavad kompensatsiooni võõrandatava künnimaa eest, üksikisikutele tasutakse võõrandatavate hoonete, istikute jm. eest. Kompensatsiooni maksimine maatükkide eraldamisel mittepõllumajan-

duslikeks vajadusteks on nüüd lahendatud ka seadusandlikus korras. Uute NSV Liidu ja liiduvabariikide maaseadusandluse alustega (paragrahvid 18 ja 19) fikseeritaksegi ettevõtete, organisatsioonide ja asutuste (kellele maatükid eraldatakse) kohustus hüvitada nende maatükkide eraldamisega maakasutajatele ning põllumajanduslikule tootmisele tekitatud kahju.

Selline samm on ka hinnakujundamise seisukohalt suhteliselt kergemini teostatav. Maade võõrandamisel on tegu ikkagi eeskätt mitmesuguste ehitiste ja rajatistega, s. o. individuaalse toodanguga, mille hind (eelarveline maksumus) puudutab ainult konkreetse ehitusorganisatsiooni ja tellija vahekordi. Valdav osa ehitustöid finantseeritakse ka uue majandussüsteemi korral tsentraliseeritult. Kui aga maade võõrandamise eest tuleb maksta kompensatsiooni, siis viimase kvantitatiivseks piiritlemiseks tuleb vastavat maatükki ikkagi eelnevalt hinnata.

Tunduvalt komplitseeritum on aga looduslikelt ressurssidelt maksu rakendamise probleem. Tuleb arvestada, et see tähendaks ühtlasi ka nende ressursside kasutajate — põllumajandus- ja hankiva tööstuse ettevõtete täiendavat maksustamist ning selle maksu nende tootmis- harude masstoodangu hindadesse viimist. Küsimuse põhimõttelise eitava lahendamise kõrval põllumajanduse suhtes¹ peame olema teadlikud ka tema majanduslikust tagapõhjust, vastavate reaalsete eeltingimuste olemasolust või puudumisest.

Probleem on vahetult seotud hinnakujundamisega, kogu NSV Liidu rahvamajanduses rakendatavate hindade süsteemiga. Just hinnakujundamise seisukohalt peab olema igati teada, kuidas mõjuks maamaksu rakendamine põllumajandussaaduste kokkuostuhindadele ja kuidas mõjuks maapõuevarade maksustamine hulgihindadele hankivas tööstuses. Tuleb arvestada, et viimases õnnestus alles 1967. aastal jõuda vajaliku rentaabluseni ja seda hindade olulise tõstmise teel. On ilmne, et selline samm võiks põhjustada uut hulgihindade kardinaalset muut-

---

¹ NSV Liidu ja liiduvabariikide maaseadusandluse aluste 8. paragrahvis rõhutatakse veelgi konstitutsioonilist põhimõtet, mille kohaselt «kolhoosidele, sovhoosidele ja teistele riiklikele, kooperatiivsetele ning ühiskondlikele ettevõtetele, organisatsioonidele ja asutustele ning NSV Liidu kodanikele antakse maa tasuta kasutamiseks».

mist — reformi, mis ei tohi aga riivata jaehindade taset ja rubla ostujõudu.

Praegustes konkreetsetes tingimustes poleks maamaksu viimine põllumajandussaaduste kokkuostuhinda ja maa-põuevarade maksu viimine hankiva tööstuse toodangu hulgihinda ka majanduslikult realselt mõeldav: see tähendaks ju paratamatult nende hindade tõstmist.

Põllumajandussaaduste kokkuostuhindade osas on põhused aga veelgi mitmetahulisemad. Praegu ja lähemas tulevikus avaldab siin omahinna alanemisele tugevat vastumõju tööjõu defitsiidist tulenev oluline palga tõus (eriti hooajatöödel) — peame kinni maksuma eelnevate aastakümnete tööjõu ebanormaalse migratsiooni tagajärjed. Samal ajal sunnib elu ise otsima teid kokkuostuhindade perspektiivseks alandamiseks, kui omahind seda vaid võimaldab. Kokkuostuhindade poolt dikteeritud toidukaupade jaehindade tase ei ole mõne toote osas enam kooskõlas üha suureneva pakkumisega. Nii on ka Eesti NSV-s periooditi esinenud raskusi piima, või ja teiste toodete realiseerimisega. Vastava kauba turumahu laiendamine, tema nõudmise suurendamine sõltub aga eeskätt jaehinna tasemest.

Tehnika progress ja hulgihindade täiustamise põhisuunad

Tehnika progressi mõjul on tänapäeva tootmise ja realiseerimise konkreetsetes ökonoomilised tingimused kujunenud küllaltki dünaamilisteks. Sellest tulenevalt tuleb ka hulgihindu süstemaatiliselt täiustada. See protsess peab aga teatavasti toimuma kindlates raamides; juba tootmise enda stabiilsuse huvides peab hulgihindade süsteem tervikuna oma üldise stabiilsuse säilitama. Hulgihindade stabiilsuse ja paindlikkuse kooskõlastamisel tuleb vältida kaht äärmust:

1) ei tohi vanu hindu säilitada liiga kaua, vaatamata tingimuste olulisele muutumisele, samuti

2) ei tohi muuta hindu liiga sageli, mis raskendaks tootmise ja finantstegevuse planeerimist.

Hulgihindu tuleb muuta ikkagi vajaduse korral, eeskätt siis, kui toodang on naturaal-esemeliselt või tarbimisomadustelt vananenud, või kui need hinnad tagavad põhjendamatult kõrge rentaabluuse. Neid nihkeid kui teh-

nika progressi ja majanduse arengu avaldusvorme on enamasti võimalik plaanilises korras ette näha. Seega taandub küsimus ikkagi hinnakujundamise protsessi plaanipärasemaks muutmisele. Teatavasti nähaksegi alates uuest viisaastakust rahvamajanduse arendamise perspektiivplaanides ette hulgihindade muutmise indeksid üksikute toodanguliikide ja tööstusharude kaupa. Plaaniliste hinnaindeksite väljatöötamisel arvestatakse:

a) tootmiskulude plaanikohast muutumist, seoses tööviljakuse tõusu, omahinna alandamise, tootmise spetsialiseerimise ja koopereerimise täiustamise ning ettevõtete parema paigutusega;

b) majanduslikult põhjendatud rentaabluse tagamist, mis uutes tingimustes kindlustab ettevõtete normaalse arengu põhiliselt nende endi vahendite arvel.

Perspektiivplaanis kavandatakse hinnaindeksid peavad kajastama eeskätt muudatusi toodangu tehnilises tasemes ja tarbimisomadustes. Plaaniline hinnakujundamine peab stimuleerima vananevate tehniliste vahendite õigeaegset asendamist, väljastatava toodangu tehnilise taseme ja kvaliteedi tõstmist. Põhimõtteliselt eriti oluline on siinjuures hindade süstemaatiline alandamine toodangu tarbimisväärtuse ühiku kohta.

Uute analoogiliste, kuid täiuslikumate toodete hind võib real juhtudel (suurenevad ka tootmiskulud) absoluutselt tõusta. Selline hinna tõus peab olema kaetud toodangu tarbimisväärtuse (näiteks masinate tootlikkuse, võimsuse jne.) veel suurema kasvuga, mis tarbijate seisukohalt tähendabki hinna suhtelist alandamist. Kui sellist vahet ei saavutata, siis toodang end ökonoomiliselt rahvamajanduse ees ei suuda õigustada, ka ei teki siis rahvamajanduslikku säästu, mille arvel tootjaid ja tarbijaid materiaalselt stimuleerida.

Tehnika progress loob aga ka tingimused hulgihindade otseks alandamiseks. Hulgihindade alandamist tulebki pidada hinnakujundamise täiustamise põhisuunaks antud valdkonnas. See vastab majanduse arengu objektiivsetele vajadustele, selleks kujunevad pidevalt ka reaalsed võimalused. Tööviljakuse tõusu ja omahinna alandamise tulemusena hakkab üksikute tootmisharude rentaablus aja jooksul ületama majanduslikult vajalikku taset. Kui 1967. aastal moodustas keskmine rentaablus tööstuses 15 protsenti tootmis-

fondide suhtes, siis juba 1968. aasta lõpuks lähenes rentaabluse tase 18 protsendile. Tööstusharuti oli see dünaamika muidugi erinev. Kui nüüd hindu mitte muuta, siis kasvaks rentaablus samas tempos edasi. Liiga kõrge rentaabluse määr hulgihindades satuks aga vastuollu isemajandamise tugevdamise huvidega.

Seetõttu dikteerib elu ise hulgihindade järkjärgulise alandamise vajaduse. See võimaldaks eelkõige vabaneda dotatsioonist, mida riik katab mitmete tootmisvahendite realiseerimisel põllumajandusele ja mõningate kaupade müügil elanikkonnale. Hulgihindade alandamine oleks eelduseks ka jaehindade alandamisele. Mõistagi tõstaks see samuti rubla ostujõudu.

1967. aasta hulgihindade reformiga kavandati hulgihindades rentaablus kasumi suhtena tootmisfondide maksumusse, mis objektiivsete tegurite mõjul tööstusharuti diferentseeriti. Täiendavalt sellele töötati välja tööstusharuliste rentaabluse normatiivide võimaliku ületamise piirmäärad. Sellise piiri saavutamise korral peavadki ministriumid perspektiivplaanides ette nägema hindade alandamise ülesanded.

Hindade perspektiivne planeerimine tagab kogu rahvamajandusplaani suurema põhjendatuse ja optimaalsuse. Tootmise, kapitaalmahutuste, ettevõtete paigutuse, uue tehnika, vedude jm. perspektiivne planeerimine, samuti kõikvõimalikud majandusliku efektiivsuse arvutused on seda tõepärasemad, mida täpsemalt on meil teada vahepealseid (viisaastaku aastate kaupa) muudatusi arvestavad plaanilised perspektiivsed hinnad. Perspektiivsetel hindadel on tähtis osa ka jooksva hinnakujundamise täiustamisel. Nendest lähtudes saab aegsasti ette valmistada hindade muutmist, välja töötada uued hinnakirjad ning kasutada neid vastava aasta plaaniprojekti väljatöötamisel.

Hindade muutmist tingivad tegurid toimivad tootmis- haruti erinevalt, seetõttu on neis ka läbivaatamise vajalik sagedus erinev. Uueks viisaastakuks (aastaiks 1971—1975) tehtud orienteeruvate arvutuste kohaselt ei ole ette näha olulisi muudatusi hankiva tööstuse toodangu (kütus, elektrienergia, metall, enamik keemiatoteid ja ehitusmaterjale) hindades, mis aga teatavasti on baasiks kogu hindade süsteemile. Suuremaid muudatusi on ette näha masinaehituse toodangu hindades, kus toodangu

uuendamise ja omahinna alanemise protsess on suhteliselt kiirem. Üheaegselt korrigeeritakse hulgihindade vaid kogu kergetööstuse toodangu osas. Hinnakujundamise järjekordsed ülesanded on ette nähtud kahes sellekohases NSV Liidu valitsuse määruses, kus fikseeritakse vastavalt rasketööstuse toodangu hulgihindade täiustamise põhisuunad ja kavandatakse kergetööstuse toodangu hulgihindade üheaegne läbivaatamine.

Rasketööstuse toodangu hindade täiustamisel ongi keskne probleem nende osa tugevdamine tehnika progressi stimuleerimisel. See on kaasajal väga oluline, kuid samal ajal ka komplitseeritud metodoloogiline ülesanne. Praktiliselt seisneb küsimus soodsa rentaablu kindlustamises tootjale ettevõtte hulgihindade kaudu, kusjuures oleks tagatud ka tööstuse hulgihinna vähemalt suhteline alanemine tarbijate suhtes. Probleem on vahetult seotud uuest toodangust tuleneva rahvamajandusliku efekti ja selle jaotamise proportsioonide kindlaksmääramisega.

Tootjate ja tarbijate üheaegne huvi tehnika progressi vastu on saavutatav vaid uute ja vanade toodete rentaablu õige vahekorra puhul. Vananeva toodangu hindu tuleb süstemaatiliselt alandada ja seega vähendada tootjate huvi selle väljastamise vastu; vähemalt tuleb vältida selle huvi suurenemist — omahind ju aja jooksul alaneb.

Selleks nähakse ette kaks moodust. Metodoloogiliselt lihtsam on alandada vananeva toodangu hindu nende jooksva plaanilise reguleerimise teel. Sellega alustati juba 1969. aasta algusest, mil alandamise üldsumma (sedapuhku vaid liidulise nomenklatuuri toodangu osas) moodustas 70 miljonit rubla. Alates uuest viisaastakust nähakse selline hindade alandamine ette juba perspektiivplaanides. Nimetatud moodus viib muidugi tootjaettevõtete finantstulemuste ja efektiivsuse näitajate ajutisele alanemisele.

Mitmeti põhjendatum, kuid metodoloogiliselt raskem tee vananevate toodete hindade alandamiseks masinaehituses on nn. libisevate ehk astmeliste hindade rakendamine. Hinnaalandamise skaala aluseks oleks tehnoloogilise-ökonoomiline prognoos toodangu uuendamise optimaalse tsükli kohta. Tootjatel oleks aegsasti teada, millal ja kui

palju nende toodete hinnad alanevad, see sunniks neid õigeaegselt toodangut uuendama.

Eri toodete hinnaskaalade kõrg- ja madalpunktide vastastikune kattumine tootegrupi piires tagab hulgihindade taseme üldise stabiilsuse. Tootmise lõppfaasis peaksid ka tööstuse hulgihinnad jääma stabiilseteks. See väldiks tarbijate huvi moraalselt vananenud, kuid odavate masinate ja seadmete vastu. Ettevõtte hulgihinna ja tööstuse hulgihinna vahe kasvu võib suunata siis riigieelarvesse.

Samaaegselt on vaja tagada majanduslikult õiged hinnad uuele toodangule. Masinaehituses, kus ettevõtted on suhteliselt kitsamalt spetsialiseeritud, on uute toodete hindade määramisel enamasti tegu individuaalsete kuludega. On küllaltki raske otsustada, kuivõrd üksiku ettevõtte kulud vastavad ühiskondlikult vajalikule tasemele. Kui hinna määramisel lähtutakse ainult traditsioonilisest alusest — omahinna kalkulatsioonist —, siis ei ole välistatud siin tootjate subjektiivne lähenemine ega ka hindade tõusu võimalus. Sama tootlikkusega seadmete hinna kasv tähendaks aga tarbivates tootmisharudes põhifondide toodangust kiiremat kasvu, mis kajastuks ka fondi- tootluse languses.

Kulud moodustavad muidugi toodangu väärtuse substantsi, mis peab olema aluseks ka hinna määramisel. Siin ei tohi aga kahe silma vahele jätta küsimuse teist poolt: kulude ühiskondlik tunnustamine toimub majandusliku efekti kaudu toodangu tarbijate juures. Seega õigustab uus toodang end majanduslikult siis, kui tema tootmis- kulud kasvavad vähem kui tarbimisväärtus. Uute toodete kasutamisest tulenev rahvamajanduslik sääst on ka see allikas, mille arvel tagatakse nii tootjate kui ka tarbijate materiaalne huvitatus. Uldisi seisukohti hindade süsteemi sellekohaseks kasutamiseks on tunduvalt täpsustatud üksikasjalike tootmisharuliste instruksioonidega, mis arvestavad iga tööstusharu spetsiifikat uue toodangu efektiivsuse määramisel.

Uute toodete hindade määramise meetodika kohaselt klassifitseeritakse uusi tööstustooteid kolme rühma, mida iseloomustab erinev hinnakujundamise meetod:

1. Uued tooted, mis kuuluvad ühtsesse seeriasse (parameetrilisse ritta) varem toodetutega ja hakkavad funktsioneerima nendega paralleelselt. Põhiprobleem on siin toodete hindade õigete vahekordade tagamine. Lahenduse

annab parameetiline hinnakujundamise meetod, mis eeldab masinate võrreldavate tehnilis-ökonoomiliste parameetrite väljatöötamist ning hinna muutumise seaduspärasuse kindlaksmääramist parameetrilise skaala ühe ühiku kohta.

2. Uued tooted, mis hakkavad asendama varem toodetuid. Tavaliselt on nad senistest täiuslikumad ja nende kasutamine annab tunduvat rahvamajanduslikku säästu. Põhiülesanne on siin tootjate ja tarbijate kahepoolse huvi tagamine. Hinnakujundamisel lähtutakse rahvamajandusliku säästu üldsummast ja nähakse ette selle jaotus. Ollakse seisukohal, et 30—50 protsenti puhassäästust peaks realiseeruma tootjate täiendava kasumina.

3. Esmakordselt NSV Liidus valmistatavad tooted. Siin puudub alus võrdluseks. Algul kehtestatakse neile ajutised hinnad, seejärel (kulude stabiliseerudes) asendatakse need püsivate hulgihindadega.

Tarbekaupade hulgihindade valdkonnas on käesoleval ajal põhiprobleem hindade niisugune läiustamine, mis tõstaks ettevõtete huvi elanikkonnale vajalike kaupade tootmise vastu nõutavas sortimendis ja kvaliteedis. Siinkohal tulebki rõhutada, et elanikkonna vajaduste tegelik rahuldamine ei sõltu mitte ainult tema maksevõimelise nõudmise ulatusest, vaid tingimata ka sellega tasakaalustatud tarbekaupade pakkumisest, nende tootmisest kerge- ja toiduainete tööstuse ettevõtetes. Uue majandussüsteemi puhul, kus kinnitatavate plaaninäitajate (eriti nomenklatuurplaani) osa peab seaduspäraselt vähenema, ongi ettevõtetel nende toodangu struktuuri kujundamise põhiliseks majanduslikuks kriteeriumiks üksikute toodete hulgihinnad ning nendest tulenev rentaablus.

Tööstuskaupade osas peab sellele probleemile kardinaalse lahenduse andma kergetööstuse toodangu kõigi hinnakirjade üheaegne läbivaatamine. Teatavasti puudutas möödunud hulgihindade reform seda tööstusharu kõige varem: uued hulgihinnad kehtestati tekstiili- ja trikotaažitööstuses juba 1. oktoobrist 1966 ning nahaja jalatsitööstuses 1. jaanuarist 1967. Seega on aeg siin tootmis- ja realiseerimistingimuste muutumises suutnud kõige rohkem kaasa rääkida.

Tuleb arvestada ka, et hindade jooksva plaanilise reguleerimise võimalused on kergetööstuses piiratumad kui

rasketööstuses. Nimelt valmistatakse sama toodangut paljudes erineva suuruse, spetsialiseerimise astme ja tehnilise varustatusega ettevõtetes, mistõttu omahinna ja rentabluse diapasoone on siin suhteliselt lai. Samuti on kergetööstuse toodang suuresti vastastikku asendatav, mistõttu üksiktoodete hulgihindade kehtestamisel tuleb keskmiste tootmisharuliste kulude kõrval alati arvestada teiste kaupade hindu. Uued hulgihinnad kehtestatakse tekstiili- ja trikootažitööstuses 1. jaanuarist 1972 ning naha- ja jalatsitööstuses 1. jaanuarist 1973. Nagu eelmise hulgihindade läbivaatuse korral, ei puuduta ka eelolev tööstuskaupade jaehindu.

Uued hinnad peavad eeskätt täielikumalt kajastama tootmiskulusid. Kuna praegusi hindu rakendati enne hindade reformi rasketööstuses, siis ei suudetud kalkulatsioonides kulude kõiki järgnevaid muudatusi ette näha. Seetõttu tuli näiteks tekstiilitööstusele kehtestada sünteetilise kiu varumiseks arvestushind, mis on ca 25 protsenti madalam tema ettevõtte hulgihinnast keemiatööstuses. Ka tõsteti 1967. aastal villa, lina, kanepi jm. põllumajandusliku tooraine kokkuostuhindu, see vahe tuli tooraine töötajatele samuti katta eelarvest.

Et tõsta ettevõtete huvi elanikkonnale vajaliku toodangu valmistamiseks, tuleb muidugi püüda kaubagruppide rentablust ühtlustada kogu nende sortimendi ulatuses.

Probleem on äärmiselt mitmetahuline ning sõltub iga kergetööstusharu tehnoloogia ja toodangu spetsiifikast. Real juhtudel võib osutada vajalikuks täpsustada vastastikku asendatavate tooraineliikide (näiteks erinevate villasortide) hindu või reglementeerida tooraine koostist, et vältida omahinna alandamise ja rentabluse tõstmise võimalust madalamakvaliteedilise tooraine kasutamise teel. Analoogilisel põhjusel tuleb ühtlustada tooraine ja lähtematerjali ning sellest valmistatava toodangu hindade diferentseerimist (näiteks nahkpudekaupade puhul). Mitme kaubagrupi osas nähakse ette toodete parameetrite täpsustamine. Seni kehtestati trikootoodete ja jalatsite hinnad ainult mudelite ja tegumoodide gruppide järgi, kusjuures rühmitamise aluseks olid toote välistunnused. See tingis küllaltki suuri erinevusi üksikute mudelite ja tegumoodide rentabluses.

Tööstuskaupade sortiment laieneb ja uueneb üha kiire-

mini. Seega muutub aktuaalsemaks ka hindade väljatöötamise kiirendamine. Kergetööstuses töötab küsimusele kardinaalset lahendust anda normatiivse hinnakujundamise meetodi ulatuslik rakendamine tervete tootmisalade kaupa. Selleks tehaksegi ettevalmistusi hulgihindade läbivaatuse raames.

Kõigi toodete hindade kaudu vajaliku huvitatuse (rentaabluse) tagamiseks aitab palju kaasa kahe hinnakirja süsteemile üleminek. Jaehinnakirjade kõrval on välja töötatud hulgaliselt ettevõtte hulgihindade hinnakirju, kusjuures käibemaks nähti ette jaehinna (miinus kaubanduslik mahahindlus) ja ettevõtte hulgihinna vahena. Püütakse välja töötada eraldi hulgihindade hinnakirjad võimalikult suurema arvu tööstuskaupade rühmade kohta. Nende rakendamisega kaasneb muidugi mõnevõrra suurem töö käibemaksu arvestamisel ettevõtetes.

Ka toidukaupade hindade osas on vaja lahendada mitmeid analoogilisi probleeme. Ka siin tuleb luua ettevõtetele stiimulid elanikkonna nõudmise arenguga sammupidamiseks: kvaliteetsemate kaupade tootmiseks, sortimendi rikastamiseks, pakendkaupade väljastamiseks, millela pole mõeldav laialdane iseteenindamine kaubanduses jne.

Toiduainete tööstuses on aga ka omajagu spetsiifilisi probleeme. Põllumajandussaaduste kokkuostuhindade tõstmise tõttu eelnevatel aastatel on mitmes toiduainete tööstuses haru praegu eriti aktuaalne rentaabluse tagamine. Analüüsitakse üksiktoodete kahjumi põhjusi, täpsustatakse kalkulatsioonimeetodeid, kasutatakse mitut moodust tooraine odavamiseks. Real juhtudel (lihatööstuses, piimatööstuses) kalkuleeritakse tooraine omahinda kokkuostuhinnast madalama arvestushinnaga, hinnavahe kaetakse eelarvest. Piimatööstuses on rakendatud hulgihinnale juurde- ja mahahindlusi mõningate kahjumiga ning suurema kasumiga toodete rentaabluse ühtlustamiseks. Sellist moodust hakati kasutama ka konservitööstuses.

HINNAKUJUNDAMISE SOTSIAALSED PROBLEEMID JA JAEHINNAD

Majandusreform ja hinnakujundamise sotsiaalsed probleemid

Hinnakujundamise küsimused on majanduselus ühed kõige komplekssemad ja komplitseeritumad. Hindade probleemide lahendamisel põimuvad kõigi taastootmisprotsessi lülide esindajate — tootjate, kaubanduse ja tarbijate huvid. Juba see nõuab vägagi konkreetset lähenemist, kõikvõimalike aspektide diferentseeritud arvestamist iga hinna väljatöötamisel.

Täiendavalt varem käsitletule täidavad hinnad sotsialistlikus ühiskonnas aga ka tähtsaid sotsiaalseid ülesandeid. Nõukogude riik kasutab hindu teadlikult ka sotsiaalsete protsesside mõjustamiseks, ühiskonna sotsiaalse arengu suunamiseks. Eriti aktuaalseks on muutunud hinnakujundamise sotsiaalne aspekt seoses majandusreformiga ning sellest tulenevate probleemide lahendamisega.

1967. aasta hulgihindade reformi oluliseks sotsiaal-majanduslikuks küljeks oligi asjaolu, et ta ei riivanud jaehindade taset ega vahekordi põllumajandusega. Hulgihindade tõus ei kandunud üle jaehindadele. Järelikult viis hulgihindade muutumine puhastulu ümberjaotamisele peamiselt riikliku majanduse raames ega puudutanud rahvatulu jaotuse põhiproportsiooni — tarbimis- ja akumulatsioonifondi vahekorda.

Seega kujutas jaehindade tase endast hulgihindade võimaliku tõstmise sotsiaalset piiri. Taoline seisukoht põhjustas aga teatava vastuolu hinnapoliitika sellise üldise põhimõtte ja ettevõtete isemajanduslike huvide vahel. Jaehinnad ei tohtinud muidugi tõusta, küll polnud aga normaalne see, et piiriks tunnistatud jaehindade tase hakkas kohati takistama normaalse rentaabluuse saavutamist, isemajandamist ja uue majandussüsteemi täielikku juurdumist. Päevakorrale on see-

tõttu tõusnud nimetatud vastuolu likvideerimise ülesanne, püütakse leida teid tema ületamiseks.

Teatavasti kompenseeriti toorainet andvate tööstus-
harude hulgihindade tõus ka veel viimases tootmisfaasis,
s. o. kergetööstuses, ja seda suurel määral käibemaksu
arvel. Kus viimast aga polnud (eriti toiduainete tööstu-
ses), seal kujunes normaalse rentaabluse tagamise probleem pingelisemaks. Kui rasketööstuses vajaliku rentaab-
luse kindlustamine pole praktiliselt enam probleem, siis
toiduainete ja kergetööstuses ta seda kohati võib olla.
Lisaks tooraine hinna tõusule ja jäigale jaehinna piirile
on teinud seal olukorra pingelisemaks ka minimaalpal-
kade tunduv tõstmine 1968. aasta algusest. See avaldas
suuremat mõju just majandusharudes, kus palgatase oli
suhteliselt madalam, — kerge- ja toiduainete tööstuses,
eriti aga elamu- ja kommunaalmajanduses, elukondlikus
teenindamises, mittetootmissfääris tervikuna.

Kerge- ja toiduainete tööstuse ettevõtete normaalse
rentaabluse tagamise seisukohalt oli oluline üleminek
kahe hinnakirja süsteemile. Kui enne piirduti vaid jae-
hinnakirjadega, siis nüüd on paljude kaubagruppide osas
välja töötatud eraldi ettevõtte hulgihindade hinnakirju.
Sealjuures käibemaks nähakse ette mitte kaubagrupilise
protsendimäärana nagu varem, vaid jaehinna (miinus
kaubanduslik mahahindlus) ja ettevõtte hulgihinna va-
hena, välja arvatud juhud, kui seda vahet suurenenud
materiaalsete tootmiskulude ja palgakulude tõttu enam
ei ole. Selline ettevõtte hulgihindade fikseerimise moodus
omab suurt tähtsust ka ettevõtete huvi ühtlustamise sei-
sukohalt kogu toodangu nomenklatuuri valmistamise
vastu. Kõigi toodete hindades enam-vähem ühesuguse
rentaabluse tagamisega leevendub tunduvalt «kasulike»
ja «kahjulike» toodete probleem tööstusettevõtetes, kan-
natas selle all lõppkokkuvõttes ikkagi ju tarbijate vaja-
duste rahuldamine.

Juba 1. jaanuarist 1968 hakkasid meie vabariigis Eesti
NSV Hindade Komitee poolt kinnitatuina kehtima 12 uut
hulgihindade hinnakirja, aasta pärast lisandus neile veel
7 hinnakirja. Töö selles suunas jätkub edukalt. Üldse on
meie vabariigi Hindade Komiteed korduvalt (ka 1969.
aasta üleliidulisel hinnakujundajate nõupidamisel) oma
organisatsioonilise, praktilise ja meetodilise töö poolest
eeskujuks seatud.

Tundub, et aastate jooksul kujunenud seisukoht — hulgihind ei tohi ka erandina jaehinnast kõrgem olla — on vananenud ning kajastabki seda vastuolu hinnapoliitika põhimõtete (jaehindade stabiilsuse nõue) ja ettevõtete isemajanduslike huvide vahel. Jäiga põhimõtte tõttu võimaldatakse ka plaanilise kahjumiga tootmist, makstakse ettevõtetele dötatsiooni põhjendamatult madala hulgihinna juures. Kui on tegemist erandjuhuga, kui tootmiskulud on ikkagi põhjendatult kõrged ning riik niikuinii tegelike tootmiskulude ja hulgihinna vahe ettevõtetele peab katma, siis peaks olema seda võimalik teha ka väljaspool ettevõtet (turustus- või hulgilülis); samade vahenditega katta ettevõtetele normaalsemat tööd tagava hulgihinna ja sellest madalama jaehinna vahe.

Tänapäeva hinnakujundamise praktika sisuliselt siiski tunnustab üksikute toodete hulgihinna jaehinnast kõrgemat taset. Seda tõendavad kaks abinõu üksikute tootmisalade normaalse rentaablu kindlustamiseks:

- 1) mahahindluste võimaldamine õmblustööstusele lasterietuse valmistamiseks kasutatavate riidekangaste hinnas;

- 2) vastastikku tasakaalustatavate juurde- ja mahahindluste rakendamine piimatööstuses ning konservitööstuses kahjumiga ja suurema kasumiga toodete rentaablu ühtlustamiseks.

Tähtsaid sotsiaalseid eesmäärke peavad aitama saavutada ka kõik kolhoositootmisega seotud hinnad. Kokkuostuhindade mitmekordne tõstmine, alates 1953. aastast, ei loonud mitte ainult eeldusi põllumajandusliku tootmise kiireks arendamiseks ja rahvamajanduse põllumajandussaaduste vajaduse rahuldamiseks; ta võimaldas ka tunduvalt suurendada kolhoosnikute sissetulekuid ning selle baasil kardinaalselt lähendada maa- ja linnaelanikkonna elatustaset ning elutingimusi. Analoogiliste sotsiaalsete eesmärkidega võib seletada ka põllumajandusmasinate, mineraalväetiste jt. kolhoosidele müüdavate tootmisvahendite suhteliselt madalaid hindu (riik maksab paljudele neist peale). Need peavad looma eeldused töö tehnilise varustatuse ja tööviljakuse kiireks tõusuks põllumajanduses.

Ka 1967. aasta hulgihindade reformi tähtis piirav tingimus oli põllumajanduse huvide puutumatus. Selle eesmärgi saavutamiseks kasutati kahesuguseid mooduseid.

Kõigepealt rakendati vahetult põllumajandusliku ots-
tarbega toodangu osas (traktorid, kombainid jt. põlluma-
jandusmasinad, väetised) kahe hinnakirja süsteemi. Ette-
võtete hulgihinnad kehtestati varasematega võrreldes
kõrgematenä ja nad tagasid selle toodangu valmistajatele
normaalsed tingimused isemajandamiseks. Hulgihindade
hinnakirjad, mille alusel seda toodangut põllumajandus-
ettevõtetele realiseeritakse, jäid endisele tasemele. Hin-
dade vahe võttis riik enda kanda. Ilmselt tuleneb siit olu-
line ülesanne edaspidiseks: luua omahinna alandamise
baasil eeldused hindade lähendamiseks.

Laia kasutusala toodangu (metall, kütus, naftatooded,
ehitusmaterjalid) uusi kõrgemaid hindu rakendati kõigi
tarbijate, sealhulgas ka põllumajandusettevõtete suhtes.
Selle tõttu suurenesid kolhooside tootmiskulud ca 200
milj. rubla võrra aastas. Selle kompenseerimiseks tõsteti
1967. aastal umbes samasuguse üldsumma ulatuses odra,
maisi, lina, villa jt. põllumajandussaaduste kokkuostu-
hindu. Muidugi saab siin rääkida vaid NSV Liidu kol-
hooside üldiste tulude-kulude tasakaalustamisest tervi-
kuna.

Ilmselt tuleb hulgihindade sotsiaalne aspekt üha enam
arvesse ka r a s k e t ö ö s t u s e s. Nii tuleb käsitsitööd
asendatavate mehhaniseerimis- ja automatiseerimisva-
hendite hindade kujundamisel arvestada nii omahinda ja
masinate tootlikkust kui ka nende tööliste palkade sum-
mat, keda see masin hakkab asendama. Palkade tase
määrab objektiivselt masinate hindade maksimumtaseme;
seega võime rääkida ka masinate hindade sotsiaalsest pii-
rist. Uue majandussüsteemi juures on igati seaduspärane,
et iga ettevõtte tootmisprotsesside mehhaniseerimisele ja
automatiseerimisele asudes eelnevalt kõrvutab sellega
kaasnevaid kulusid (peamiselt masinate soetamine) meh-
haniseerimisest ja automatiseerimisest saadava majan-
dusliku säästuga, see aga avaldub eeskätt tööjõu vabasta-
mises käsitsitöö asendamise tõttu. Masinate hindade tase-
me piir määrab omakorda ka metalli, koksi ja maagi
hindade piirid.

Käsitsitöö mehhaniseerimise majanduslikud piirid üha
laienevad: palkade tase pidevalt tõuseb, masinaehituse
toodangu hindade üldine tase hiljutise hulgihindade
reformiga aga ei tõusnud. Tehnika progressile orien-
teeriv hinnapoliitika peab ka edaspidi tagama mehhani-

seerimis- ja automatiseerimisvahendite hindade suhtelise alandamise, sellega ka tootmisettevõtete kui masinate kasutajate pideva huvi käsitsitöö masinatööga asendamise vastu.

Kõige suuremal määral avaldub hinnakujundamise sotsiaalne aspekt tarbekaupade lõplike hindade — ja ehindade vahel korradel kehtestamisel. Konkreetsete kaupade hindade taseme määramisel võetakse tähtsa asjaoluna arvesse nende kaupade sotsiaalset tähendust, nende kohta elanikkonna eri kategooriate teatud vajaduste rahuldamisel.

Nii on Nõukogude riigis just sotsiaalsel ajenditel tagatud tähtsamate, iga päev nõutavate toidukaupade, lasteriietuse, -jalatsite ja teiste lastekaupade, ravimite, hügieenitarvete, paljude kultuurikaupade, raamatute, õpikute jm. analoogilise tähendusega kaupade küllaltki madalad hinnad. Nad on hinnalt kättesaadavad praktiliselt kõigile, ka madalama tulude tasemega tarbijate kategooriatele. Suhteliselt madalad on meil ka korteriüür, kommunaalteenuste, massiliste elukondlike, kultuuri-alaste ja sideteenuste tariifid.

Selles kajastub sotsialistliku ühiskonna hoolitsus eranditult kõigi ühiskonnaliikmete esmaste vajaduste rahuldamise eest nii eluliselt tähtsate kaupade kui ka kaasajal loomulikuks kujunenud teenuste tarbimise valdkonnas. Diferentseeritud hinnapoliitika kaudu loob Nõukogude riik täiendavad eeldused kõigi kodanike elukondlike tingimuste ja meditsiinilise teenindamise parandamiseks, nende haridus- ja kultuuritaseme tõusuks.

Suhteliselt madalad on meil paljude lõplikuks kasutamiseks valmisolevate tarbekaupade (leib ja sai, piimasaadused, kondiitritooted, õmblustooted jne.) hinnad, võrreldes nende valmistamiseks kasutatava tooraine ja lähtematerjali hindadega. Sellise teadliku hindade diferentseerimise eesmärk on vähetootliku koduse töö vähendamine ja vabastamine, ta on vahetult seotud ka üldise tööjõubilansiga. Sotsiaalsete motiividega võib seletada ka suhteliselt kõrgeid hindu kaupadel, mille tarbimist ühiskond püüab pidurdada (alkohoolsed joogid, tubakatooted).

Nõukogude hinnapoliitika järjekindlalt elluviidav suund on lastekaupade suhteliselt madalate jaehindade tagamine. Seda võib täheldada peaaegu kõigi kaupade osas, kus paralleelselt toodetakse ja realiseeritakse suu-

rusnumbrite, mõõtmete, tegumoe jm. tunnuste poolest eristatavaid kaupu nii laste kui ka täiskasvanute jaoks. Nii on poiste kroosaabaste omahind 20—30 protsenti madalam samasuguste meestejalatsite omahinnast, jaehind on aga madalam ca 53 protsenti; samasuguste lastejalatsite omahind on 40 protsenti, jaehind aga 70 protsenti madalam täiskasvanute jalatsite vastavatest näitajatest. Eelkooliealiste laste jalatsite omahind on täiskasvanute jalatsite omahinnast keskmiselt 2 korda, jaehind aga hoopis 4 korda väiksem.

Kasvava põlvkonna vajaduste tegelik rahuldamine sõltub lastekaupade soodsate jaehindade kõrval muidugi ka nende pidevast tootmisest ja müügilolekust nõudmistele vastavas koguses ning sortimendis. Lastekaupade puhul ongi ettevõtete isemajanduslike huvide (hulgihindade) ja jaehindade kooskõlastamise probleem üks aktuaalsemaid, kuivõrd just siin on hulgihindade sotsiaalne piir ostjale soodsate jaehindade näol küllaltki madalal.

Tootjate huvi lastekaupade tootmise vastu on püütud suurendada kahel viisil. Kahe, ettevõtte hulgihindade ja jaehindade hinnakirja olemasolu puhul on osutunud võimalikuks käibemaksu nende hindade vahel kas vähendada või kaotada. Ainult ühe, jaehindade hinnakirja puhul (õmblustööstuse toodang) on probleem olnud komplitseeritum. Teatavasti on riidekangad, ka õmblustööstusse tulevad, käibemaksustatud. Õmblustoodete omahinnas seega arvestatav käibemaks ületab aga pahatihti õmblustööstuse kahjumi laste valmisriiete tootmisest. Probleemi on aastaid aidatud lahendada mahahindlustega õmblustööstusse lasteriietuse valmistamiseks minevate riidekangaste hindadest; viimastel aastatel on need mahahindlused mõningail juhtudel ulatunud 50 protsendini. See on olukorda tunduvalt leevendanud. Sellegipoolest on otstarbekas ka õmblustoodete hulgihindade hinnakirjade väljatöötamine, mis looks isemajanduslikud stiimulid nõudmise rahuldamiseks nii odavate kui ka kallite kaupade osas.

Jaehindade tase ja seda määravad tegurid

Eriline koht hindade süsteemis kuulub tarbekaupade jaehindadele. Kaupade jaehinnad on riigi käes tähtis vahend reaalpalba ja elatustaseme kujundamisel, kesk-

sete majanduslike ja sotsiaalsete probleemide lahendamisel. Kuigi jaehinnad on hindade üldises ahelas viimane lüli, võetakse nendega kokku ka kõigi varasemate hinnakujundamise staadiumide tulemused. Jaehindades kajastub seega kokkuvõtlikult tööstustoodangu kõigi hindade ja hinnaelementide kindlaksmääramisel arvestatud tegurite summaarne mõju.

Majandusreform ja selle raamides asetleidnud hulgihindade reform on oluliselt mõjutanud kõiki hinnaelemente: omahinda, kasumit, käibemaksu, mahahindlusi. Kuigi majandusreformiga konkreetseid jaehindu ei muudetud, on tema juurdumine vahetult seotud ka jaehindade probleemiga. Nimelt on majandusreformi üks põhieesmärk — materiaalse huvi igakülgne süvendamine — saavutatav vaid jaehindade stabiilse, soovitatavalt aga alaneva taseme juures. Rääkimata kõigi kodanike kui tarbijate arusaadavast huvist jaehindade probleemide vastu, on igal majandusküsimustest huvitatul vajalik tunda jaehindade kujundamise kaasaegset põhiprobleemistikku just majandusreformi eesmärkide saavutamise seisukohalt.

Millised tegurid määravad siis jaehindade taseme sotsialistlikus majanduses ja milline on nende mõju kaasajal? Jaehindade üldist taset määravaid tegureid võib kokkuvõtlikult rühmitada:

- 1) ühiskondliku tööviljakuse tase, ühiskondlikult vajalike kulude tase;
- 2) jaotussuhete iseloom, rahvamajanduses saavutatava ökonoomia, rahvatulu juurdekasvu suunamise eri kanalite vahekord igal perioodil;
- 3) tarbekaupade nõudmise ja pakkumise vahekord.

Ühiskondliku tööviljakuse tase määrab kindlaks ühiskondlikult vajalikud töökulud taastootmise kõigil staadiumidel — tootmises, ringluses ja ka tarbimises. Tööviljakuse tõus, kulude taseme alanemine on rahvamajandusiiku kokkuhoiu allikas, mille arvel osutubki võimalikuks suurendada nii tarbimist (sealhulgas alandada ka jaehindu) kui ka akumulatsiooni. Järelikult määrab ühiskondliku tööviljakuse tase kõik ühiskonna majanduslikud võimalused tervikuna, kõik ressursid, mida seejärel alles on võimalik asuda jaotama.

Ühiskondlik tööviljakus seaduspäraselt kasvab, pidevalt hoiame kokku asjastatud ja elavat tööd. Praktiliselt

avaldub see põhi- ja käibefondide paremas kasutamises, toodangu omahinna alandamises, tootmise rentaabluise tõusus. Sellele tuleb lisandada tootmise ja toodangu realiseerimise mahu järjekindel kasv, mis kõik suurendavad pidevalt ühiskonna kasutuses olevaid ressursse. Viimase 12 aasta jooksul tõusis tööviljakus NSV Liidu tööstuses 93 protsenti, põllumajanduses 85 protsenti, ehituses ja raudteetranspordis 2,2 korda; materiaalsete kulude tase alanen enam kui 10 protsenti. Järelikult toodangu väärutus suhteliselt (toodanguühiku kohta) alanen, saavutati ilmselt rahvamajanduslikku kokkuhoidu.

Pärast massilisi jaehindade alandamisi aastail 1948—1954 on jaehindade tase NSV Liidus viimase 15 aasta jooksul olnud põhiliselt stabiilne. Kuna tootmiskulude taseme alanemisega ei kaasnenud tarbekaupade jaehindade alandamist, siis tekib seaduspärane küsimus: kuhu ja mis otstarbeks kasutati sel perioodil rahvamajanduses saavutatud kokkuhoid? On ju ilmne, et ta kuhugi kaduda ei saanud.

Igal perioodil saavutatavat rahvamajanduslikku kokkuhoidu võib suunata erinevaid kanaleid pidi. Nii võib tarbimisfondi üldine suurenemine toimuda kas palkade tõusu, jaehindade alandamise või siis ühiskondlike tarbimisfondide suurendamise kaudu. Alates 1953. aastast on siin tähtis suund olnud ka kokkuostuhindade tõstmine. Mõistagi peab suurenema ka akumulatsioonifond, mis on eeskätt tootmise laiendamise alus. Kõigi nendeks abinõudeks vajalike vahendite allikas on üks: rahvatulu juurdekasv. Järelikult ei saa jaehindade muutumine aset leida isoleeritult, ja vastupidi — rahvatulu jaotuse kõik teised loetletud kanalid avaldavad jaehindade tasemele teatud mõju.

Teatavasti kujunes pärast 1954. aastat töötajate elatus taseme tõusu põhisuunaks minimaalpalkade korduv tõstmine ning palkade kardinaalne korrastamine praktiliselt kõigis rahvamajandusharudes. Siia tuleb lisada ka maksude kaotamine ja vähendamine madalamapalgaliste töötajate kategooriate palkadelt. Rahvatulu tarbimisfondi suurendamise selle kanali keskne tähendus kaasajal on seletatav eeskätt tema vahetu seosega tööviljakuse tasemega, tootmise arendamise stimuleerimisega. Keskmise palga tõus tähendab samaaegselt palgakulude suurenemist toodangu omahinnas ja elanikkonna makse-

võimelise nõudmise kasvu turul; neid asjaolusid tuleb jaehindade taseme kujundamisel tingimata arvestada.

Jaehindade keskmise taseme stabiilsus NSV Liidus tagati tingimustes, mil põllumajandussaaduste kokkuostuhinnad (alates 1953. aastast) tõusid üle 3,5 korra. Seega on kokkuostuhinnad viimase poolteise aastakümne vältel osutunud üldse kõige dünaamilisemateks hindadeks. Käibemaksu vähenemise kaudu suunati tunduv osa rahvamajanduslikust kokkuhoiust kolhooside, nende kaudu aga ka kolhoosnikute tulude suurendamiseks, mis tagas normaalsed tingimused taastootmiseks põllumajanduses. Selle tulemusena kasvas tunduvalt maaelanikkonna maksevõimeline nõudmine. Rahvatulu arvel on oluliselt suurendatud ühiskondlikke tarbimisfonde. See tähendas mitte-tootmissfääri töötajate ja pensionäride rahaliste tulude ja maksevõimelise nõudmise kasvu.

Kõik see ei saanud jätta mõju avaldamata jaehindade tasemele ja struktuurile. Kuna ühiskondliku tööviljakuse tõusust tulenev rahvamajanduslik kokkuhoid suunati põhiliselt teisi kanaleid mööda, siis pidigi jaehindade tase sel perioodil jääma enam-vähem stabiilseks. Loetletud majanduslike abinõude tõttu, mis mõjutasid praktiliselt kõiki hinnaelemente, leidsid aga jaehindade struktuuris aset vägagi iseloomulikud nihked.

Tabel 3

Tarbekaupade riiklike jaehindade struktuur (ilma alkoholsete jookide ja tubakatoodeteta)¹ (%)

Hinnaelemendid	1952. aasta keskmine	1966. aasta		
		keskmine	toidu- kaubad	tööstus- kaubad
Toodangu omahind . . .	44	63	72	56
Sellest:				
põllumajandusliku toor- aine maksumus . . .	17	49	61	32
tööstuse töötlemiskulud	27	14	11	24
Ringlussfääri kulud (transport, kaubandus) .	10	9	10	8
Käibemaks ja kasum . . .	46	28	18	36
Kokku	* 100	100	100	100

¹ Prof. Š. Turetski andmetel. Esitatud isemajandamise alasel üleliidulisel teaduslikul konverentsil Plehhanovi-nimelises Moskva Rahvamajanduse Instituudis 20. detsembril 1967. aastal.

Tarbekaupade jaehinnad on tähtis tasakaalustav element turul. Nõudmise ja pakkumise seisukohalt lähtudes tekib jaehindade alandamise võimalus siis, kui kaupade hindade summa on maksevõimelisest nõudmisest suurem. Rahvamajanduse proportsionaalse arengu ja turu tasakaalu huvides võib jaehindade alandamist ette näha vaid niisuguse üldsumma ulatuses, mille võrra kaupade pakkumine vastaval perioodil ennetab maksevõimelist nõudmist. Konkreetsete kaupade osas tuleb tingimata arvestada samuti nende ressursse, mis peavad vastama ka jaehindade alandamise tõttu kujunevale suurenevale nõudmisele. Palkade korrastamise, kokkuostuhindade tõstmise, pensionide suurendamise jt. abinõude tulemusena on elanikkonna rahalised tulud tunduvalt kasvanud, mida ei saa jätta arvestamata nõudmise ja pakkumise tasakaalustamisel.

Hulgihindade reform, nende taseme teatav tõus ja uuele majandussüsteemile ülemineku praktilised probleemid ettevõtetes panid paljusidki ökonomiste mõtlema: kas jaehindade praegune stabiilne tase on põhjendatud, kas ei tuleks ka seda mõnevõrra tõsta?

Siin on asutud resoluutselt eitavale seisukohale. Ei vaja selgitamist säärase sammu võimalik mõju töötajate reaalpalgale ja elatustasemele. Selline jaehindade tõus oleks vastuolus kogu majandusreformi eesmärkidega. Ta alandaks samuti rubla ostujõudu ja tähendaks hinna mastaabi muutmist. Isegi kui tõsta vastavalt ka palku, tuleb käibesse rohkem raha (inflatsiooni elemendid).

Majandusreformi oluline ülesanne on ettevõtete kollektiivide ja üksiktöötajate materiaalse huvi tõstmine. See on mõeldav raha püsiva ostujõu, püsivate ja alanevate jaehindade puhul. Kui rahaliste tulude kasvuga kaasneb jaehindade tõus, siis kaob materiaalne stiimul. Ettevõtete isemajanduslikud huvid ja stabiilsed jaehinnad ei tohiks teineteist segada; eespool (vt. eelmine alapunkt) on näidatud nende vahelise vastuolu lahendamise võimalikke teid.

Majandusreform jaehindade taset teatavasti ei puudutanud. Jaehindade üldise muutumatu taseme juures tuleb siiski üksiku erandina välja tuua kohalikud ehitusmaterjalid. Siin tulenes küsimus eelkõige sellest, et neil ei

olnud kinnitatud jaehindu, vaid neid müüdi elanikkonnale hulgihinnaga, kuhu oli juurde arvatud kaubanduslik juurdehindlus ja eraldised transpordikulude katteks. Ehitusmaterjalide hulgihindade mõningane tõstmine 1. juulil 1967. aastal kajastus siis ka eeltoodud viisil tuletatud realiseerimishindades. Need olid isegi meie väikeses vabariigis küllaltki kirjud, kuna transpordikulud eri linnades ja rajoonides osutusid vägagi erinevaiks. Tarbijate seisukohalt oli säärane hindade erinevus põhjendamatu. Seetõttu leiti kaalutud keskmised transpordikulud kogu vabariigi kohta ja kehtestati 1. jaanuarist 1968 seniste (1967. aasta II poole) erinevate realiseerimishindade keskmisel tasemel ühtsed ehitusmaterjalide jaehinnad.

Ka viimastel aastatel on jaehinnad olnud küllaltki stabiilsed. Mõningate hindade teatava alandamise tulemusena on jaehindade üldine indeks 1964.—1968. aastal alanenud 1,7 protsenti.¹ Oma osa etendas siin linna- ja maa-hindade vahe kaotamine 1. jaanuarist 1966, ühtsete jaehindade hinnakirjade väljatöötamine seniste linna jaekaubandusvõrgu hinnakirjade baasil.

On võimalik teha ka kõige üldisemaid järeldusi põhiliste kaubagruppide hindade taseme kohta. Ettekujutuse sellest, kas kaubad on omavahel võrreldes odavad või kallid, annab nende osatähtsuse võrdlemine vastavalt:

1) jaekäibesse kuuluvatele kaupadele jagunevates täielikes töökuludes;

2) jaekäibe maksumuses.

Selline võrdlus tugineb eeskätt tööajas koostatud NSV Liidu tootmisharudevahelise tootmise ja tarbimise bilansi andmetele. Andmetest võib teha järelduse, et toidukaupade hinnad on meil ühiskondlikult vajalike töökuludega võrreldes küllaltki madalad, tööstuskaupade hinnad veidi kõrgemad, alkohoolsete jookide hinnad aga küllaltki kõrged.

---

¹ Jaehindade dünaamikat hinnatakse kehtestatud jaehindade muutmise järgi, arvates iga toote esimese alalise hinna kinnitamisest.

Täielike töökulude ja jaekäibe kaubagrupideline
struktuur 1966. aastal¹

(%)

Kaubagrupid	Täielikud töökulud turufondi kaupade tootmiseks	Jaekäive
Toidukaubad	63,0	57,0
Sealhulgas:		
toidukaubad ilma alkoholsete ja alkoholita jookideta	60,5	46,5
Tööstuskaubad	37,0	43,0
Kokku	100,0	100,0

Tuleb teha vahet ka jaehindade üldise taseme ning kaubagrupidiliste hindade ja nende muutumise seaduspärasuste vahel. Probleem seisneb selles, et uute tarbekaupade müügiletulekuga ning seniste kvaliteedi tõusu ja diferentseerumisega suureneb põhjendatult ka hindade arv. Nii tootmise kui ka tarbimise arengu seaduspärasuseks on siin kaupade sortimendi pidev laiendamine ja uuendamine, ning seda tavaliselt üha kvaliteetsemate ja täiuslikumate kaupade juurdetuleku näol. Selline tendents vastab kõigiti tarbijate üha kasvavatele sissetulekutele ja nõudmistele.

Kui näiteks leiva ja saia osas domineerisid varem jämejahvatuse jahust lihttooted, siis praegu toodetakse ja tarbitakse üha suuremal määral peenjahvatuse jahust mitmesuguste lisanditega tunduvalt kvaliteetsemat leiba ja saia. Trikoosesemete, riide ja õmblustoodete valmistamisel on toorainebilansis puuvilla kõrval üha suuremat osa hakanud etendama näiteks mitmesugused, tunduvalt paremate tarbimisomadustega tehiskiud. Laias valikus realiseeritakse tarbijaile televiisoreid. Neid on saada küllaldaselt, müüakse ka järeelmaksuga. Nõudmist ei suudeta aga alati rahuldada just täiuslikumate ja kallimate markide järele jne. Mõistagi pole ühegi toote senist hinda tõstetud.

*Kvaliteetsemate ja ühtlasi ka kallimate materjalide, tooraine, mitmesuguste lisandite jm. kasutamise tõttu,

¹ Цены и тарифы, стр. 187.

15.91-

samuti suurema töömahukuse tõttu (täiendav viimistlus jne.) võivad nende uute täiuslikumate kaupade hinnad kujuneda antud kaubagrupi senisest (ühe toodanguühiku) keskmisest hinnast kõrgemaks. Sellisele igati põhjendatud tendentsile on olemas ka teatud objektiivne vastumõju uute odavamate materjalide kasutamise, toote konstruktsiooni lihtsustamise, tootmise laiendamise jt. progressiivsete tendentside näol. Nii alandas lavsaanisaldusega riide kasutamine tunduvalt meesteülikonna keskmist hinda. Paljud keerukad kultuurikaubad (fotoaparaadid, kellad, raadiod jm.) on muutunud tootmise mahu suurenedes hinnalt paljudele kättesaadavaks jne.

Selline üldine seaduspärasus kaubagrupiliste hindade dünaamikas on põhjendatud ja tarbijale igati vastuvõetav kahe kaasneva tingimuse rahuldamise korral:

1) uute toodete hinnad tuleb kehtestada igakülgsest põhjendatult,

2) igas kaubagrupis peab olema tagatud nii vanade kui ka uute, nii odavamate kui ka kallimate kaupade regulaarne tootmine ja müügilolek.

Keskne küsimus jaehindade valdkonnas ongi uute kaupade hindade kehtestamine. Siin on maksev selge reegel: uute toodete hinnad tuleb kehtestada seniste analoogiliste toodetega samal tasemel, kõrvalkaldumised on mõeldavad vaid kaupade tarbimisomaduste muutumise ulatuses. Seda on hinnakujundamise organid (paljude meil toodetavate kaupade osas — vabariigi Hindade Komitee) järjekindlalt ka ellu viinud. Iga hinna määramisel on tulnud sealjuures lahendada kaks omavahel seotud olulist metodoloogilist probleemi.

Esiteks, tuleb seista tarbijate huvide eest, vältida igati hinna põhjendamata tõusu võimalust. Realiseeritud toodangu ja kasumi näitaja huvides on ettevõtte üldiselt huvitatud kallimast toodangust. Nende kaubagruppide osas, kus pole realiseerimisprobleemi, on ka kaubandusel nii kergem plaani täita. Seetõttu kontrollitakse hoolikalt kõiki hinnaprojekte, tehakse vajalikud korrektiivid.

Teiseks, tuleb arvestada ettevõtete objektiivselt suuremaid tootmiskulusid, mis on põhjendatud kauba tarbimisomaduste soovitava tõusu ulatuses. Nende mitteamestamine võtaks ettevõtetele majandusliku aluse uute, paremate kaupade tootmiseks. Senisest rohkem on seal-

juures vajalik standardites ja tehnilistes tingimustes ette näha põhjendatud ja detailsemaid kvaliteedinäitajaid, et tagada hinna objektiivne diferentseerimine kvaliteediskaala astmestiku ulatuses.

Tarbija vaeb kaupade hinnataset ikkagi reaalselt müügil olevate kaupade hindade järgi. Kuna häired kaupade tootmises, varustamises ja müügi organiseerimises võivad nõuda tarbijalt tööpoolest suuremaid väljaminekuid ühe ja sama vajaduse rahuldamiseks, siis kirjutatakse need puudused sageli ekslikult just hinnakujundamise, hindade olematu tõstmise arvele. Kui mõnel päeval pole olnud müügil peensuhkrut, mida on asendanud veidi kallim, rafineeritud suhkur, siis on ka sellest tehtud järeldusi suhkru hinna tõusu kohta.

Põhiline süü lasub siin muidugi tööstusettevõtetel, kes realiseeritud toodangu ja kasumiplaanid kergema täitmise huvides püüavad vältida odavamad ja madalama rentaablusega toodangut. Probleem laheneb lõplikult õigel majanduslikul alusel turu küllastumisega antud kaubagrupi osas, kui ostjal (kaubandusorganisatsioonil) tekib reaalne valikuvõimalus. Seni tuleb aga rangemalt nõuda valitsuse määruse täitmist, mis keelab lõpetada tarbijate poolt nõutud kaupade tootmist ilma Kaubandusministriumile sellekohase nõusolekuta.

Nõukogude hinnapoliitika programmiline põhisuund jaehindade täiustamisel on nende järkjärguline alandamine vastavalt tootmiskulude alanemisele ning kauba- ja finantsressursside kujunemisele. Võib eeldada, et kokkuostuhindade ja hulgihindade praegune tase on küllaldane, ta tagab tootjatele (muidugi keskmiselt) normaalse rentaabluse. Omahinna alanemisega kujunevad edaspidi võimalused tootjate puhastulu suurendamiseks ja nende hindade alandamiseks. Kuna palkade intensiivne korrastamine ja palgataseme tõstmine on praktiliselt hõlmanud kõiki rahvamajandusharusid, siis võib eeldada, et üldise rahvamajandusliku kokkuhoiu arvel kujunevad edaspidi võimalused ka jaehindade alandamiseks. Niisuguse alandamise ulatus sõltub siis sellest, kui võrd kaupade kehtivate hindade summa ületab maksevõimelise nõudmise.

Tuleb rõhutada, et ka jaehindade praeguse taseme juures peab nende hindade süsteem olema tunduvalt paindlikum ja operatiivsemalt arvestama kõigi konkreet-

seid hindu kujundavate tegurite muutumist. Kahtlemata tuleb konkreetsete jaehindade kujundamisel senisest rohkem arvestada tarbimise ja nõudmise struktuuri, ka moe kiiret muutumist (uutes õmblustoodete jaehinnakirjades antakse toodete kirjeldused tunduvalt üldisemad, laiema diapasoniga), toodangu moraalset vananemist, sesoonsust ja mitmeid teisi tegureid.

SISUKORD

Sissejuhatus	5
Hinnakujundamise osast uue majandussüsteemi juurdumisel	9
Ühiskondlikult vajalikud töökulud ja hindade funktsioonid	9
Hindade süsteem ja Nõukogude hinnapoliitika	19
Hindade talitus ja tema töö põhisuunad	27
Hinnakujundamise täiustamise organisatsioonilisi ja metodoloogilisi põhiprobleeme	34
Tootmine ja hulgihinnad	41
Hulgihinnad, rentaablus ning täieliku isemajandamise juurdumine uue majandussüsteemi tingimustes	41
Hinnakujundamine ja rahvamajanduse planeerimine	49
Hinnad ja tootmise efektiivsuse stimuleerimise põhiprobleeme	58
Tehnika progress ja hulgihindade täiustamise põhisuunad	64
Hinnakujundamise sotsiaalsed probleemid ja jaehinnad	72
Majandusreform ja hinnakujundamise sotsiaalsed probleemid	72
Jaehindade tase ja seda määravad tegurid	77

М ю ю р Хейки. ЦЕНЫ И ЭКОНОМИЧЕСКАЯ РЕФОРМА. Обложка:
Ш. Стерн. На эстонском языке. Издательство «Ээсти Раамат». Таллин,
Пярнуское шоссе, 10.

Toimetaja H. Seping. Kunstiline toimetaja L. Kruusmaa. Tehniline toime-
taja K. Kallaste. Korrektorid M. Sepp ja E. Toots. Laduda antud 30. IV 1970.
Trükkida antud 31. VII 1970. Paber 54×80/16. Trükipaber nr. 2. Kohila Paberivab-
rik. Trükipoognaid 5,5. Tingtrükipoognaid 4,62. Arvestuspoognaid 4,88. Trükiarv
2000. MB-01033. Tellimise nr. 2226. Trükikoda „Pärnutrükk“, Pärnu, Hommiku tn. 4.

Hind 29 kop. 1-7-1.

Hind 29 kop.

VIII

2487